

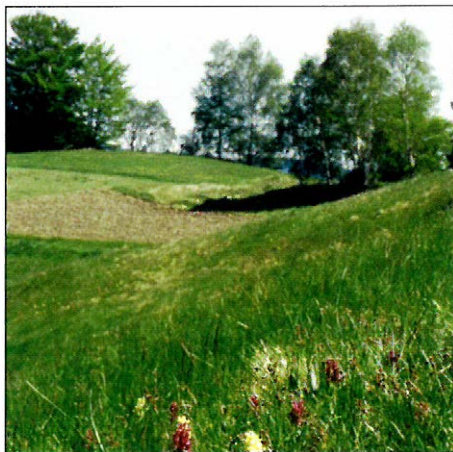

VYBÍRÁME Z OBSAHU

Dřevěné zvony
Písničky veselé i truchlivé
v Škarniclově tiskárně vydané
Valašskomeziříčské
týdenní trhy
Konec slavné historie skláren
Ochrana přírody na Valašsku

Mistr metamorfóz
Jaroslav J. Králík
Historickým objektivem
Listy z herbáře
Josef Stelibský
s rytmem tanga v srdci
Etnografka Eva Urbachová:
„Muzeum je můj osud.“

12

květen
2004/1

Valašsko

V L A S T I V Ě D N Á R E V U E

Navštívil

LAPIDÁRIUM TROJICE VE VALAŠSKÉM MEZIŘÍČÍ

Muzejní lapidárium se nachází v areálu bývalého hřbitovního kostela Nejsv. Trojice. Památkově chráněný polodřevěný kostel je příkladem provinciální slohové církevní stavby ze 16. století s přístavbami z období baroka. V architektonickém tvarosloví se dozvuky gotického slohu pojí se záměrnými gotizujícími reminiscencemi a barokním slohem. Liturgickou funkci plnil kostel do 50. let minulého století. V roce 1963 byl předán k muzejním účelům. Vlastivědný ústav Vsetín převzal objekt do své správy v roce 1971. Po opravě a rekonstrukci byla v roce 1980 zpřístupněna první expozice lapidária. Ve druhé polovině 90. let si budova vyžádala rozsáhlou památkovou obnovu a v roce 2001 byla otevřena druhá expozice, která je pojata jako stálá výstava architektonické, sepulkrální (náhrobníky, epitafy, náhrobky) a oltářní plastiky. Exponáty, datované od poloviny šestnáctého do 1. poloviny 20. století, pocházejí z regionu a vypovídají o charakteru dobové kamenické a sochařské produkce.

Areál lapidária je možné navštívit každoročně během letní sezóny, denně mimo pondělí od 9 do 17 hodin. Tradičně se v interiéru pořádají koncertní vystoupení.

Olga Mehešová

Foto M. Langer

Trojčinný kostel se zděným kněžištěm, kaplí a sakristií a s dřevěnou lodí s přiléhajícím ochozem a s vysokou šindelovou střechou byl pro svůj strohý půvab a polodřevěný ráz považován za lidový.

Trojčinný kostel byl, a stále ještě je, pro svůj svérázný půvab a nostalgickou malebnost okolí častým námětem obrazů regionálních malířů. Bohumír Jaroněk, Kostelík Nejsvětější Trojice ve Valašském Meziříčí, barevný dřevoryt, 450x600 mm (ze sbírek MRV ve Vsetíně).

Pískovcový reliéf Piety, 145x95x12 cm, původně z ohradní zdi hřbitova u kostela Nejsv. Trojice, datovaný do 3. čtvrtiny 18. stol..

Jediným dokladem barokního figurálního náhrobníku v regionu je pískovcový epitaf Jiřího Františka († 1692) a Barbory Wagnerových († 1691), 206x102x15 cm.

Renesanční pískovcový epitaf Jana Žernovského ze Žernovic († 1585), 275x 118x20 cm, z presbytáře kostela Nejsv. Trojice, kde byl při archeologickém průzkumu kněžiště nalezen v roce 1971 i nástěnný náhrobek jeho dcery Magdaleny Žernovské ze Žernovic († 1584).

V interiéru kostela se pořádaly krátkodobé výstavy z muzejních fondů. Na jedné z nich byl představen výběr z barokních a lidových dřevěných soch a obrazů (23. 5. – 25. 8. 1991). Jedním z exponátů byl i rokokový obraz sv. Tekly, ochránkyně proti moru, který byl patrně součástí inventáře meziříčského farního kostela.

Interiér kostela.

a mnoho našich občanů neví, zda se na náš vstup mají či nemají těšit. Jisté je, že kdybychom zůstali mimo Velkou Evropu, bylo by to pro naši republiku neštěstí, a já se proto na náš vstup těším. Jsem ráda, že jsem se toho okamžiku dožila. Jistě, pro mnohé naše občany počáteční období po vstupu nebude snadné, ale pro budoucí generace to přinese nemalý prospěch, a na osudu našich dětí a vnuků nám přece záležet musí.

Jsem si jista, že se mnohé u nás časem změní k lepšímu, Evropa nás donutí k větší poctivosti, k přijetí pravidel čestné hry a časem nám přinese i lepší život obecně. Jsem si také jista, že my můžeme nemálo přispět do nejdůležitějších evropských hodnot. Naši lidé jsou nadaní, dovední a neobyčejně vynalézaví (tato vynalézavost se však bohužel často uplatňuje v nežádoucím směru). Za veliký vklad Evropě považují naši míru vzdělanosti, naše kulturní tradice. Je symbolické, že se stáváme členem evropské rodiny v roce české hudby, kdy mnoho států na celém světě, na všech kontinentech oslavuje výročí Leoše Janáčka a Antonína Dvořáka.

V souvislosti s Evropskou unií a s její budoucností po rozšíření o nové státy se stále mluví o věcech finančních, o ekonomice. Domnívám se však, že evropská kultura a vzdělanost jsou neméně důležité, ne-li důležitější, v dnešním světě nežádoucích projevů globalizace. Věřím, že větší Evropa bude umět těmto projevům lépe čelit, že rovnováha vlivů ve světě se zlepší, a v tomto směru přikládám kultuře velký význam.

Těším se do Evropské unie a vůbec se neobávám o naši identitu. Dovede-li si výraznou identitu udržet Valašsko, dokáže to určitě Česká republika, „země Koruny české“.

V Praze 30. 1. 2004

Doc. MUDr. Jaroslava Moserová, DrSc.
senátorka ČR

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)

Vydává Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně

Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, fax: 571 411 689, e-mail: h.jaburkova@vs.vlmuseum.cz

Zodpovědný redaktor: RNDr. Karel Pavelka

Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková

Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák

Redakční rada: Mgr. Jiří Demel, PhDr. Zdeněk Fišer, PhDr. Karel Pavlíšek, CSc.,

Eva Urbachová, Mgr. Jiřina Veselská

Příprava pro tisk: František Valer, Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel. 573 337 546

Tisk: tiskárna PRINT Kroměříž

12. číslo vychází 18. května 2004 v nákladu 1000 výtisků

Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 10. 10. 2004)

Distribuce: MRV Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovo muzeum ve Velkých Karlovicích, vybraná knihkupectví ve Vsetíně, Rožnově pod Radhoštěm, Valašských Kloboukách, Vizovicích, Zlíně a v Praze (Academia, Václavské nám.)

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

- 1 Obsah, tiráž, Úvodník: Vstupujeme do Evropské unie (Jaroslava Moserová)
- 2 Jan Válek: Dřevěné zvony (báseň)
Čím je pro mne Valašsko? (R. Randýsek, A. Rambosková, T. Mikulaščík)
- 4 Škarnicova tiskárna a její tisky ve valašskomeziříčských sbírkách (Jiřina Fabiánová)
- 8 Konec Thonetova privilegia (Jiří Uhlíř)
- 10 O týdenních trzích ve Valašském Meziříčí v letech 1932 - 1939 (Ambrož Špetík)
- 14 Konec slavné historie krásenských skláren (Kamila Valoušková)
- 17 Ochrana přírody II. – Z historie ochrany přírody na Valašsku (Jan Pavelka, Karel Pavelka)
- 19 CHKO Beskydy II. - Zvláště chráněná území (František Jaskula)
- 22 Mistr metamorfóz Jaroslav J. Králík aneb Imaginace dřevniku (Olga Mehešová)
- 24 Táta je pořád vedle mě (Jan Králík)
- 27 Jubilejní vzpomínání (mimo jiné i na Jaroslava Králíka) (Břetislav Dadák)
- 28 Data z historie Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně (Karel Pavelka)
- 31 Historickým objektivem: Představujeme fotografie – Richard Pavlík a Josef Válek (Hana Jabůrková)
- 34 Od všeckého trochu:
Potomci bosenských králů v zámku Kinských? (Josef Kramář)
Kam se v létě ztrácejí kačeři kachny divoké? (Karel Pavelka)
- 35 Zvonička na Pavlově lúce na Dolní Bečvě (Richard Sobotka)
Cena ministra kultury ČR za rozvoj tradiční lidové kultury a folkloru putuje na Valašsko (Jiřina Veselská)
- 36 Jak se šíje krása (Richard Sobotka)
- 37 Ohlédnutí za výstavou: Cesta za květinou je prý cestou za sluncem... (Olga Mehešová)
- 38 Na besedě: Na hostině v ráji dětství (František Horečka)
- 39 Vzpomínáme:
Dvojité výročí (Jan Krba)
- 40 Lípa šumí (Jan Rezek, Jiří Demel)
Vzpomínka na strýca Lojzka (Jiří Parduba)
- 41 S rytmem tanga v srdci – Vzpomínka na skladatele české populární, filmové a operetní hudby Josefa Stelibského (Helena Chybová)
- 43 Vzpomínka na paní Annu Zwillingarovou (Marie Brandstettróvá)
- 44 Hora, hora, horečka... Ohlédnutí za tanečníkem a muzikantem Vladimírem Štruncem (Richard Sobotka)
- 45 Naši jubilanti:
Libor Knězek jubilant (Jiří Demel)
Muzejníkem na celý život - rozhovor s Evou Urbachovou (* 2. 9. 1924) (Hana Jabůrková)
- 48 Za poslední groš... (Hana Jabůrková)
Muzejní test
Ozvěny muzejních výstav (z návštěvních knih Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně)

Obálka:

Navštivte: Lapidárium Trojice ve Valašském Meziříčí (Olga Mehešová)

V ateliéru: Ivan Jakeš (Olga Mehešová)

Za tajemstvím depozitářů: Plakát „Zachraňte památky!“

(Hana Jabůrková)

Foto na přední straně obálky: F. Jaskula: Vlk (*Canis lupus*) – od poloviny 90. let 20. stol. znovu v Beskydech; M. Chumchalová: Šácholan Soulangeanův, kolorovaná kresba; M. Janiš: stínítka navržená Karlem Volfem (1966) a Jaroslavem A. Junkem (1959) ze vzorkovny malírní OS – Lares spol. s r. o. ve Valašském Meziříčí; Obálka jarmareční písně ze sbírek MRV ve Vsetíně; M. Škrott: Přírodní rezervace Galovské lúky

Dřevěné zvony

Jan Válek

*oj, bučino jarní zelená, světlá,
mí šedí slonové pňů,
čas do mihotání mě vetká,
jak, prázdňem, sem se pneu*

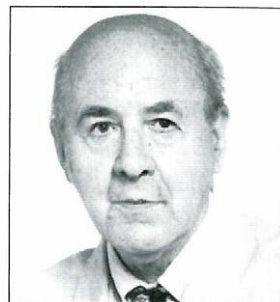
*oj, k bukům, co za dešťů v čern se zadumají
osobou svojí křesnou zpěvnou,
pod korou bělou mysl mají
pro ty, co milost nesou zjevnou*

*oj, huboče, stinné ráztoky,
parcely boží pro drvo zhoustlé,
jež s třeskem zvonivým kálají pantoky
v obřadech smírných posté*

*pišťalo dřevěná, zapískej
oj, o hoře zpívej*

Jan Válek, RNDr., narodil se 7. ledna 1946 v Novém Bohumině, dětství a mládí prožil ve Valašském Meziříčí, nyní žije ve Vsetíně. Vystudoval biologii na Přírodovědecké fakultě Univerzity J. E. Purkyně v Brně. Je hydrologem. Ke klíčovým slovům a souslovím charakterizujícím jeho život patří: příroda, krajina, přírodní vědy, vodní hospodářství. Literatura a poezie k němu přicházejí přes životní praxi a intenzivní prožívání skutečnosti reprezentované krajinnými obrazy, v nichž je sám přítomen plaše a nenápadně, ale podstatně. Čistota jeho vidění ve spojení s hledáním adekvátní básnické formy, s častým využíváním experimentu a archaizujících jazykových prvků, monumentalizuje předmět jeho obdivu a uctívání: přírodu a její proměny v čase, člověka, jeho prostotu a otevřenost ve vztahu k ní.

Čím je pro mne Valašsko?

PhDr. Robert RANDÝSEK, historik a ředitel Vlastivědného ústavu ve Vsetíně na přelomu let 1968 – 1969

Čím je pro mne Valašsko? Je to kraj mého dětství a mého dospívání – ve Valašském Meziříčí jsem také vystudoval gymnázium. Byl to zkrátka můj domov a vlastně pořád je, i když už třicet let žiji v Ostravě a tady asi i umřu. Nedávno jsem totiž tak říkajíc sklouzl hrobníkovi z lopaty.

Čím pro mne byla práce v muzeu? Ještě pořád nechápu, kde jsem sebral tu odvahu přihlásit se z daleké Třeboně ke konkurzu na místo ředitele vsetínského muzea. Byl jsem přece archivář, ne muzejník. No, ale stalo se a konkurz jsem vyhrál a octl jsem se ve zcela jiném světě – asi jako Alenka v říši divů. Zámek – sídlo muzea – byl tehdy v přestavbě a já potkával po chodbách plno řemeslníků, zedníků, elektrikářů atd. Mým hlavním úkolem bylo podepisovat různé smlouvy a nést ovšem odpovědnost. Ještě že se tenkrát netunelovalo a smlouvy se plnily!

Ve své funkci ředitele jsem se dožil vpádu vojsk Varšavské smlouvy. Byl to pro mne a většinu lidí otřesný zážitek – vždyť šedesátá léta byla tak nadějná! Ale vzpomenu jednu úsměvnou příhodu. Celé město bylo popsáno nápisy jako: „Běž domů, Ivane, čeká tě Nataša!“ a podobnými. Jeden z nich se přes noc objevil i na vratech muzea. Jenže ráno naše paní uklízečka – dobrá duše – nápis smazala a vrata čistě umyla. Další den se na vratech objevily nápisy nové, avšak nikoli psané křídou, ale olejovými barvami. Časem křídové nápisy mizely, ale naše zůstávaly – až už z toho zřejmě byli pracovníci odboru kultury nervózní. A lidé se ptali: „Kdo to v tom zámku řediteluje? – Ale nějaký Randýsek z Valašského Meziříčí!“

Po nástupu ing. Jiřího Borovičky do funkce ředitele muzea v roce 1969 jsem se stal pracovníkem Státního archivu v Opavě a řídil jsem pobočku v Janovicích u Rýmařova. Z těchto nehostinných míst jsem se v roce 1970 vrátil na Vsetín do funkce muzejního historika. Byl jsem moc vděčný kamarádovi Jiřímu Borovičkovi za to, že mě přijal a pomáhal mi nést krutý osud. V rozmezí dvou let nám teh-

dy zemřely děti – syn Jan, a pak i dceruška Hanička. Jako historik jsem tehdy hodně spolupracoval s redakcí Nového Valašska. Vedle vlastních článků jsem dostával náruč příspěvků od dopisovatelů a ty jsem upravoval. S dopisovateli jsem se stýkal; byli to mužové moudří, hodně jsem se od nich naučil. Mým hlavním úkolem v muzeu byla tvorba scénářů k výstavám. Většinou to byly výstavy politické. Vzpomínám, když jsem přinášel scénáře ke schválení řediteli Borovičkoví, jak štítlivě je bral do rukou. Pořád byla nějaká výročí, pořád bylo co oslavovat – hlavně vítězství nad zlými imperialisty...

Ostrava březen 2004

Aloisie Rambosková

Aloisie RAMBOSSKOVÁ, ředitelka Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně v letech 1984 – 1992

Každý odněkud pocházíme a někde máme svůj domov. Narodila jsem se ve Vsetíně a celý můj život je spjatý s tímto městem, které je srdcem nejkrásnějšího kraje, který jsem v životě poznala. I když jsem odtud odešla a odstěhovala se blíže k rodině, na Vsetín a Valašsko nemohu zapomenout a každý rok se vracím. Vztah k „rodné hrouď“, vzpomínky a přátele nelze vymazat. Čím žiji dále mimo domov, tím jsou tyto vztahy intenzivnější a touha jet zase „domů“ silnější. Musím několikrát projít město, podívat se, co je nového, projet povodí obou Bečev a zastavit se v Hrozenkově, Karolince, Karlovicích, pobýt na Soláni, navštívit Rožnov, Malou Bystřici, Bystřičku.

V životě jsem měla dvě velká štěstí.

Potkala jsem lidi, kteří se stali mými přáteli na celý život. A setkání s nimi je to nejkrásnější, co mě vždy čeká a dává energii na dlouhou dobu do prostředí, které je také krásné, ale kde lidé mají trochu jinou krevní skupinu – nejsou to Valaši.

A pak – komu se v životě podaří, aby jeho koníček se stal i jeho zaměstnáním. Učitelská práce a organizátorská činnost, kterou jsem byla pověřena při budování školy na Ohradě, byly léty naplněnými intenzivní prací. Přesto zůstal čas na koničku – výtvarné umění. A to jak na studium, tak na návštěvy výstav, galerií, muzeí. A nabídka, která přišla, nebylo možné odmítnout. Bylo to devět krásných let působení ve vsetínském muzeu.

Byly úspěchy – oprava vsetínského zámku, nové expozice, vybudování galerie, bohatá výstavní činnost, kdy na Vsetíně prezentovali svou tvorbu malíři a sochaři nejvýznamnějších jmen. O výstavě Thonetova nábytku a s ní spojených peripetiích by bylo možné napsat dlouhou stať. Dokončila se generální oprava meziříčského zámku a instalovaly se expozice, které jsou dodnes moderní a divácky přitažlivé. Zajímavé byly Zámecké večery. Vzpomínáte na Vysockého s Alfredem Strejčkem, Radovana Lukavského, na vánoční koncerty Jasénky? Dost chvály. To nejdůležitější, co musím říci a podtrhnout, je, že nikdy by se nepodařilo v tak krátké době vše uskutečnit, nebýt vynikajícího, dělného a sehraného kolektivu spolupracovníků. Jim patří největší dík a na ně nejvíce v dobrém vzpomínám. Od dělníků a šo-

férů až po odborné pracovníky. Dávala jsem myšlenky, ale pracovat, mnohdy nad rámec pracovní doby a za žádné nebo jen stokrátové odměny museli oni. Odměnou byla jen radost, že se nám zase něco podařilo. A proto ještě jednou poděkování všem, kteří se mnou spolupracovali a vydrželi.

Byly neúspěchy – nepodařilo se dokončit rekonstrukci zámku a parku v Lešné a instalovat expozici, která by byla zajímavá i v obci ležící mimo turistický ruch.

Byly ostudy – na tu největší nezapomenu nikdy. U výstavy obrazů slovenského malíře Andreje Zimka jsme změnili termín zahájení, který jsme opomněli autorovi sdělit. A tak jedné neděle, kdy jsem si užívala volna, volal před devátou hodinou pan Pektor, náš vynikající průvodce a dobrý duch muzea, že z Bratislavy přijel na vernisáž pan Zimko s paní Soňou Valentovou, která ji měla zahájit. Dalšími auty přijela celá rodina z Kysuc včetně osmdesátiletého „starého taty“. Nikdy nebyla má cesta na zámek kratší a za celý život jsem se jednomu člověku vícekrát neomluvila. Situaci jsme vyřešili tím, že jsme do mramorového sálu donesli již dříve dovezené obrazy, udělali rodinné zahájení, ve sklipku popili vínko z umělcovy vlnice a „starý tata“ se nakonec loučil horníkovským – až pojedete na Kysuce, nezapomeňte se zastavit. A pan Zimko – za deset let znovu na vsetínském zámku. Byli to praví Slovinci.

Vzpomínek jsou tisíce. Ale žít se má pro dny a roky přistí. Proto v roce dvou výročí přejí muzeu, ať vzkvétá, ať jsou prostředky na sbírkotvornou a ediční činnost, na obnovu expozic, na údržbu budov.

A sobě přejí, abych mohla ještě dlouho jezdit na milované Valašsko a setkávat se se svými blízkými přáteli. A až se naplní jediná spravedlnost na tomto světě, chci se se všemi sejit v nebi – ale v tom valašském.

Mnichovice
březen 2004

A. Rambosková

PhDr. Tomáš MIKULAŠČÍK, historik umění a ředitel Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně v letech 1993 – 1997

Jednoduchá a prostá otázka mě zamotala do řetězce asociací a zahltila záplavou vzpomínek tak, že jsem nebyl schopen najít odpověď, přestože je tak jednoduchá: všim. Je prostorem, v němž mám hluboké rodové kořeny a rodinné i přátelské vazby. Rod, jehož jméno nosím, žije ve Vizovicích už více než tři staletí a předeek mé maminky je uváděn v roce 1519 jako svědek v půhonu Bartoloměje ze Žerotína a Strážnice na vizovického pána Viléma Kunu z Kunštátu.

Valašsko je však pro mne především místem krásného dětství v nepěkné a nelehké době padesátých let; je záplavou květů, které jsem v kbelících s vodou vozil na dřevěném vozíku z naší zahrady nebo od tety přes obě náměstí ke kostelu, o jehož výzdobu se maminka starala. Je místem veselých letních poutí (hlavně v Jasenné, třeba však i v Bratřejově, Pozdřechově a jinde), ale i místem krásných výletů – dlouhých pěších túr s rodiči, bratrem a sestrami, či rodinných prázdnin na Horní Bečvě. Je místem

nedělních návštěv u staříčků, kde se scházeli manični sourozenci s rodinami, a dodnes nemohu pochopit, jak se nás mohlo do té malé chaloupky tolik vejít. U staříčků jsem však byl, kdy to jen šlo. Přísně spravedlivá a přelaskavá stařenka byla mou dětskou jistotou. Droboučký staříček, kterého pro špatné zhojení zlomeniny ani neodvedli, byl čapkovským kulhavým poutníkem, který měl se mnou dost trpělivosti a od něhož jsem se mnohému naučil. Přitom se, stejně jako moji rodiče, museli opravdu ohánět, protože důchod byl nepatrný a to malé hospodářství, které měli vedle staříčkova řemesla, jim vzali do JZD a záhumenku zatížili dodávkami.

Je záplavou pestrých červených broučků u schodku do zámecké kaple, v níž jsem měl jedno z dodnes pro mě nepochopitelných privilegií – být zni poněkud smutně. Jsem posledním ministrantem v kapli proto tak velké, že stojí na místě kostela cisterciáckého kláštera, kde se bohoslužby konaly od roku 1261. Já jsem však zšeřelou barokní nádherou interiéru příliš neprožíval, spíše jsem se těšil, až vyrazím do parku, i když jsem se přeci jen trochu bál, že se kamenní gladiátoři za zámek k sobě přiblíží a (jak praví pověst) až se dotknou, bude válka.

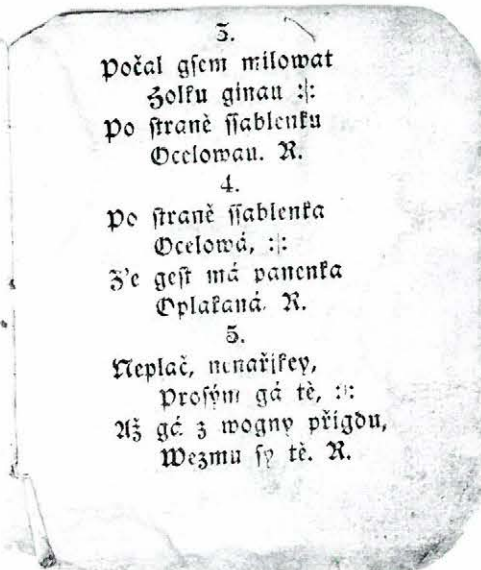
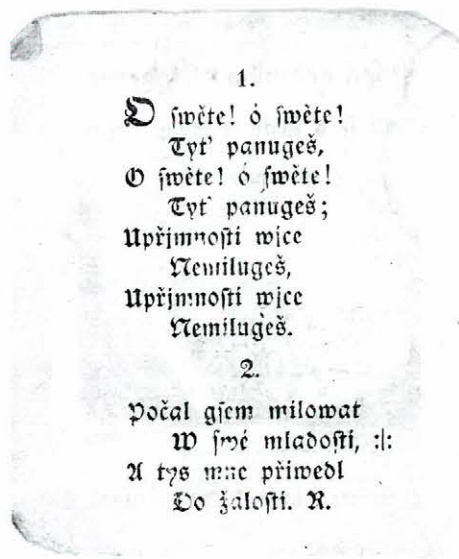
Z Valašska je i moje žena, přestože jsme se poznali na studiích v Brně. Její maminka pocházela z Nového Hrozenkova a rod jejího otce, rod Dobšů, žije na rožnovském panství ve Stříteži nad Bečvou bezmála pět století. Kdysi bychom patrně byli nepřáteli, nebo alespoň odpůrci, naši otcové si však okamžitě padli do noty, já jsem u nich také našel porozumění a zájem, zejména jsem však byl vděčný, že jsem se mohl (bohužel jen krátce) setkávat i s manželčíným staříčkem, který kdysi stál u zrodu Travnářské společnosti v Rožnově pod Radhoštěm. Svou odvahu projevil i v roce 1948, kdy se stal kurátorem ostravského seniorátu Českobratrské církve evangelické.

S Valašskem je spojena i moje profesionální dráha – začátky ve zlínské galerii, překvapivě oáze v poušti normalizace, pod laskavým vedením PhDr. Michala Plánky (který je rovněž z Valašska, je rodákem z Malých Karlovic). Poté kruté propuzení, když na jeho místo byl jmenován člověk, jehož kvalifikací byl vedle stranické legitimace ještě agresivní alkoholismus. S vděčností proto vždy vzpomenu na tehdejší ředitelku Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně paní Aloisii Ramboskovou, která mě tohoto trápení zbavila. V muzeu ve Vsetíně i ve Valašském Meziříčí jsem pak prožil mnoho zajímavých chvil při badatelské práci, přípravě expozic a výstav, seznámil jsem se s mnoha umělci a kulturními pracovníky, poznal postavy z blízké i vzdálenější minulosti, kteří mnohdy jakoby přede mnou oživali i se svými radostmi a trápeními. Má práce v muzeu skončila jinak, než jsem si představoval, pro určité lidi totiž představuje rozum vždy opozici. Při následující pedagogické činnosti jsem se vždy snažil studenty seznamovat s významnými hodnotami regionu (být v širším slova smyslu, přesahujícím už poněkud těsné hranice Valašska). V září 2001 jsem odešel z Univerzity Tomáše Bati a vrátil se ke svému milovanému muzejnictví z druhé strany. Od října 2001 pracuji na Krajském úřadě Zlínského kraje, kde jsem dostal na starost profesionální kulturní zařízení (včetně muzeí a galerie).

A tak můj rodný kraj je pro mne místem, kde pracuji, kde nejraději prožívám svůj volný čas, místem nádherných, živých vzpomínek a zapomínaných trápení, místem, kde žiji a kde bych i rád spočíval vedle svých předků (rozhodně by mi však nevadilo, kdyby ještě pár let počkali).

Vsetín 18. 4. 2004

Tomáš Mikulaščík

Poslyšte písničky veselé i truchlivé v Škarniclově tiskárně ve Skalici na světlo vydané

Škarniclova tiskárna a její tisky ve valašskomeziříčských sbírkách

Jiřina Fabiánová

Už od počátku vzniku Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí v r. 1884 byl její sběratelský zájem zaměřen hlavně na knihy, mince a přírodniny. Na ustavující valné hromadě Musejní společnosti, která se konala 18. ledna 1884, byl proto mezi jinými zvolen také první knihovník – stal se jím profesor místního gymnázia Konrád Hras-tilek. Měl na starosti muzejní knihovnu, jejíž zá-klad tvořili knihy převedené sem z bývalé knihov-ny Občanské záložny. Vlastní muzeum, které bylo zřízeno vzápětí po vzniku Musejní společnosti, získalo hned na počátku místnost pro ukládání svých sbírek, a to přímo v Mikyškově Občanské záložně. Tady byla umístěna i muzejní knihovna, ze které se později vyčlenil základ „sbírky sta-rych knih“.

Za sto dvacet let existence muzea se ve „sbírce starých tisků“, jak ji nazýváme dnes, nashro-máždilo okolo dvou a půl tisíce svazků tištěných knih a rukopisů, které do ní byly rovněž přiřaze-ny. Evidence těchto sbírkových předmětů byla v posledních letech zpracována na počítači, a tím došlo nejen ke značnému zjednodušení práce při vyhledávání, ale objevily se nové možnosti, jak se podívat bez obrovské časové náročnosti na sbírku z více pohledů, vyhodnocovat ji podle ruz-ných kritérií, podle doby vzniku, nakladatelů, tis-káren, dárců apod.

Jedním ze zajímavých a poměrně velkých sou-borů, který se vynořil po počítačovém zpracová-ní, byly tisky, které měly společného jmenovate-le – Škarniclovu tiskárnu ve Skalici. Právě z tohoto tiskařského podniku jsme objevili ve sbírkách více než 200 kusů tisků, převážně kramářských a ná-boženských písní, a to už byl dostatečný důvod k tomu probádat, jak se do muzea tyto předměty

dostaly, a také představit majitele tiskárny.

A tak se vydejme na procházku staletími, pro-jdeme se po poklidném, dodnes půvabném měs-tečku Skalice a nahlédneme do lidských i profes-ních osudů rodiny Škarniclových. Naše putování však začínáme v Olomouci, protože právě tam v r. 1754 nastoupil do tehdy již dobře zavedené tiskárny Hirnlovy rodák z Veselí nad Lužnicí Jo-sef Antonín Škarnicl (nar. 1729). Za sebou měl dobu učení v tiskárnách v Jindřichově Hradci, v Praze, Bratislavě a ve Vídni. U Františka Anto-nína Hirnla pracoval jako faktor a v r. 1756 se oženil s jeho dcerou Antonií. V roce 1758 Hirnle umírá, a tak Škarnicl vedl nějakou dobu olomouc-kou tiskárnu. Hledal však další uplatnění, neboť vdova po F.A. Hirnlovi Josefa Terezie¹⁾ měla o tis-kárnu zájem a také ji od své dcery Antonie v r. 1761 koupila. V té době už J.A. Škarnicl našel pro sebe a svou rodinu nové působiště. Odešel z Olomouce, neboť konkurence zde nedovolovala založit nový tiskařský podnik, a koupil v r. 1760 tiskárnu ve slovenské Skalici.

Starobylé městečko Skalica ležící na „Záho-riu“ (Záhofí) je nejzápadnějším městem Sloven-ska. Pyšní se významnými architektonickými pa-mátkami – jednou z nejkrásnějších románských staveb na Slovensku – kamennou rotundou sv. Juraja z 12. stol., gotickým kostelem sv. Michala ze 14. stol., zbytky opevnění ze 14. stol., či novo-dobou památkou – secesním kulturním domem z r. 1905. Skalice získala už v r. 1372 titul králov-ského města, bohatla z řemesel a obchodu, ne-boť přes ni vedla obchodní cesta spojující Prahu s Budínem.²⁾ Bohaté styky s Moravou vždycky výrazně ovlivňovaly obchodní a společenský ži-vot v tomto městě, které zároveň plnilo i svou

významnou funkci strážní. Českou vzdělanost přinášeli do Skalice exulanti, kteří sem v hojně míře přicházeli zejména po Bílé hoře. V r. 1659 přicházejí do Skalice jezuité, kteří měli oslabit, popř. zcela vymazat vliv protestantismu, což se jim však nikdy plně nepodařilo. Hned po svém příchodu do Skalice založili ve městě pro svou potřebu tiskárnu, kterou od nich koupil v r. 1760 na krátkou dobu tiskař Václav Šulc. Od něho ji získává J.A. Škarnicl a v rodinném vlastnictví zůstává 137 let.

V 18. století sláva a lesk městečka Skalice po-malu upadá, stále zde však přetrvává pokrokový duch, čerpající z mnohaletých kulturních tradic města. A právě v této době, do tohoto ovzduší přichází v r. 1760 Josef Antonín Škarnicl, aby zde našel příznivou půdu pro rozvoj své knihtiskárny.

Jednalo se o malý podnik, neboť na Sloven-sku nevznikaly v této době žádné velké tiskařské officíny, jaké mělo Německo, anebo v menší míře Čechy. Škarnicl zaměstnával pouze jednoho po-mocníka, pravděpodobně sazeče, až později roz-šířil podnik o dalšího pracovníka. Připomeňme, že podobné tiskárny na Slovensku mívaly v této době průměrně 4 zaměstnance a jak uvádí M.L. Černá ve Stručných dějinách knihtisku³⁾, malé tis-kárny mívaly vždy nejmiň 3 pracovníky. Ve ska-lické officíně zřejmě funkci dalších pomocníků vy-konávali rodinní příslušníci, konkrétně u J.A. Ška-rnicla jeho dva synové, kteří se zde vyučili. Chyběl však korektor, což se projevovalo v řadě tis-kových chyb zejména u obsáhlejších publikací, a za to byli Škarniclové také právem kritizováni.

Když nahlédneme do tiskařské kuchyně ska-lické knihtiskárny, neobjevíme žádné technické záranky. Základ dílny tvořilo vybavení jezuitsko-

šulcovy tiskárny, doplněné o písmo a štočky z Olomouce, a tak mezi největší technickou vytvořenost podniku patřil rychlost, což bylo také zdůrazňováno v některých impresích Škarniclových děl, kde se uvádí: vytištěné „Rychlostiskem Fr. X. Škarnicla Synow“.

Z písmo se nejvíc uplatňovala gotická fraktura, později doplněná jednodušší antikvou, přičemž platila užívaná, z našeho hlediska však málo pochopitelná zásada, že knihy pro lid obecný, tzn. levné náboženské tisky, pouťové a kramářské písně byly tištěny těžkou čitelnou gotickou frakturou, zato jednoduchá antikva se používala hlavně u děl naučných.

Jak se zdá podle výše uvedených skutečností, patřila Škarniclova tiskárna po stránce výrobní kvality mezi průměr. Čím se však odlišovala od ostatních, čím byla specifická, to bylo využití nápaditých, umělecky cenných historických dřevorezů zejména v kramářských a pouťových tiscích. Je nanejvýš pravděpodobné, že právě dřevorezy si přivezl J.A. Škarnicl z Olomouce z Hirnlovy tiskárny, jejíž historie sahá až do 16. století a stojí za krátké připomenutí. Svobodné umění tiskařské se objevuje v Olomouci už v r. 1499, kdy z dílny tiskaře Matyáše Preinleina vyšly první dva spisy. Hirnlova tiskařská officina se může pochlubit slavnými i méně slavnými předchůdci, kteří však po celá léta neustále zvelebovali tiskárnu, doplňovali tiskařské kasy novými druhy písem a štočky, na bílý arch papíru zaznamenávali proměny světa, aby byl lid informován, mohl se vzdělávat i bavit.

Začátky Hirnlovy tiskařské officiny bychom našli až u nejslavnějšího moravského tiskaře 16. století Jana Günthera, u něhož v závěru jeho života tiskl rovněž uznávaný Fridrich Milichthaler. Dědicové Milichthalera prodali podnik v r. 1612 Jiřímu Handlovi. Přes rodinu Handlovu a další různé peripetie se tiskárna dostala do rukou tiskaře s velkými privilegii Mikuláše Hradeckého, který ji úspěšně provedl dobou třicetileté války. Po jeho smrti v r. 1652 zůstává dál typografický podnik v rodině, neboť devadesátiletá vdova po M. Hradeckém si bere za manžela mladého faktora tiskárny Víta Jindřicha Ettela. Dalšími vlastníky tiskárny byl Jan Josef Kylián (tiskl do r. 1703), po něm jeho zeť Ignác Rosenburg a nakonec Jan Adam Avinger. Všichni se k tiskárně dostali, jak

jinak, než sňatky s vdovami či dcerami majitelů. Posledně jmenovaný tiskař Avinger byl nucen pro tíživou finanční situaci v r. 1724 prodat podnik městu, i když paradoxně byl později požádán, aby městskou tiskárnu řídil. V r. 1732 se objevuje u tiskařských presů nový faktor a pozdější majitel František Antonín Hirnlé⁴⁾.

Tiskařský potenciál duchovní i materiální zůstal v podniku i po smrti mistra Hirnla, a tak měl jeho nástupce J.A. Škarnicl možnost ho využít. Do Skalice si z Olomouce odvezl nejenom písmo, ale též štočky – dřevorezy, které skalíční Škarniclové, jak jsme uvedli, bohatě využívali zejména k výzdobě levných kramářských písní. Pro nás jsou nejcennější a nejzajímavější vzácné dřevorezy pozdně gotické a renesanční, námetově sahající až k Melantrichovi.

Jednoduchá dokonalost, milá naivnost, křehkost a půvab, to jsou hlavní rysy těchto miniatur, jejichž jediným a hlavním úkolem bylo kdysi nalákat zákazníka, aby si odnesl za nějaký ten levný peníz písničku z pouti či jarmarku.

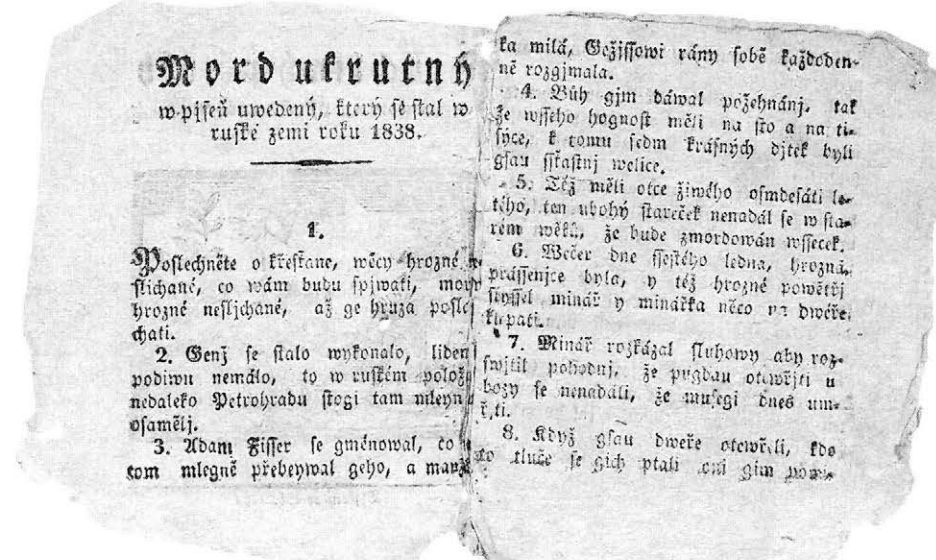
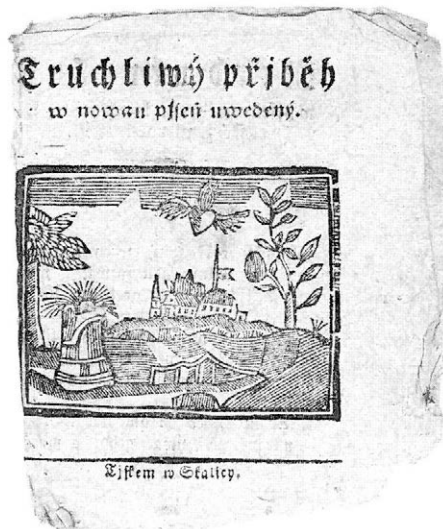
Než představíme soubor tisků ze Škarniclových tiskárny, který je uchovaný v depozitáři v muzeu ve Valašském Meziříčí, podívejme se ještě na osudy dalších členů rodiny a na to, jak vedli podnik. Tyto údaje jsou pro nás důležité také proto, že podle aktuálních vlastníků a jejich firemní značky můžeme u nedatovaných tisků určit alespoň přibližně jejich rok vydání.

Synové Josefa Antonína Škarnicla se vyučili, jak jsme už psali, v otcově tiskárně ve Skalici. Když v r. 1798 zemřela majitelka olomoucké tiskárny Josefa Terezie Hirnlová, převzal vedení v tomto podniku sám J.A. Škarnicl, aby ho později svěřil svému staršímu synovi Antonínu Alexandrovi a jeho rodině. Mladšímu synovi Františku Xaverovi připsal už okolo r. 1780 tiskárnu ve Skalici a ten ji dovedl k takovému rozkvětu, že mohla konkurovat dalším tiskárnám na Slovensku. František Xaver tiskl až do své smrti v r. 1841 a o budoucnost tiskárny se závčas postaral tím, že ji rozdělil mezi své tři syny – Josefa, Františka, Štefana a vdovu Juliánu. Nakonec se v r. 1850 jediným vlastníkem rodinného podniku stává Jozef, neboť František se osamostatnil a odešel do Trenčína, Štefan se živil advokací a Juliána v r. 1846 umírá. Jozef Škarnicl – čestný tiskař Matice slovenské – dodal skalické tiskárně největšího

lesku a slávy, neboť se ve své vydavatelské politice významnou měrou podílel na zvýšení kulturní úrovně slovenského národa a na vlastenecké cíle. Za něho se i městečko Skalice opět dostalo na výsluní a osobnosti, které sem Jozef Škarnicl přilákal, vytvořily z města, jak uvádí J. Špetko⁵⁾, „malé slovenské Athény“. Tuto národní úlohu Škarniclové tiskárny náležitě ocenili a zhodnotili ve svých pracích slovenští historici. Přestože Škarniclové rádi plnili takovéto ušlechtilé cíle a kráčeli s duchem doby, musíme připomenout, že prvořadým zájmem jejich vydavatelské politiky bylo dobře prosperovat. Aby obstáli v konkurenci, museli se podřítit poptávce a nabídce, a tak vydávali širokou škálu nejruznějších publikací, kalendářů, novin, časopisů apod. V čem však předčili všechny slovenské tiskaře a zcela určitě i řadu českých, bylo vydávání pouťových a kramářských písní – této literatury, kterou mnozí nazývali brakovou a úpadkovou, ale která je dnes pro nás z hlediska historického velmi cenná, neboť jak píše R. Smetana a B. Václavěk⁶⁾, „... kramářská píseň se stala nesmírně důležitým činitelem v duševním životě lidu. Stává se řečíštěm, kterým do lidového zpěvu a zároveň do duševního života vtéká mohutný proud nových látek, myšlenek a forem. Stává se institucí, ve které žije mnoho starých tradic a která prostředkuje mezi uzavřenou „nižší“ kulturou lidovou a „vyšší“ kulturou umělovců v celé její mnohotvárnosti (městský život, civilizační a kulturní novoty, společenské změny, úsilí politické a národní atd.), přinášeje látku, které se v písni lidu venkovského, tedy selského, ani v jeho kulturním zájmu do té doby neobjevovaly.“ U Škarniclů se vydalo za celou dobu existence podniku čtyřicetých 1281 titulů těchto písní!

Jozef Škarnicl umírá r. 1877 bez mužských potomků. Rodinnou tiskárnu přebírají jeho čtyři dcery, které tisknou až do r. 1897 pod firemním názvem „Dědička Josefa Škarnicla“. Nejslavnější dobu má však tiskárna za sebou. Podnik pomalu upadá a majitelky jsou nuceny ho v r. 1897 prodat jednomu z faktorů tiskárny Josefu Teslíkovi, který ještě nějakou dobu tiskne pod zavedeným Škarniclovým jménem, ale jedná se už o zcela jiný podnik.

A jak se dostaly tisky od Škarniclů k nám do Valašského Meziříčí? Většinu levné literatury pro lid a kramářské písně si prodávali Škarniclové sami.

Dvě nábožné Píseň
o Spasiteli našem
Pánu Ježíši Kristu.

W Skalicy, v Škarnicyla Synu. 1833.

- 1.) Kde gsy mŕg Ježíši. Lásko
- 2.) Radošti oplýráš, Kdýž r.

Nábožná Píseň
Kagichbo Křestana,
z aplmání spásitelna.

W Skalicy, S powolením c. k. Cenzury.

Wále marný světe.

Stará Píseň
pro
Mládence a Panny.

W Skalicy. S powol. c. k. Cenzury.

Kotéři bušy k polední straně, r.

Protože jazykem této literatury byla často čeština, putovala produkce zejména kramářských tisků z velké části na Moravu. V době poutí a jarmarků si najímali u Škarniclů levné pracovní síly, většinou ženy, ze Strážnice, Petrova, Uherského Hradiště, ale i jiných měst, které zboží prodávaly. Podobným způsobem se zřejmě dostaly tyto tisky do Valašského Meziříčí, neboť jarmarky a poutě byly na Valašsku stejné jako kdekoli jinde. Navíc je nutné připomenout, že Valašské Meziříčí vždy čile obchodovalo s blízkým Slovenskem, a jedna z obchodních cest vedla už v 16. století z Valašského Meziříčí přes Uherské Hradiště do Skalice a dál do nitra Uher.

O oblíbenosti pouťových písní na Valašskomeziříčsku svědčí mimo jiné i jméno zpěváka a skladatele jarmarečních písní Karla Pavlice, který míval své produkce ve 2. pol. 19. stol. ve Valašském Meziříčí, a jistě mezi nimi nechyběly ani písničky ze Skalice.⁷⁾

Muzeum ve Valašském Meziříčí vlastní v současné době přes dvě stě tisků ze skalické a olomoucké tiskárny Škarniclů. Jejich počet nemůžeme určit zcela přesně, neboť impresoi na levných tiscích často neuváděli všechny nakladatelské údaje.

Mezi nejstarší knihy u Škarniclů, které máme v muzejních sbírkách, patří „Sana Consilia medica aneb Zdravá Radda Lékařská... kterau k obecnému Dobrému vydal Johannes Tonso-ris“. V impresi je uvedeno, že kniha byla vydána „S Dowolením královské Censury, w král. swob. městě Skalicy u Frantisska Xawěry Sskarnicyla Roku 1771“. Připomínáme, že v tomto roce vlastnil stále ještě skalickou tiskárnu Josef Antonín Škarnicl. Je proto zajímavé, že je zde uveden jako tiskař jeho druhorozený syn František Xaver, kterému skalickou tiskárnu předal až v r. 1780. V každém případě se jedná o knihu tematicky zajímavou, neboť podávala radu lékařskou „vssem Lidem, proti nemocem každého Audu Člowěka, od Hlawy až do spodku Nohy.“ Že byla k tomuto účelu hojně využívána, o tom svědčí její značné opotřebení a poškozená vazba. Na předeštlí je už novodobějším písmem napsáno, že kniha kdysi patřila Tomáši Kubalovi, do muzea se však dostala až darem MUDr. Bendy v třicátých letech 20. stol. Musí se s ní zacházet opatrně, neboť tiskářská barva se na některých stránkách ztrá-cí, rovněž papír, (který Škarniclové odebírali z papíren na Moravě), není příliš kvalitní. Ale takový už byl knihtisk v 18. století. Použité písmo – go-tická fraktura doplněná v latinských názvech antikvou, není příliš srozumitelná. Přesto by si určité zájemci o lidové léčitelství rádi počteli. A tak pro zajímavost uvedeme alespoň jednu radu z této knihy: „Proti holé hlavě: 1. Umýweg hlawu wodkau z obecní cybule, neb z modrého lilium. 2. Neb rozmarýnowau wodkau, bude wlasý ozdobená. 3. Lopuchowý kořen w wodě wař, do ní málo octu winného wlej, a často hlawu umej.“ Jak je vidět, trápily lidi v minulosti stejné problémy jako nás.

Další knihou, kterou ve sbírkách valašskomeziříčského muzea najdeme, je od Antona Janzy „Wýtah Znowo-skusseného Wčelafe, Aneb Krát-ké Gednání o Wčeličkách, Kterak se oné celo-ročně s obzwlasstnjm Užtkem obsluhowati magj... W Uherské Skalicy“. Tentokrát je u tiskaře uvedeno jméno Jozefa Antonína Škarnicla a datace zcela jasně uvádí rok vydání 1771. Přesto jsme v Knihopise⁸⁾ tuto knihu nenašli, její první

Swětšká Píseň
Mládencům a Pannám,
pro obwešelenj mysle wydaná.

W Skalicy. S powolením c. k. Cenzury.

Kdýž gsem swau Čtanyňku r.

vydání je zde až z r. 1775.⁹⁾ Liší se také další údaj o předmluvě, která je v našem exempláři na str. 2, podle Knihopisu má být na str. 3. Ani v soupisu děl ze Škarniclových tiskárny od J. Špetka není vydání z r. 1771 zaznamenáno. Zdá se tedy, že se v našem případě jedná o ojedinělý a vzácný exemplář! Muzejní výtisk je vázán v papírové vazbě, už trochu potřhané, na předním předeštlí je černým inkoustem nečitelným písmem napsáno „Ex libris Antonii ... Anno 1817“.

V r. 1782 byla ve skalické tiskárně vydána kniha „Žalmowé aneb Zpěwowé Swatého Dawida, kterýchž Cyrkw swatá y stará y nowá při službě Božj wúbec y ginde, obzwlasstě užjwala ... zformowanj od Giřjka Stregce Z.“ [=Zábřežského]. Tento krásný špalíček dvanáctkového formátu vytiskl ještě Jozef Antonín Škarnicl. V meziříčském exempláři se sice nedochoval titulní list, ale jinak se jedná o knihu velmi zacho-valou, úpravně tištěnou, v původní, dnes už trochu poškozené kožené vazbě s ještě funkční přezkou. Připomínáme, že se jedná o tisk evangelický, neboť žalmy v úpravě Jiřjka Strejce Zábřežského bývaly připojovány k evangelickým kancionálům (např. k Písmím duchovním evangelickým z r. 1615 apod).

Poslední knihou z 18. století ze Škarniclových tiskárny je Zlatý Nebe Klíč, Aneb Modlitby Ran-nj, a Wečernj, při Mssy, Nesspornj, k Spowědi, též Přigimánj Welebné Swátosti Oltárnj; ... k Obzwlasstnjmu Užjwánj Pobožnému pohlawj Ženskému... W Uherské Skalicy. Wytisstěný u Jozeffa Ant. Sskarnicyla“. Autorem Zlatého Nebe Klíče je německý kapucín Martin von Cochem, jehož německou modlitební knihu Güldener Himmelschlüssel přeložil do češtiny kapucín Edelbert Nymburský z Horšova Týna a poprvé u nás vyšla v r. 1728. Od té doby byla vydána více než devadesátkrát v různých variantách. I tato kniha nám trochu zamotala hlavu, neboť opět není jmenována v Knihopisu českých a slovenských tisků, a tak její rok vydání můžeme určit jen přibližně podle v knize uvedené „Tabule měnitedlných Swátků“ na léta 1786 – 1799 a podle tiskaře. Mohlo by se jednat snad o rok 1785.

Muzejní exemplář Zlatého Nebe Klíče je po-měrně zachovalý, jsou na něm zřetelné stopy po převazbě, při které byly stránky ořezány až k textům. Po tiskářské stránce se jedná o pod-

přůměrný tisk odpovídající kvalitou konci 18. století, kdy knihtisk prožívá spíše dobu úpadku.

Od Františka Xavera Škarnicla se v muzeu zachovalo ještě asi 15 převážně náboženských písní už z 19. století. Mezi nejstarší patří dvě z r. 1810: „Píseň nowá o Umučení Pána Gežysse Krysta“ a „Wraucná Pseň o Swatém Kříži“ s dřevorezerní Krista na kříži a plačícími ženami.

Nejvíce levných tisků v muzeu však pochází z dílny Jozefa Škarnicla, které najdeme pod nejčastěji používaným názvem „Tiskem Fr. X. Škarnicla a Synů“.

Opatrně vytahujeme z šera depozitáře chatrné papírové knížečky ... Rázem se ocitáme ve světě dávných jarmarků a poutí, kde si prodáváč na tržišti nachází nápadné místo, rozkládá své zboží od Škarnicla na pult a začíná s prodejem. A co že to za dva krejčary nabízí? Kupte si „Žiwot swatého Izydora, Wyznawače Božjho“, „Pseň o žalostné cestě swatých tří osob Gežysse, Marye a Jozefa z Nazaretu do Egypta“, „Nábožnou Pseň k blahoslawené Panně Maryi Hostinské...“ Anebo máte zájem o něco hrůzoplného? Tak to si vezměte „Pseň o gednom Mládenci gménem Wawřincy, který od tří Bratří pro zamilowánj w sestru gegich zamordowán byl“ anebo „Pseň nowou o přehrozném nesstěstj na hlawni město Pest w Uherské zemi a Budjn uwaleného“. Pro zamilované duše se také něco najde, třeba: Píseň gednoho Mladence, který se se swau Pannou loučil, „Nowá píseň o dwau zamilowaných“ či „Stará Pseň pro Mládency a Panny“ s nápěvem Letěg husy k polednj straně. Rekruti a mladí muži si mohou rovněž vybrat: „Wogenskou Pseň o gednom Cýsařském Husáru, který dwanać Pruských Wogáků přemohl“, „Nařikánj Uherského Wogaka, když do Polska přimarssirowal“. Zajímavá a poučná pro ně i pro ostatní bude jistě píseň „Wýstraha pitj páleného“, ve které se píše, že kořalka „Kapsu, zdravj rozum dere, mnohým náhle žiwot bere, w mrazích hubi, w řekách topi, mnoho nešťestí natropi“. A proto nás nabádá: „Pročež lidé, prostí páni, vypovězme boj té sani, všichni se ji odřekněme, nikdy se ji nedotkněme“. A tak bychom mohli pokračovat, pro každého je tu něco... Mnozí z kupujících sbírají písničky z poutí a jarmarků, aby si je doma neuměle svázali do plátěných, papírových nebo kožených dešek, a písničkový špalíček je na světě.

Koncem devatenáctého století tento druh literatury, který baval, informoval a poučoval posluchače po celá tři století, postupně odumírá a opotřebované papírové sešitky s písničkami rychle mizí ze světa. Končí i Škarniclova tiskárna. Naštěstí se alespoň některé z těchto tisků dostaly do muzea, ať již samostatně nebo ve výše jmenovaných špalíčcích.

Naše cestování minulostí končí. Začali jsme putování v Olomouci a tady také skončíme. Zbývá nám ještě připomenout, že v muzeu je i několik tisků z olomoucké tiskárny Škarnicla, kde tiskli v 1. pol. 19. stol. Antonín Alexandr a po něm Alois Škarnicl (pravděpodobně Antonínův syn). Jedná se převážně o literaturu náboženskou a naučnou, psanou často v němčině či latině.

Ještě jednou si prohlédneme vzácné dřevorezy na jarmarečních tiscích a pak už je spolu s knihami uložíme zpátky do regálů. Díky obětavým pracovníkům muzea, pro které naštěstí nebyla tato literatura pouhým brakem, ale cenným historickým sběratelským materiálem, mohli

jsme dnes představit osudy jedné rodinné tiskárny, ukázat vám, jak vypadal knihtisk na konci 18. a v 19. století se všemi jeho klady i nedostatky, vyprávět o tom, jakou úlohu sehrály tisky od Škarnicla v životě obyčejných lidí, a jak úzké byly vztahy mezi slovenským a českým národem.

V neposlední řadě jsou tisky ze skalické tiskárny, hlavně kramářské a poutové písničky, důkazem toho, že se člověk moc nemění. Honba za senzacími a neštěstími všeho druhu, touha po objevování tajemného, hraní na city... To vše, co bylo obsahem pololidových jarmarečních písní, nacházíme dnes čím dál častěji v jiné formě téměř ve všech sdělovacích prostředcích. A my v roli posluchačů stojíme jako kdysi naši předkové před „jarmarečním zpěvákem“ a s údivem sledujeme, co se děje.

POZNÁMKY

¹⁾ Jozefa Terezie Hirnlová zemřela v r. 1798. Vedla olomouckou tiskárnu za pomoci faktorů od r. 1761 do r. 1798. V meziříčském muzeu máme z jejího typografického podniku několik tisků, zejména Kořiskových Postil. Tiskla pod názvem: „Wytisštěno u Joseffy Hirnlowy, Wdowy“.

²⁾ Česká cesta: obchodní cesta významná zejména ve 14. stol. Vedla z Prahy přes Hodonín, Třnavu a Ostřihom do Pešti (Budapešti).

³⁾ Černá, Marie L.: Stručné dějiny knihtisku. Praha: 1948, str. 69.

⁴⁾ V muzeu ve Valašském Meziříčí se dochovaly z této tiskárny tisky od J. Günthera, Jana Josefa Kyliána, Ignáce Rosenburga (resp. vdovy po něm), od Jana Adama Avinger a více tisků od Fr. Ant. Hirnleho.

⁵⁾ Špetko, Jozef: Dejiny Škarniclovskej knihtlačiarne v Skalici. Martin: 1958, str. 28.

⁶⁾ Smetana, R. – Václavěk, B.: České písně kramářské. Praha: 1937, str. 15.

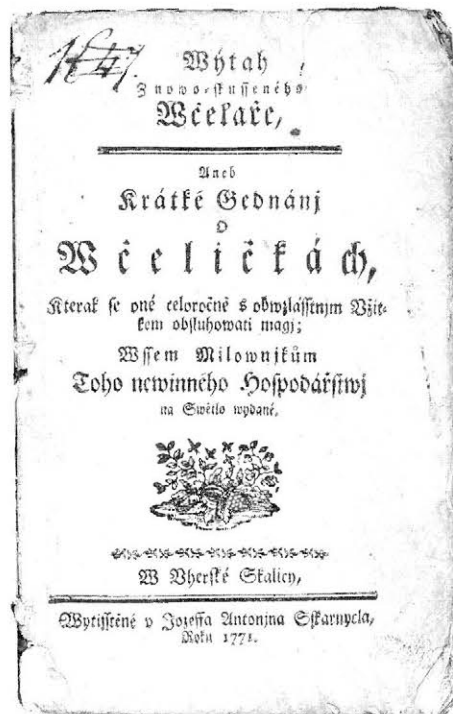
⁷⁾ Smetana, R. – Václavěk, B.: České písně kramářské. Praha: 1937, str. 18.

⁸⁾ Jedná se o souhrnné dílo Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. stol. Praha: 1939-1967, který slouží jako pomůcka k určování tisků vydaných do r. 1800.

⁹⁾ Wýtah Znowo-skusseného Wčelaře z r. 1775 je podle Knihopisu evidován jen ve dvou knihovnách v naší republice.

LITERATURA

1. Černá, M.L.: Stručné dějiny knihtisku, Praha 1948
2. Damborák, F.: Příspěvek k dějinám knihtlačiřtva na Záhoří. In: Zborník Záhořského muzea v Skalici. Skalica: 1973. str.: 63 – 77.
3. Knihopis českých a slovenských tisků od doby nestarší až do konce 18. stol. Praha: 1939 – 1967
4. Poslyšte písničku hezkou ... Sest. Bohuslav Beneš. Praha: 1983
5. Smetana, R. – Václavěk, B.: České písně kramářské. Praha: 1937
6. Špetko, J.: Dejiny Škarniclovskej knihtlačiarne v Skalici. Martin: 1958
7. Václavěk, B. - Smetana, R.: O české písni lidové a zlidovělé. Praha: 1950
8. Voit, P.: Bohemica 1500/1800. Praha: 1996
9. Volf, J.: Dějiny českého knihtisku do roku 1848. Praha: 1926

U Jozefa A. Škarnicla byl v r. 1771 vydán vzácný exemplář Antona Janzy pro včelaře

po odborné stránce (předáním rektorátu c.k. Polytechnického institutu), ale i po stránce správní a právní předáním c.k. Moravskému místodržitelství v Brně dne 8. července 1869. Místodržitelství vypracovalo posudek opravdu promptně (14. července 1869 pod šifrou Ga 1869/237 a číslem 11093). Zde je tedy stručný obsah dokumentu, který výrazným způsobem dokládá důvod zakončení thonetovského patentu:

Proti Thonetovu privilegii z 10. července 1856 vznesli Jakob a Josef Kohnové, továrníci ze Vsetína, (zde je nepřesnost, protože otec Jacob byl už po smrti, a proto mělo jít nikoliv o „továrníky“, ale o firmu Jacob & Josef Kohn) námítku a žádají jeho anulování, přičemž uvádějí, že

„1. popis tohoto sporného privilegia neodpovídá požadavkům § 12, obzvlášť písmenu D zákona o privilegiích, že

2. v popisu k tomuto privilegii představený předmět identický jest s předmětem privilegia ze dne 28. července 1852 Bratřím Thonetům uděleným a v roce 1866 zrušeným, a že

3. předmětu sporného privilegia vlastnosti novosti ve smyslu § 1 zákona o privilegiích chybějí, protože totéž již před udělením rakouského privilegia skrz různé uveřejněné tiskoviny známo bylo, přičemž obzvlášť na práci Stefana šlechtice von Kees z roku 1823 a ze začátku roku 1824 poukazují a odvolávají se na metodu, použitou Isaakem Sargentem s odvoláním se na výše uvedené tiskoviny o zpracování dřeva pro koláře, stolaře, tesaře etc.“

Místodržitelství v Brně oponuje Kohnům v části o nedostatečnosti popisu a poukazuje na doplňující dopis fy Thonet ze dne 7. července 1856:

Zakladatel výroby ohýbaného nábytku M. Thonet na reliéfní desce od P. Breithuta, umístěné na bývalém továrním objektu v Halenkově Foto M. Langer

„V dodatečném popisu jest totiž jasně a zřetelně vyřčeno, že jen použití již známého a při stavbě lodí a jiných průmyslových oborů použitého pracovního postupu, dřeva skrz zpracování horkými parami nebo vířícími tekutinami ohýbat, k účelu zhotovování židlí, křesel, pohovek a stolových noh jako nové a jako předmět privilegia platilo.

Popis (včetně dodatečného popisu) k privilegii z 10. července 1856 odpovídá nicméně požadavkům § 12 písm. C 1 zákona o privilegiích, poněvadž totéž, co nové jest, tedy předmět privilegia činiti má, rozeznatelně zdůrazněno a přesně rozpoznáno jest, a tvoří tím oba popisy základ privilegia. K doplnění budiž ještě přičiněno, že oba popisy Bratří Thonetů k privilegii z 10. července 1856 také nejasné odstavce obsahují: »Na předměty, které jsou do kruhu ohýbány, může páková síla, která k ohýbanému dřevu, přes které silný kovový pás leží, na formu pevně přitisknuta, umístěna býti. Forma, přes níž se dřevo ohýbá, jest poháněcí silou otáčena«. Tato zařízení nemohou však už z toho důvodu, že nejsou srozumitelně popsána, předmět privilegia tvořiti“.

Této části posudku je nutno si povšimnout poněkud detailněji. Posudek v podstatě vyčítá Thonetům chyby v popisu „předmětu privilegia“, tedy popisu toho, co chtějí pomocí privilegia chránit. Vyžádaný dodatečný popis ze 7. července 1856 sice něco zachraňuje, současně však přiznává, že princip výroby z ohýbaného dřeva je znám, a konkrétně jmenují stavbu lodí. Současně však neuvádějí, v čem se jejich „předmět privilegia“ liší od onoho pracovního postupu, který je součástí výroby lodí. Snad až trestuhodná je nepřesnost formulace, kterou posuzovatel z Moravského místodržitelství také nepochopil. My už dnes víme, co za princip to je, když „...forma, přes níž se dřevo ohýbá, jest poháněcí silou otáčena“. Je to princip ohýbacího stroje na ohýbání uzavřených kruhů sedáků a spojů noh. V roce 1856 znalost ohýbacího stroje? Samozřejmě:

Wilhelm Franz Exner ve své knize Ohýbání dřeva („Das Biegen des Holzes“) (vydal B. F. Voigt ve Výmaru roku 1893) píše na straně 41:

„Za nejstarší stroj na ohýbání vozových kol jest asi ten od Edwarda Reynoldse z Haddenfieldu v New Jersey (Amerika) považovati, o němž zprávu Dingler's polytech. Journal v roce 1836, svazek 62 podává...“.

Thonetové ve svém dodatku k popisu předmětu privilegia ze dne 7. července 1856 se dopouštějí další chyby, když po již zmíněném akceptování ohýbání dřeva v loďařském a jiném průmyslu tvrdí, že použití principu je výhradně jejich vynálezem, protože použití principu ohýbání dřeva k výrobě nábytku jim není známo.

Posuzovatel Moravského místodržitelství si tohoto tvrzení nejprve nevšimá a pokračuje důsledně ve zkoumání,

zda předměty obou privilegií jsou identické či nikoli, tedy zda privilegium z roku 1856 přineslo něco novějšího, než privilegium z roku 1852. Řekněme „novost relativní“:

„Odhlédnuvše od toho, že privilegium z 28. července 1852 na pracovní postup ohýbání dřeva bez zvláštního zřetele výroby nábytku se vztahuje, vzniká ještě důležitý rozdíl, že dnem 28. července 1852 je patentovaný pracovní postup ohýbání dřevěných hranolků nebo pásků, které byly slepovány, zatímco podle privilegia z 10. července 1856 slepování z jednotlivých pásků odpadá a masivní dřevo ohýbáno jest. Z toho vyplývá, že předměty obou privilegií, které byly Bratřím Thonetům dne 28. července 1852 a dne 10. července 1856 uděleny, nejsou identické“.

Vzápětí však přijde rána:

„Co se konečně od žalobců pod 3. uváděného nedostatku novosti předmětu privilegia týče, tak jest z předešlého doslovně z dodatečného popisu Bratří Thonetů ze 7. června 1856 citovaného tvrzení, že dlouho známý pracovní postup k výrobě ohýbaného nábytku nebyl používán a tato aplikace v žádné veřejné tiskovině není zmíněna, nesprávný. Existuje několik ... učebnic technologie, v níž použití tohoto pracovního postupu jak všeobecně, tak speciálně pro výrobu nábytku jest zmíněno.

Žalobci Jakob & Josef Kohn, jak na začátku zmíněno, ve svém podání zmiňují práci Stefana šlechtice von Kees, v níž zhotovování kolářských prací a nábytku z ohýbaného dřeva, které skrz vaření nebo páření připravováno bylo; dále také na použití tohoto postupu Isaakem Sargentem poukazují“.

Posuzovatel z c.k. Moravského místodržitelství se neomezil jen na to, co mu předložil žalobce, a hledal sám:

„Vedle toho však musí také ... detailně pojednaný odstavec zmíněn býti, který v ročníku 1826 známého polytechnického žurnálu od I. G. Dinglera, svazek 21., strana 29 byl uveřejněn a jeho nadpis uvádí:

»Zpracování dřeva pro koláře, stolaře, tesaře a jiné dřevopráce podle metody Isaaka Sargenta«.

Tento odstavec začíná větou:

»Doposud bylo veškeré dřevo, které zakřivený tvar obdržeti mělo, tesaři, koláři, stolaři a uměleckými truhláři prostřednictvím řezacích nástrojů z celého jednoho kusu do požadovaného zakřiveného tvaru zpracováno bylo«.

Později následuje:

»Jeden anglický dřevodělník přišel na nápad dřevo nejprve změkčiti a poté do zvláštních, k tomu zhotovených šablon dle požadovaných zakřivených tvarů lisovati. Zpracovává v tomto ohledu dřevo do libovolných tvarů a délek po směru vláken ... K tomu ho měkčí odpovídající čas v horké vodě nebo v páře z vařící vody, až změkne natolik, že se bez nebezpečí zlomení dá ohýbat. Potom ohýbá toto ve zvláštní, k tomu vyrobené šabloně a nechá ho ve stínu v této šabloně usušiti. Dřevo tak dostane dokonalý tvar, který může jen dalším změkčováním ztratiti. Takové dřevo se jmenuje rovnoláknité dřevo (bois a fil droit)«.

Konečně v závěru nachází se tato věta:

»Zkušenost již všeobecně pro rovnoláknité dřevo proti řezanému rozhodla, které kvůli řezání lámavé jest a veškerou pevnost a pružnost ztrácí. Jen s rovnoláknitým dřevem může kolář svoje elegantní podvozky a kola, stolař krásně zvlněné nákrůžky, tesař elegantní točité schody, umělecký truhlář vrcholně lehký a přitom pevný nábytek zhotovovati«.

Zde jest tedy už údajný vynález Bratří Thonetů, nábytek z ohýbaného dřeva, které skrz horkou vodní páru nebo vřící kapaliny ohýbáno jest, s plnou jasností a zřetelností popsán, a je tím prokázáno, že předmětu privilegia z 10. července 1856 ve smyslu § 1 zákona o privilegiích vlastnost novosti chybí a jest pod odkazem na ad 1. řečeného ještě dodatí, že podle toho Bratři Thonetové ve svém popisu privilegia ani tvar a konstrukci jejich ohýbaných výrobků, ani k této výrobě sloužících zvláštních přípravků nebo strojů v dle § 12 zákona o privilegiích odpovídajícím způsobem popsány ani jako novum jejich vynálezu nevysvětlili, pročez nemůže ani patentové právo založeno býti.

Dle toho by bylo potom sporné privilegium v přiměřenosti k § 29, 1a, bb, zákona o privilegiích kvůli nedostatku novosti k plnému anulování způsobilé“.

Je to tedy výrok už nikoliv o „novosti relativní“, tedy v poměru k privilegii z roku 1852, ale o „novosti absolutní“. Vystavuje tak v pochybnost nejen privilegium z roku 1856, ale i předcházející z roku 1852 a dokonce i ta dřívější.

Vídeňské technické kapacity i brněnský správně-právní posuzovatel zcela jednoznačně odmítli platnost privilegia z roku 1856. Byla to situace, kterou Thonetové už nedokázali zvládnout, a 10. prosince 1869 se privilegia vzdali. Byl to krok navýsost moudrý. Když otec a syn Kohnové projeví zájem o ohýbaný nábytek, měli Thonetové v Koryčanech, v Bystřici pod Hostýnem a ve Velkých Uherských postavěny už tři továrny, v okolí Vsetína budovali pomocné provozy a po úspěšné koupi panství Velké Uhersce se začali zajímat i o vsetínské lesy. Měli tedy už určitou pozici. Systematický tlak Kohnů byl značný. Thonetové měli dost práce s rozšiřováním svého koncernu a jak už výše řečeno, byla jejich aktivita ve Vídni, kde by se byl býval odehrával eventuální soudní proces, omezená. Michael Thonet a jeho pět synů si s největší pravděpodobností položili několik zásadních otázek a hledali na ně logickou odpověď. V opravdu nezávislé moci soudní tehdejšího Rakouska-Uherska už nebylo možno spoléhat na protektory z řad šlechty, jak tomu bylo v době Thonetova přestěhování z rodného Boppardu do Vídně za asistence samotného Metternicha. Thonetové zjistili, že privilegium a patentová ochrana jim sice za prodej nové technologie nevynesla ani haléř, ale dala jim v té době už nezanedbatelný třináctiletý náskok. Za tu dobu postavili tři továrny, ale hlavně: vybudovali si svou činnost – kterou dnes nazýváme marketing – pozici, z níž by mohli být vytlačeni leda svými vlastními chybami. Součástí úvahy jistě byla i skutečnost, že privilegium tak jako tak skončí v roce 1871. Spočítali si finanční i časové náklady na soudní procesy a muselo jim z toho vyjít to jediné správné řešení – odstoupení od privilegia.

J. Hapka: Z trhu, tempera, 1960

Foto M. Langer

O týdenních trzích ve Valašském Meziříčí v letech 1932 – 1939

Ze svých vzpomínek sepsal v lednu roku 2004 Ambrož Špetík

Povědomí, jak bylo zásobováno naše město Valašské Meziříčí v dávných dobách před vznikem supermarketů (Kauflandů) a kdy jsme ještě nežili z dovozu, nenávrtně mizí. Pro mladší generaci bude určitě znít mé vyprávění jako vyprávění o pravěku.

Považuji za svou povinnost, pokud ještě mohu, podat podrobnější zprávu o týdenních trzích v našem městě. Mé vzpomínky jsou ohraničeny rokem 1932, kdy se naše rodina v létě přistěhovala do Valašského Meziříčí, a rokem 1939. Tenkrát válečné hospodářství trhy zrušilo. Již se nikdy v takové formě neobnovily a neobnoví. Naše rodina se okamžitě trhů zúčastnila, a to jak na straně prodávajících, tak i kupujících. Pestrost lidí, dialogů, gest, jakož i nabízené zboží mně nadosmrtní učarovalo.

Před 10 lety, při návštěvě Antverp, místo prohlídky domu malíře P. Rubense, využil jsem času raději pro návštěvu zdejšího tržiště a nelituji toho.

Rok 1932 byl jeden z nejhorších roků. Tenkrát bylo největší procento nezaměstnanosti a podporu dostávali jen ti, co byli dříve zaměstnaní. Svobodní 10 Kč, ženatí 20 Kč. I při vysokém kurzu koruny to byl naprostý pakatel. Kdo měl kousek pole, musel se uživit, ale bylo i mnoho těch, co pravidelně zaměstnání nikdy neměli, a ti se museli také nějak uživit. Těmto lidem se říkalo nádeníci (lidé jen příležitostně zaměstnaní) a o ty se nikdo nestaral. A tady sehrály týdenní trhy nezaměnitelnou úlohu. Nesmíme se ovšem domnívat, že na trhu se prodávaly přebytky z hospodářství, nýbrž prodávalo se všechno, co mohli ještě doma postrádat. Takový byl nedostatek peněz. Na trhu mohl prodávat kdokoliv a byla to nejrychlejší záchrana v nouzi.

Město Valašské Meziříčí mělo tenkrát asi 8 tisíc obyvatel. Nevím, jestli s vojenskou posádkou nebo bez ní. Ve městě žila velká vrstva gázistů (tak se jmenovali lidé s pravidelným příjmem). Okresní město mělo mnoho úředníků. Školy – profesory a učitele, vojenská posádka – důstojníky, svobodná povolání, místní podnikatelé a ostatní. Tito všichni se zásobovali na obecních trzích. Zboží na trhu a v pevných obchodech si navzájem nekonkurovalo, nýbrž se doplňovalo. Určité druhy potravin se také nedaly koupit celoročně a každá domácnost se dle svých možností na zimu předzásobila. Jako samozřejmost byly zemáky (brambory), zelí, jablka, husí sádlo, přeškvarené máslo, nakládaná vejčička a zelenina. Pro předzásobení se využilo největší nabídky, kdy byly ceny nejnižší.

V těch dobách se již nechodilo v kroji, ale městské a venkovské obyvatelstvo se dalo bezpečně rozeznat. V kroji již chodily pouze ženy v neděli do kostela a při různých slavnostech. Nejmarkantnějším a spolehlivým rozlišovacím znakem u žen byla pokrývka hlavy. Městské paní, paničky a milostpaní chodily zásadně celý rok v klobouku. Bez klobouku se žena nepovažovala za dostatečně oblečenou a byl to společenský prohřešek. Venkovské ženy – panímámy – naopak nosily v létě šátky, někdy ještě pod šátkem krajkový čepeček a v zimě vlnáky a v lepším případě žínkové šály. Oblečení a členění jednotlivých částí vycházelo

ještě z původních krojů, ale v potměných barvách pro všední užívání.

Mužům ve městě se říkalo pane a venkovským pantáto. Venkovští krejčí zaostávali v módě za městskými a také zde byly markantní rozdíly.

Trhy ve městě byly dva. Větší v pondělí a menší v pátek. Byly to převážně záležitosti žen a také všechno zboží donesly na trh ženy v nůšcích a košících na zádech. Nezapomenu na panimámu, jak v horkém dnu nesla do trhu 2 husy. Jednu na zádech v loktuši a druhou vpředu. Husy ji ještě zahřivaly a pot se z ní přímo řinul. V ruce nesla boty, aby ušetřila drahou obuv. Na vozech se dováželo na trh pouze těžší zboží, jako např. dřevo a na podzim celé fůry zemáků, zelí, jablek a obilí.

Na trhu prodávali až na nepatrné výjimky, na rozdíl s dneškem, všechno samovýrobci. Těm, co prodávali zboží od někoho koupené, se říkalo handlíři. Bylo jich jen několik a ti mohli prodávat i přes celý týden.

Nabídka zboží byla podle ročního období. Nejmenší nabídka byla po Novém roce. V jarních měsících byla pestrobarevná nabídka mnoha desítek bílých kůzlat a žlutých housat, v létě již trh zabíral celé náměstí i s přílehlými ulicemi. Vědělo se, že máslo je nejlevnější v lednu a v únoru, kdy jsou zabijačky, a tak se škvářilo do zásoby. Vajíčka se nakládala do pětilitrových lahví, husí sádlo na podzim do hrnců.

V létě začínal trh kolem šesté hodiny ráno. Bylo důležité si zastoupit dobré strategické místo. Trh

kulminoval mezi 8. – 9. hodinou a zase se rychle rozházel, pokud byla po zboží dobrá poptávka. V opačném případě šly ceny rapidně dolů a říkalo se, že trh byl špatný. Teď přišli na řadu obchodníci se smíšeným zbožím a řezníci, kde panimámy nakupovaly, a v dobrém případě šly domů tak obtěžkané jako do města na trh, nebo ještě více. Byl veliký rozdíl mezi sedláky z dolních vesnic směrem k Poličné, Lešné, Žašové a z pasekářských hospodářství okolo Valašské Bystřice, Oznice, Mikulůvky a podobných lokalit. Žádným zemědělcům nebylo co závidět. Proti zámožnějším krajům republiky byla hospodářství poměrně zaostalá a špatně vybavená. Skoro žádná mechanizace, maximální využití lidské práce. Nepamatují si, že by někde v okolí měli traktor. Pouze mnoho koní, převážně se využívalo kravských potahů. Krávy dávaly dvojí užitek. Nedovedu si už představit, že všechnu trávu, jetelinu a obilí v našem okolí pokosily mužské paže. Bohatá úroda píce, když se ji ještě podařilo dobře usušit a uschovat, byla požehnáním a nesmělo přijít sebemenší množství nazmar. Hudba podvečerního naklepávání kos je nyní nahrazena hlukem žacích strojů a křovinořezů. Tráva je dnes nežádoucím balastem, jehož odklizení stojí spoustu peněz.

Sám prodej zboží využíval celého náměstí i s přílehlými ulicemi. Tenkrát bylo dlážděno jako jedna plocha s mírným svahem. Od nepaměti dlažbou, které se říkalo „kočičí hlavy“ – pořádně

hrbolaté. Chodníky kolem domů a objezdové cesty se shodují s dnešním členěním. Od horní strany, v místech, kde je dnes kruhový objezd, byla horní hranice města. Zde trh začínal prodejem dřeva. Stávalo tam několik fůr dřeva, pak prodej nadrobno, a sice otýpky, svazky štípaného měkkého dřeva asi 70 cm dlouhé a svázané březovou houzí, kola krátce řezaného dřeva hodícího se přímo na podpalování.

Dřevo bylo převážně používáno jen na podpalování uhlí. I palivové dřevo bylo v té době poměrně drahé. Dále na tržišti následovaly výrobky ze dřeva jak pro hospodářství, tak i pro domácnost. Dle roční sezóny se nabízely hrábě, kosiska, žebříky, topora, putny na vodu, škopky různých velikostí, měrky na obilí z ohýbaných bukových lubů, síta všech velikostí pro různá upotřebení. Daly se zde koupit i dřevěné zakuřované hračky z bukového dřeva. Výrobci většinou pocházeli z Valašské Bystřice. Dále trh pokračoval zbožím košíkářů. Prodávaly se zde od malých košíků asi na 10 kg různého ovoce, přes zemákové koše na 20 kg a největší byly „ohrabečňáky“ používané při mlácení obilí. Běžným výrobkem byly také kukaně pro slepice.

Od dnešní prodejny masa CARNEX až na roh domu paní Majerové a na druhé straně o něco kratší, jen po obchod Quitnerův – dnešní Zlatnictví – byla k dostání zelenina. První velký rozmach v prodeji zeleniny nastal až koncem dubna, když přivezli pěstitele z Lešné první salát. V největší úrodě prý vypěstovali přes 1 milion hlávek. Salát se vozil až do Ostravy. Pak se již zelenina prodávala nepřetržitě až do podzimu. Nejvýznamnější a pověstná byla t. zv. okurková sezóna s prodejem i rychlokvašáků ve velkých sudech. Na podzim zahrnuly trh hlávky zelí a kořenové zeleniny na uskladnění – cibule, česnek atd.

Ojedinělé stánky byly na konci ulice až po roh domu pana Ličky – dnešní prodejna módního oblečení, tenkrát obchod řezníka a uzenáře p. Brokše. Prodávala tam velmi sympatická jeho paní, milovnice krásného ovoce. Často jsem jí přinášel to nejkrásnější ovoce, co jsme na zahradě měli, a nikdy mně nezapomněla přidat kousek salámu. Před řeznictvím se pravidelně prodávaly teplé párky. Párek, rohlík a hořčice - 1,20 Kč. Hned v sousedství byl švec Kraus, bydlel na Stínadlech a vyráběl domácí papuče z odpadu kloboučnické továrny. Na podzim a také v zimě jste mohli najít na trhu také našeho souseda Ignáce Randýska. Pocházel z Valašských Klobouk. Měl malé hospodářství a přitom šil papuče. Krátkou řadu uzavírala panimáma s delším vozíkem

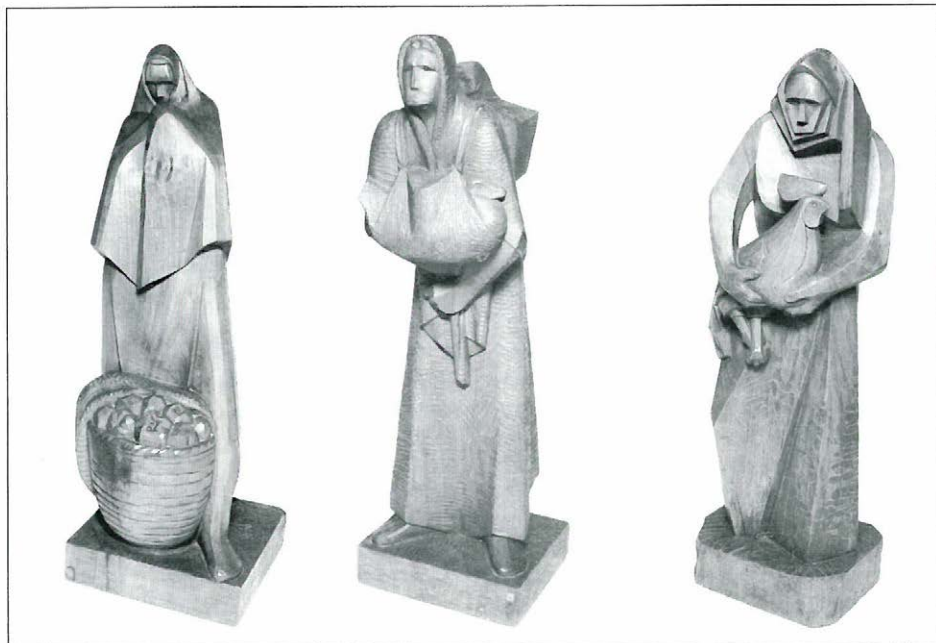

A. Špetík: Prodáváč košťat, patinovaná sádra

Pavla Wetterová při prodeji hrnců v roce 1932

Fotoarchiv MRV ve Vsetíně

A. Špetík: Žena s jablky, Cestou na trh, Žena s kohoutem; lipové dřevo

Foto M. Janiš

s deskovou korbou. Prodávala kusové nehašené vápno, které se používalo ve všech domácnostech na lícení prostor, počínaje kuchyní až po sklep a chlév.

Pro mne určitě nejzajímavější byla ulice Soudní, která tenkrát vypadala úplně jinak. Na straně "Poštovního úřadu" byla vysoká, asi třímetrová zeď, na druhé straně od jediného domu, který zůstal, až po roh školy, tvořily zadní trakty domů na náměstí nejružnější přístavby a kůlny. Výjimkou byla pouze patrová budova hasičské zbrojnice, přestavěná nejstarší šatlava, patřící Městskému úřadu. Tato ulice po celé délce i po obou stranách byla vyhrazena k prodeji živých zvířat. To znamenalo prodej veškeré drůbeže různého stáří. Kulminovala nabídka vajíček, které se prodávaly buďto mezi drůbeží nebo s máslem a tvarohem v přilehlé ulici.

Koupě drůbeže měla ustálený rituál. První otázka po ceně „kolik voláte“, pak zevrubná prohlídka zvířete. Hospodyně potěškala kus, prohmatala vole, aby věděla, kolik má odpočítat, odfoukla peří na břiše až na kůži. Podle barvy kůže poznala, jak bylo zvíře krmeno, což mělo vliv na kvalitu masa. Velké zkušenosti a znalosti potřebovala hospodyně na podzim při koupi husy. Tehdy byla husa opravdovou mučednicí. Jen velmi zanedbatelné množství se zabíjelo hned po zakoupení. Většina husí přicházela ke konzumaci až po masivním vykmení. Práce to byla namáhavá a nečistá. Proto tenkrát milostpaničky kupovaly husy již vykmené, oškubané a očištěné, tak jako se prodává dnes čerstvá drůbež. Krmení husí byl přivýdělek pro chudší vrstvy obyvatel a spočíval v tom, že si jednu nebo dvě husy mohli vykrmít i pro sebe. Nebezpečí při koupi hus bylo rozpoznat stáří. Husy na podzim ve svém nejkrásnějším opeření vypadaly všechny jako mladice. Teprve doma, když se jim rozvázaly nohy, poznala se zasloužilá matka, podle spušteného vaječnicku. U houserů pak podle peří na hlavě. To už ale chtělo opravdu dlouholeté zkušenosti. Ke krmení hus se používala buď kukuřice - zde bylo velké nebezpečí zaskočení do dýchací trubice a nucená porážka, nebo pak šišky. Tento způsob prý vyšel levněji a každá hospodyně měla svůj recept na složení šišek. Jedinou pomoc při zaskočení kukuřice poskytovala virtu-

ózně paní „Kača“, celým jménem Kateřina Holíšová - svérázná figurka. Byla obchodnicí tělem i duší. Obchod měla na Vsetínské ulici. Prodávala i na trhu. Také i v neděli odpoledne a také kdykoliv a kdokoli zaklepal na okno, i když se jednalo jen o kvasnice třeba za 20 haléřů, vždy obsloužila.

Na prodej másla, tvarohu a vajec byla specializovaná ulice Komenského, to znamená od domu „U apoštolů“ na jedné straně a budovy „Městské spořitelny“ na druhé straně směrem k zámku Žerotinů. Typický košík s jedním uchem a na obě strany se otevírající víko nenechal nikoho na pochybách, co panímáma přináší do trhu. Uvnitř byl košík vyložen bílou plachtou. Kousky másla byly jako dnes váženy po 25 kg a formované do dřevěných formiček. Na dně formiček nechyběla bohatá řezbářská výzdoba, obvykle květinových vzorů. V měsících, kdy bylo teplo, bylo nutné jednotlivé kousky od sebe oddělit. Na jaře výborně posloužil křenový list a později v létě listy řepy. V chladných měsících, kdy bylo máslo tuhé, nic nepotřebovalo. Tvaroh byl vážen po 50 kg. Jako lepší kvalitu uváděly panímámy, že nemají doma odstředivku. Také výběr másla nebyl jednoduchý. Buďto paničky už znaly jednotlivé panímámy, nebo se máslo zkoušelo. Obvykle urýpnutím kousku nehtem, v lepším případě už kupující nosily k tomu účelu určené malé nožičky.

Samozřejmě, že na trhu nechybělo ovoce, a to ve velkém množství. Vyhrazené místo na prodej ovoce bylo kolem sochy Blahoslavené Panny Marie. Na jaře začínal trh až koncem května prodejem raných třešní, pak pokračoval až do července višněmi. Pak následovala jablka „žhuvky“, první hrušky, až převládla žlutá barva košů špendlíků, dnes již skoro vyhynulého ovoce. K původně jednomu kruhu prodavačů kolem sochy přibýly nejmeně dva další. V polovině září nastoupila modř tmeň, toho vzácného ovoce, o kterém věřím, že pomohlo v nejhorších letech obyvatelům na Valašsku doslova přežít. Tenkrát bylo pálení slivovice jen okrajovou záležitostí zámožnějších vrstev. Většina úrody tmeň skončila při smažení povidel a v sušárnách. Vzpomínám, jak voněl celý Stěpánov od trnkové smaženice. Bylo tam několik dřevěných bud, kde se smažilo nepřetržitě. Scházela se tam

mládež a bývalo tam veselo. Několik velkých hrnců nebo dřevěných škopků povídel uschovaných na zimu k všestrannému použití bylo nejlepším argumentem proti hladu. Pokud mohla dát matka na krajíc chleba dětem trochu másla nebo sádla, ne samá povidla, dalo se mluvit o blahobytu. Bohužel i trnky vyhynuly. Poslední opravdovou úrodu jsem měl v roce 1988. Jeden zdravý strom tmeň bych vyměnil za broskve, které se mi na zahradě rodí ve velké kráse, ale nepatrné nutriční hodnotě. Z odrůd jablek byly nejvíce cenné jadřičky a pak kožuchy (boskopské), které se také kupovaly do zimních zásob. Celou zimu i jaro byly k dostání křižaly, to znamenalo sušené ovoce - jablka, hrušky a trnky.

Kdo jen trochu mohl, choval slepice nebo králíky. Proto se také celoročně prodávala krmná pšenice a oves. Říkalo se tomu „zboží“. Zmí se měřilo na litry nebo dřevěné mírky.

Prostor náměstí kolem sochy sv. Floriána se využíval až na sklonku léta a na podzim. To už dováželi sedláci celé fůry hlavně zemáků, zelí a velké koše jablek, všechno na zimní předzásobení obyvatel. Pokud neměli zboží dobře zvážené, byla před vstupem do městského úřadu decimálka, kterou za malý poplatek obsluhoval p. Bednařík, dědeček akademické malířky M. Bognerové.

Velkým zpestřením trhu byli tzv. thovci, kteří nabízeli nejružnější zboží pro domácnost i hospodářství, vynikajících vlastností a všestranného upotřebení. Nejznámější z nich, který se nejlépe poslouchal, byl p. Kroupa - elektro karborund brousek, za korunu kousek. V dramatickém vystoupení předváděl broušení kosy od stavu úplně tupé až po tak ostrou, že s ní můžeme oholit dědečka. Hlas už měl úplně chraplavý a nás ogary odháněl, že stejně nic nekoupíme. Chvalořeč na brousky prošípaná průpovídkami a pepnými vtipy se stejně dobře poslouchala.

Poslední větší skupinou prodávajících a myslím také sociálně nejslabších byli ti, co prodávali lesní plody. Jim patřil chodník ohraničený dnes restaurací „U Zvonu“ na jedné straně a drogerií Viléma Vodičky, dnes „Čínská restaurace“, na druhé straně. Byli odkázáni pouze na to, co jim boží příroda nadělila. Jednalo se převážně o houby, lesní jahody, maliny, ostružiny, borůvky a na podzim šípky.

V prostoru mezi chodníkem a dnešní cestou k zámku Žerotinů stávali se svým zbožím místní hrmčiči. Původní valašskou hrmčinu dělali tenkrát už jenom Hauserovi - otec a děda p. Karla Hausera. Pan Baudyš, Jaroš a Wettr vyráběli tvrdší kameninu, která měla lepší vlastnosti a dalo se v ní vařit i péci.

Kromě těchto větších nebo menších skupin, podle nabízeného zboží, se vyskytovali specialisté. Na trhu nechyběl ani poslední provazník J. Moš, který bydlel na Sokolské ulici. Prodávал nejružnější provaznické zboží, od pradelních šňůr až po provazy používané v zemědělství. Nedovedu je již pojmenovat, vím jenom, že nejdelší „pauznák“ se používal při stahování fůr sena nebo obilí.

Drobné výrobky z javorového a bukového dřeva pro domácnost samozřejmě také nesměly chybět. Bohatý byl výběr od vařeček, různých destiček, válečků, až po formičky na máslo. Ty se daly běžně koupit.

V horní části náměstí stávala pravidelně paní Studeníková. Ještě dnes si ji dovedu dobře představit. Kyprá bruneta v černém klotovém plášti, velmi příjemného vzhledu. Měla stůl s váhou. Na

stole velký pecen sekané, štangle salámu a dlouhé závitky „buřtů“. Diskrétní cedulka oznamovala výrobce zboží. „Koňský řezník a uzenář z Hranic“. Pravá a určitě bez kosmetiky docilená červeň jejích lící byla stejného odstínu s prodáváním zboží. Děla velmi dobrou a nevtrivou reklamu. Celou dobu si uřezávala „koninu“ a jedla. My ogaři, pokud jsme těch 50 haléřů sehnali, tak jsme se u ní vždy zastavovali. 50 haléřů – to byla ta nejnížší taxa, zato už něco v žaludku bylo cítit.

Pravidelně do trhu docházel také malý tlustý mužiček. Bavil se obyčejně se sedláky. Byl to zvěrokletčí, lidově řečeno „miškář“. Do notýsku si znamenal objednávky návštěv.

U vchodu do dnešní Komerční banky stávaly se svými výrobky vyšivačky ze Zubří. Měly hlavně vyšívání kapesníčky, jako krásné dárkové a upomínkové předměty.

Když se sedláci připravovali na hlavní žně, nesměl chybět ani náš bezprostřední soused, poslední dromistr – lidově řečeno ras – Jan Kouček. Patřil k živnostem, které se mohly usazovat pouze na okraji města. Do jeho kompetence patřilo odstraňovat všechna uhynulá zvířata a odchyt psů volně se potulujících po městě. Po výkrmu psů získával psí sádlo, tenkrát velmi cenné v léčení prsních chorob. Zužitkovala se i kůže. Byl to velmi houževnatý materiál na vázání cepů. Stačilo jen odstranit chlupy a nařezat úzké proužky t. zv. švihle. Švihle se také používaly na šití hnacích řemenů k mlátičkám.

Nejpěknější kousek rži (žita) se posekl a musel se vymlátit cepem. Sláma byla dlouhá asi 150 cm a sloužila na zhotovení povřísel. Každý hospodář už věděl, kolik kop potřebuje na vázání slámy k mlácení. Část cepové slámy se použila na výměnu do slamníků.

Je samozřejmé, že se na trhu vybíral obecní poplatek. Tuto záležitost pronajímala obec občanům za roční paušál. Pokud si vzpomínám, nejstarší výběrčí byla sl. Hedvika Kněblová, později provdaná Vajglová. Prý platila paušál 6 000 Kč, později až 9 000 Kč. Vybírala poplatek od 20 hal. až do několika korun od jednoho prodejce. Na pořádek dohlíželi obecní policajti – p. Štěpánek, Trávníček, Krupík a další.

Po skončení trhu, obzvlášť když panímámý dobře prodaly, rozběhly se do okolních obchodů a řeznictví za nákupem. Kupovalo se především pro domácnost, základní potraviny, u pekařů pecny chleba, poněvadž u malých sedláků už došla mouka. Ve většině hospodářství byly ještě ruční kamenné mlýnky, a proto kupovaný chleba byl opravdovou lahůdkou.

Mnohé části vesniček nebyly ještě elektrifikovány, a tak se nosil i petrolej v pětilitrových konvích. U nás doma se svítilo petrolejem až do roku 1943, přestože jsme bydleli tak blízko města.

U řezníků byl velký zájem o hovězí lůj, který se v dobrém případě mical s máslem nebo se sádlem. O másle říkali těžce pracující, že je to darebná mastnota, kterou člověk ani neucítí. Muži

kupovali potřeby pro hospodářství, a když nějaká koruna zbyla, byla kolem náměstí řada hospod a jedna putyka. Naproti vchodu do Ústavu pro hluchoněmé stávala poslední formanská zájezdni hospoda „Nový svět“.

Nejnáročnější na mou paměť je určitě alespoň některé ceny zboží tenkrát prodávaného. Od roku 1932, kdy mě vzpomínky začínají, byly bezesporu ceny nejnížší a odpovídaly neutěšené situaci celého hospodářství. Oživení nastává asi po roce 1935, kdy naše republika dostává půjčku od Francie a Velké Británie, určenou na naše ozbrojení. Stavbou pohraničních opevnění s návazností na celou řadu průmyslových podniků se snižuje nezaměstnanost a zvyšuje kupní síla obyvatel.

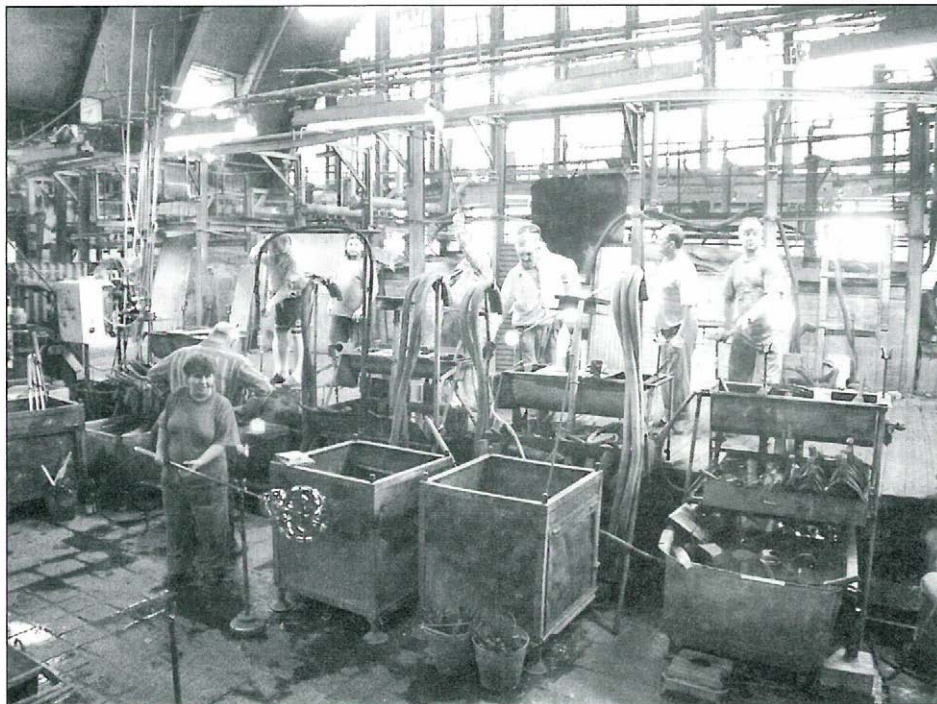
Díky Bohu, že jsem toto nelehké údobí v životě našeho kraje osobně poznal a také se ho i zúčastnil. Nebylo jiné volby, a tak bez nejmenší podpory státu v nejhorších dobách čestně obstáli a přežili obyvatelé našeho města a okolí. Je sice pravdou, že jsem v mládí nepoznal, jak chutnají v zimě hrušky z Jižní Afriky, jehněčí maso z Nového Zélandu, mrkev z Belgie a česnek z Číny. Spíše uvažuji, zda bychom se ještě někdy dovedli uživit bez dovozu. Berte moje uvažování jako zbytečné přemýšlení starého člověka.

Pokud je mně povědomo, ve své době byly trhy takovou samozřejmostí, že nikoho nenapadlo zhotovit fotodokumentaci pro uchování památky pro další generace. Proto jsou zpodobněny pouze v obrázcích J. Hapky a několika mými plastikami.

Atmosféra týdenního trhu ve Valašském Meziříčí kolem roku 1900

Foto O. Šrůtek

Skláři OS – Lares několik hodin před vyhasnutím pece 26. září 2003

Foto M. Janiš

Konec slavné historie krásenských skláren

Kamila Valoušková

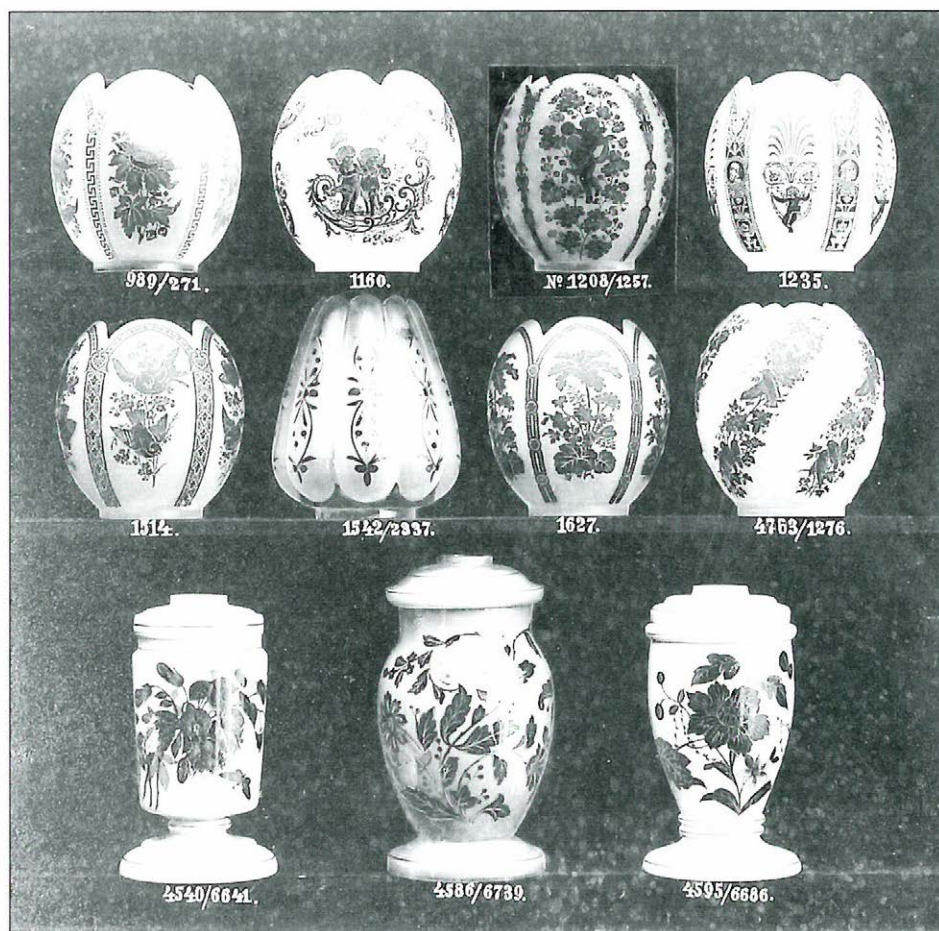
Muzeum ve Valašském Meziříčí má největší sbírku osvětlovacího skla v naší republice. Ta byla v loňském roce ještě rozšířena. Krásenské sklárny, tedy Osvětlovací sklo-Lares spol. s r. o. ve Valašském Meziříčí, po téměř 150 letech ukončily svou činnost. Jejich existence však zůstane uchována i pro další generace – muzeum získalo od skláren darem asi 1500 předmětů – z toho asi 1300 kusů skla, převážně osvětlovacího.

Muzejní sbírka uměleckoprůmyslových prací, již je sbírka skla (vedle sbírky porcelánu) součástí, vznikla teprve nedávno, v souvislosti se strukturalizací sbírek pro účely státní evidence. Ovšem historie samotné sbírky skla sahá k počátkům 20. století. Musejní společnost ve Valašském Meziříčí, založená roku 1884, měla zpočátku čtyři základní sbírky, z nichž jedna byla nazvána „sbírkou průmyslovou.“ Do této sbírky patřily jak řemeslné produkty a výrobní nástroje, tak i práce uměleckořemeslné, tedy i sklářské výrobky. První písemně doložený přírůstek do pozdější sbírky skla pochází ze 4. dubna 1899 (malovaná sklenice od p. Josefa Orla, místního hostinského)¹. V průběhu dalších let bylo sbíráno především nápojové a užitkové sklo. Postupně, jak se sbírka rozrůstala, bylo sklo z průmyslové sbírky vyčleněno, i když nadále zůstávalo spojeno se sbírkou cínu. Až v souvislosti se vznikem Vlastivědného ústavu ve Vsetíně v roce 1963, s nímž bylo valašskomeziříčské muzeum spojeno, se obrátila pozornost sbírkotvorné činnosti i k předmětům uměleckoprůmys-

lové výroby a tedy i k produkci krásenských skláren. Zásadní zlom nastal v roce 1965, kdy byla v národním podniku Osvětlovací sklo ve Valašském Meziříčí zrušena vzorkovna skla a muzeu se naskytla příležitost rozsáhlou kolekci skla převzít.

Byla tak vytvořena ojedinělá sbírka osvětlovacího skla, čítající více než 2300 předmětů², kterou prvotně zpracovávaly PhDr. Alena Podzemná a Marie Salichová. Spolu s předměty byly získány i starší katalogy, vzorníky, technologické spisy a nákresy svítidel. Další rozsáhlejší spolupráce se sklárnami nastala v roce 1988 v souvislosti se zpřístupněním celého zámku Kinských veřejnosti a s přípravou stálé expozice *Sklo a gobelíny* PhDr. Tomášem Mikulašikem. Tehdy sklárny zapůjčily pro výstavní účely soubor soudobých svítidel a přislíbily muzejní sbírku doplňovat novými výrobky – což vzorně činily až do roku 1992. Po desíleté odluce nastala před nedávnem nová spolupráce se sklárnami – bohužel kvůli zcela jiným událostem.

Sklárny ve Valašském Meziříčí – Krásně měly dlouhou a slavnou historii, která je čtenářům jistě známa.³ Jen ve stručnosti připomeňme, že provoz sklárny začal v roce 1855, kdy si ji od hraběte Evžena Kinského najala sklářská rodinná firma S.Reich&C^o, která ji později odkoupila. Od samého počátku se v krásenských sklárnách vyrábělo především osvětlovací sklo, které bylo hlavním exportním artiklem firmy. V době největšího rozkvětu spravovala firma ještě dalších deset skláren⁴, dvě rafinerie a několik obchodních poboček v zahraničí⁵. Krásenské sklárny patřily až do krachu firmy S.Reich&C^o k jejím stěžejním hutím, centrála však byla z obchodních důvodů zřízena ve Vídni. Svou vůdčí úlohu si zachovaly i po tom, co se staly součástí akciové společnosti Českomoravské sklárny. Po válce byly znárodněny a staly se sídelním podnikem skupiny sklářských závodů, sjednocených do národního podniku Českomoravské sklárny, později přejmeno-

Fotografický vzorník výrobků firmy S. Reich & Co, 60.-70. léta 19. století

vaného na Krásenské sklárny. V roce 1958 vznikl n. p. Osvětlovací sklo, k němuž vedle krásenské centrály náleželo dalších šest provozoven⁶. O dvacet let později bylo Osvětlovací sklo začleněno do koncernu Sklo Union se sídlem v Teplicích a Valašské Meziříčí tak pozbylo svého ústředního postavení. Na přelomu 80. a 90. let 20. století se Osvětlovací sklo opět osamostatnilo a bylo odděleno od závodu na výrobu kónusů pro barevné televizory. K 1.1.1993 byl státní podnik Osvětlovací sklo Valašské Meziříčí, závod 60, privatizován a vznikla společnost s ručením omezeným Osvětlovací sklo - Lares.

Zde dále pokračovala ruční a poloautomatická výroba osvětlovacího skla (závěsná a přisazená nástěnná svítidla, stolní lampy), automatická výroba reflektorového autoskla a výroba lisovaného skla pro domácnost a gastronomii. Přímou v závodě se i nadále prováděla rafinace: matování (leptáním, pískem), malování (ruční malování, technika vysokého smaltu, stříkání přes šablonu, sítotisk) a broušení. Firma však již sama nevyvíjela nové tvary výrobků - pracovalo se podle konkrétních požadavků zákazníků nebo se zákazník mohl inspirovat původními produkty krásenských skláren.⁷ Asi 80% současné produkce českého skla putuje na export⁸, podobně tomu bylo i u OS Lares: většinu své produkce vyvážela – asi 70% výrobků do západních zemí (zejména do Německa, Rakouska, Nizozemí, Francie a Skandinávie). Bohužel, stejně jako na jiné sklárny, i na valašskomeziříčský podnik těžce dolehli vliv posilující koruny a události v USA 11. září 2001 (pokles odbytu). Podobně nepříznivý účinek měl i nárůst cen zemního plynu a nakonec i neúspěšné jednání s bankou.⁹ Celkově dlouhodobě nepříznivou ekonomickou situací se snažilo vedení podniku nějak řešit – management vypracoval revitalizační program, k jehož realizaci již nedošlo a situace byla řešena odchodem téměř jedné třetiny zaměstnanců na nucenou dovolenou.¹⁰ Nakonec podalo vedení podniku 7. června 2002 návrh na konkurs a Krajský soud v Ostravě vyhlásil konkurs na firmu Osvětlovací sklo - Lares spol. s r. o. ve Valašském Meziříčí dne 13. června 2002. Věřitelé přihlásili pohledávky zhruba 42 miliónů Kč a k 1. červenci obdrželo výpověď přes 200 z původních 350 zaměstnanců. Výroba osvětlovacího skla byla pozastavena a částečně obnovena až v říjnu 2002. Nakonec, i přes veškerou snahu, vyhasla v pátek 26. září 2003 poslední sklářská pec a bezmála 150 let trvající existence krásenských skláren se stala minulostí.

Celá firma byla znalci ohodnocena na 44 226 000 Kč, ale i přes nízkou vyvolávací cenu (25 000 000 Kč) nenašel se nikdo, kdo by na tomto místě pokračoval v dlouholeté sklářské tradici. Nicméně část movitého majetku je již prodána a možná, že některé výrobky krásenských skláren nalezneme v nabídce zboží jiných skláren, které měly možnost odkoupit původní sklářské formy, mnohé ještě z dob Reichových. V současné době se připravuje již třetí veřejná dražba, na níž bude dražen zbývajících movitý i nemovitý majetek firmy.

Naštěstí historie sklárny neuvízne v propadlišti dějin – věřitelský výbor schválil žádost muzea ve Valašském Meziříčí a věnoval tak Muzeu regionu Valašsko ve Vsetíně část výrobků a dokumentů ze skláren, jejichž 25 stránkový seznam obsaho-

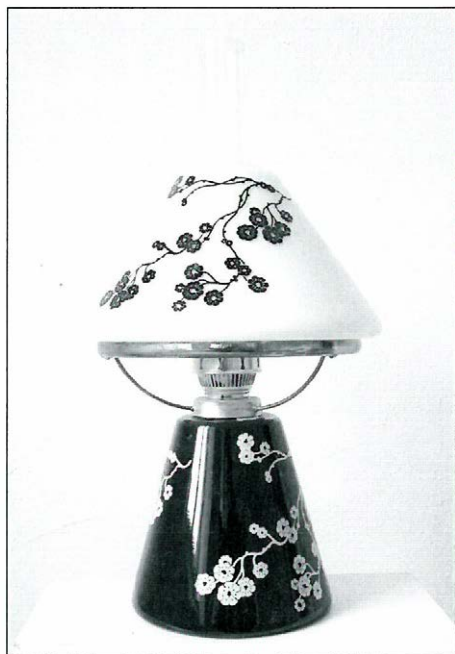

Závěsná svítidla vyrobená OS - Lares, první polovina 90. let 20. století

Foto M. Janiš

Stolní lampy vyrobené OS - Lares, z let 1989-2001

Stolní lampa z triplexopálu a hyalitového skla, zdobená sítistiskem, vyráběná v OS Valašské Meziříčí od roku 1989

val 1163 položek. Zařazením celého souboru do muzejních sbírek se sbírka skla zvětšila asi o jednu třetinu – nyní obsahuje na 5000 sbírkových předmětů.

Soubor převzaté dokumentace tvoří téměř 400 katalogů, skicářů a vzorníků, 12 krabic a 70 složek se vzorovými listy dekorů. Dokumentace k výrobkům je několika typů. Kvantitativně největší část tvoří knihy a listy dekorů. Byly určeny pro interní potřebu rafinerie: každý dekor má své specifické číslo, takže v krabicích jsou systematicky uloženy jednotlivé listy (zpravidla v několika kopiích) i se stručně popsaným výrobním postupem. Takto zpracované vzory dekorů pocházejí z doby od 60. let 20. století do současnosti. Starší dekory jsou uloženy ve složkách, případně jsou svázané do vzorových katalogů, které byly předkládány zákazníkům. Ty jsou mnohdy děleny podle typu dekorů – mezi převzatými katalogy proto nalezneme i např. „Knihu dětských dekorů“, „Knihu květinových dekorů“ či „Knihu siluet.“ Bohužel, knihy a listy dekorů zpravidla nejsou datovány, a tak nám často nezbude, než se orientovat podle tvarů výrobků, na které byly použity, či podle stylového rozboru kreseb. Přesto můžeme tvrdit, že k nejstarším datovaným kolorovaným kresbám patří kniha dekorů z let 1902–1904.

Dalším typem sklářské dokumentace jsou skicárky. Obsahují siluety a rozměry jednotlivých výrobků a jejich výrobní čísla. Muzeum převzalo jejich souvislou řadu od roku 1909 až po rok 2003. Výjimku tvoří nejstarší, drobný skicák s perokresbami stínidel od roku 1889 až do počátku 90. let 19. století. Mezi rozmnoženými skicáky, používanými na jednotlivých pracovištích, jsou i originální knihy s návrhy zakreslenými tužkou, u kterých je mnohdy poznamenán i zákazník, pro kterého byl výrobek určen.

Posledním převzatým typem dokumentace jsou katalogy výrobků, určené k prezentaci firmy, jako nabídkové vzorníky pro zákazníky. Podoba takových katalogů je různá, patří k nim jak kolekce fotografií (mnohdy i kolorovaných), tak litografické listy či standardní soudobé ofsetové tisky. Nejstarším převzatým prezentačním dokumentem je sou-

bor kolorovaných fotografií osvětlovadel a několika nápojových souprav, pocházející z 60. – 70. let 19. století. Dále k těm starším patří tištěný vzorník stínidel tulipánovitého tvaru z let 1888–1930, katalogy firmy S. Reich & Co z let 1903, 1907 a „Wiener petroleum album“, obsahující výrobky Reichových skláren z let 1906–1910. Soubor uzavírají propagační výrobky Osvětlovacího skla – Lares: doplňkový katalog svítidel, barevný katalog výrobků, propagační leták z roku 1999 a videokatalog s více než tisícem výrobků a krátkým filmem představujícím podnik. Mezi kmenovými katalogy skláren nalezneme i soubor katalogů jiných skláren, zpravidla patřících k někdějšímu n. p. Osvětlovací sklo – např. sklárny Janštejn (katalogy svítidel, dekorovaného užitkového skla), Rapotín (svítidla, vázy), Vsetín (cylindry k lampám, svítidla), Kamenický Šenov (lustry) a Nový Bor (broušený olovnatý křišťál, svítidla). Krom toho se zde nachází i několik katalogů Glassexportu – většinou se jedná o katalogy různých typů osvětlovacího skla, obsahující především výrobky krásenských skláren, ale je zde i pár knih s jinými typy výrobků (ze skláren v Rosicích a z Rudolfovy huti). Muzeum převzalo také asi desítku katalogů zahraničních skláren – v některých z nich nalezneme kompletní svítidla, jejichž jednotlivé díly byly vyráběny právě ve Valašském Meziříčí.

Neocenitelným přínosem nejen pro muzeum je sedmidílná Kronika krásenských skláren, sepsaná v 60. a 80. letech 20. století autory Františkem Dobešem, Juliem Janovským, Antonínem Vencálkem, Františkem Dostálem, Ladislavem Žilinským a dalšími spolupracovníky. Kronika je uložena v muzejní knihovně a tím přístupná široké veřejnosti¹¹. Současně s výtiskem kroniky byl převzat i její rukopis.

Kolekce výrobků, které si muzeum vybralo do svých sbírek, pochází ze tří různých částí podniku – jednak ze vzorkovny skláren (reprezentační místnosti v administrativní budově), ze vzorkovny malírny (zřízené pro interní potřebu podniku, zde byly uloženy jednotlivé vzorové kusy, opatřené číslem použitého malířského dekoru) a pak přímo z ateliéru návrhářů (zde se nacházely poslední navržené výrobky). Jedná se převážně o osvětlovací sklo (80%), zbytek tvoří různé užitkové sklo (vázy, lisované popelníky, gastronomické sklo, těžítka) a automaticky vyráběná reflektorová skla pro automobily (46 různých druhů). Výrobky pocházejí z doby od roku 1877 (nejstarší solitérní kus – bazénka k petrolejové lampě) až do roku 2002¹², ze kterého muzeum převzalo asi desítku výrobků.

Většina výrobků ze vzorkovny podniku byla vyrobena v posledních desetiletích. Mezi převzatými exempláři jsou i kompletní svítidla, tj. doplněná o montury, případně elektroinstalaci (např. u stolních lamp). Část ze zde umístěných předmětů tvoří luxusní vázy a stolní lampy, zdobené nákladnou technikou vysokého smaltu. Vzorkovna malírny vznikala postupně v průběhu druhé poloviny 20. století a obsahovala asi 2000 různě dekorovaných skel. Vzhledem k omezeným prostorovým kapacitám muzea bylo nutné učinit přísný výběr výrobků. Bylo přihlíženo k faktu, že muzeum přebírá dokumentaci dekorů, a proto byly vybírány jen historicky či esteticky nejvhodnější kusy. K těm nejstarším patří asi dvě desítky osvětlovadel z 50. a počátku 60. let 20. století, většinou navržených Jaroslavem Antonínem Junkem, ale při výběru výrobků bylo objeveno několik hřbitovních stínítek, vyrobených podle historických forem a vzorníků, i velmi stará skla (zminěná bazénka nebo matované stínítko

z počátku 20. století). Kromě samotných výrobků bylo pro potřeby muzea převezeno i několik kovových šablon, používaných při dekorování stínidel na aerografu, a pět dřevěných stojanů pro umístění skla při malování.

Výroba osvětlovacího skla ve Valašském Meziříčí skončila, ale zručnost a vynalézavost zdejších sklářů můžeme díky výrobkům zachráněným z podniku obdivovat v muzeu i v budoucnosti. Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně děkuje za spolupráci všem pracovníkům skláren, kterým není historie jejich podniku lhostejná, a srdečně zve k prohlídce nové expozice *Sklo a gobelíny*, otvírané v rámci oslav 120. výročí existence muzea ve Valašském Meziříčí. Mezi vystavenými exponáty najdete i ty, které mohly skončit ve stoupě.

POZNÁMKY

¹ Opis katalogizačního listku z počátku 30. let a záznam ve Sborníku muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí, 1899, č. IV, s. 70.

² Podzemná, Alena: Sběrka skla, in: 100 let muzea ve Valašském Meziříčí. Valašské Meziříčí 1984, s. 69.

³ Za všechny jmenujme alespoň Kroniku krásenských skláren I–VII. díl, Valašské Meziříčí 1987. – Podzemná, Alena: K historii skláren ve Valašském Meziříčí. Valašsko, 2000, č. 1, s. 20–22.

⁴ Stará huť u Buchlova, Koryčany, Františčinu a Mariánská huť ve Velkých Karlovicích, Úsobno, Kyjov, Karolína huť, Protivanov, Vsetín a později za hranicemi dnešní republiky Voitsberk a Zawiercie.

⁵ Rafinerie byly v dnešním Novém Boru a Jablůnce; obchodní pobočky např. ve Vidni, Berlíně, Londýně, Amsterdamu, Miláně, Neapoli, New Yorku, Paříži, Varšavě a jinde.

⁶ Rapotín s provozovnou v Postřelmově, Janštejn, Vsetín, Košťany a Rožnov p. R. jako odloučená provozovna Valašského Meziříčí.

⁷ Za laskavě poskytnuté informace o firmě OS Lares děkuji Ing. Janu Paprstkřávi.

⁸ Štverák, Jan: České sklárství nebo sklářský průmysl v Čechách a na Moravě? Fikce, mýty, realita – 2. část. www.glassrevue.cz, 26/2003.

⁹ Články Marie Kohoutové v rubrice Zprávy k Osvětlovacímu sklu – Lares, in: www.glassrevue.cz, 19–21/2002.

¹⁰ Beneš, Josef: Jednatel firmy Osvětlovací sklo – Lares podal návrh na konkurz, in: Zpravodaj města Valašského Meziříčí, č. 6, 2002.

¹¹ Jeden výtisk kroniky je v muzejních sbírkách uložen od roku 1986, je však přístupný pouze odborné veřejnosti.

¹² Z výrobních podkladů (skicáků) však víme, že v roce 2003 bylo navrženo ještě dalších 73 výrobků.

List z katalogu *Lustrerie moderne* francouzské firmy R. M. & Poussin, 40. léta 20. století. Skla k lustrům vyráběly ČMS ve Valašském Meziříčí ve 2. pol. 30. let 20. století

Tomáš Kašpar, pracovník přírodovědného oddělení OVM Vsetín, při kontrole sovniku.

Foto M. Dvorský 2001

Ochrana přírody na Valašsku II.

Jan Pavelka, Karel Pavelka

B. Z HISTORIE OCHRANY PŘÍRODY NA VALAŠSKU

1. Nejstarší ochranné snahy

Určité náznaky ochranných snah lze spatřit na Valašsku i v minulých staletích. Tato problematika souvisí s ochranou přírody nepřímo – majitelé panství vydávali určité zákazy ve vztahu k lesům a k velkým šelmám, bezesporu chránili především své ekonomické zájmy, ale těmito nařízeními přispěli zcela jistě k ochraně těchto složek přírody.

2. Historie vyhlásování chráněných území

Historie je relativně krátká. První zvláště chráněná území byla na Vsetínsku vyhlášena koncem 40. let 20. století - v roce 1948 (PP Bečevná, PP Lačnov, PP Pozdřechov) a v roce 1949 (PP Louky za Klenovem, NPR Razula). Další chráněná území byla vyhlášována v průběhu dalších desetiletí. V roce 1956 např. PP Ježůvka, PR Dubcová, v roce 1966 PP Čertovy skály, v roce 1991 Jasenice. Významným předělem bylo po dlouhých letech vyhlášení NPR Čertův mlýn - Kněhyně, jejíž menší část zasahuje i do okresu Vsetín, a NPR Pulčín - Hradisko. Větší množství ZCHÚ bylo po delší odmlce vyhlášeno až v roce 1999. V jednom případě se jedná o změnu původní PP Louky za Klenovem na novou PP Louky pod Štípou a v dalších 20 případech se jedná o zcela nová území, jsou to např. PR Choryňský mokřad, PR Klenov, PR Halvovský potok, PP Jarcovská a další. Většina ZCHÚ byla zřízena z důvodu ochrany ohrožených druhů květeny, nejčastěji orchidejí, malá část chrání význačné skalní výchozy a ohrožené druhy fauny, v ojedinělých případech jsou předmětem ochrany zachovalé lesní ekosystémy.

3. Významné osobnosti státní ochrany přírody na Valašsku

V 50. letech 20. století sehrál pozitivní roli v ochraně přírody na Vsetínsku zejména RNDr. Valentin Pospíšil, CSc., tehdejší pracovník Památkového úřadu v Brně, který v tomto období zajistil vyhlášení většiny ZCHÚ. V 60. letech a začátkem 70. let působila v ochraně přírody pracovnice tehdejšího Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody (KSPPOP) v Ostravě Mgr. Eva Olšanská, od konce 70. let do roku 1989 se věnovala botanické problematice v chráněných územích našeho regionu RNDr. Šárka Neuschlová.

Od počátku 70. let do konce 80. let minulého století ležela hlavní tíha v ochraně přírody na pracovnících tehdejšího oddělení ochrany přírody ve Vlastivědném ústavu Vsetín, později Okresního vlastivědného muzea Vsetín (OVM)-pracoviště ve Valašském Meziříčí, kteří zajišťovali odbornou činnost ve správě chráněných území i působili na úseku státní správy.

V letech 1974 – 1987 zde působil Ing. Jiří Borovička (1929 – 1987) jako pracovník OVM Vsetín vyčleněný pro státní správu ochrany přírody. Na tehdejší ONV Vsetín plnil těžké úkoly při prosazování ochranných zájmů ve střetech s tehdejšími hospodářskými a politickými zájmy společnosti, zejména ve vztahu k zásahům do zemědělské krajiny při náhradních rekultivacích a melioracích, a při zásazích do koryt toků. Jeho zásluhou byly zachráněny mnohé přírodně cenné lokality, i když některé se zachránit vzhledem k tehdejší společenskopolitické situaci nepodařilo.

V letech 1970 – 1989 se věnoval speciální ochraně přírody v okrese se zaměřením na chráněná území Ing. Lubomír Kučírek, tehdejší pracovník OVM Vsetín. Zásluhou Ing. Kučírky bylo vyhlášeno několik chráněných území ještě před rokem

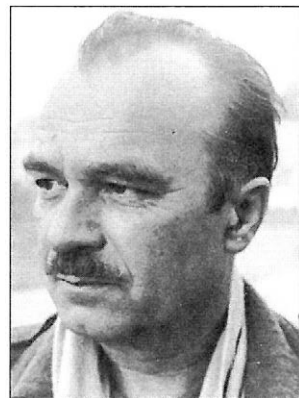
1990, a to dvou národních přírodních rezervací - NPR - (Čertův mlýn – Kněhyně a Pulčín – Hradisko, obě leží na území CHKO Beskydy), a bylo zachráněno několik dalších přírodně hodnotných lokalit před zničením. Mimo chráněná území se věnoval problematice ochrany dřevin a památných stromů, z nichž u většiny měl zásadní podíl na jejich vyhlášení, a organizačně zajišťoval náročnou akci na evidenci zeleně v okrese Vsetín v letech 1980 – 1989 (vypracování seznamů a záznamy do map v měřítku 1 : 5 000). Později v důchodu ještě prakticky po celá 90. léta vypomáhal ochraně přírody zejména při ochraně lesních ekosystémů, které jsou jeho specializací.

V letech 1986 – 1992 se věnoval státní správě ochrany přírody v okrese Ing. Jiří Trezner, tehdejší pracovník ONV Vsetín, a po roce 1990 vedoucí referátu ŽP na Okresním úřadě Vsetín. Ing. Trezner zajistil vyhlášení některých ZCHÚ, např. PP Jasenice, u dalších chráněných území měl významný podíl na jejich přípravě k pozdějšímu vyhlášení (většina těchto chráněných území leží na území dnešní CHKO Beskydy). V odborné oblasti se věnuje entomologii, a to řádům blanokřídlí (zejména kutilyky) a brouci.

Od roku 1988 pracuje v ochraně přírody okresu Vsetín PaedDr. Jan Pavelka, zpočátku jako pracovník OVM Vsetín vyčleněný pro tehdejší ONV Vsetín (na místě po zesnulém Ing. Borovičkově), krátce pak jako odborný pracovník ČÚOP v Ostravě a od roku 1992 do 2002 jako pracovník referátu ŽP OkÚ Vsetín na oddělení ochrany přírody. Nyní je pracovníkem oddělení ochrany přírody odboru životního prostředí a zemědělství Krajského úřadu Zlínského kraje. Dr. Pavelka se systematicky věnuje terénním průzkumům, v letech 1974 – 1988 pouze ornitologickým, později přibral další oblasti. Cílevědomě shromažďuje data o přírodně hodnotných biotopech a o všech významnějších druzích rostlin, hub a živočichů v regionu, a to za pomoci desítek spolupracovníků, zejména z řad dobrovolných ochránců přírody, dále ornitologů, mykologů, geologů, entomologů, botaniků a jiných. Na OkÚ Vsetín tak postupně vytvořil rozsáhlejší dokumentaci o přírodě vsetínského okresu. Shromáždil rovněž množství podkladů i pro nově připravovanou zvláště chráněná území (cca 60 lokalit), která byla počínaje rokem 1998 podle koncepce ochrany přírody na OkÚ Vsetín a nyní je na KÚZK postupně vyhlášována.

Od roku 1996 působí ve státní ochraně přírody na Vsetínsku Mgr. Zdeněk Valchář, pracovník Městského úřadu Vsetín, odboru životního prostředí. Zajišťuje výkon státní správy ochrany přírody v rámci pověřeného úřadu ve Vsetíně a od

roku 1997 vyhlásil již řadu nových památných stromů nebo provedl registraci VKP (stromů a hodnotných ú z e m í). Mimo ochranu přírody se věnuje entomologii se specializací na motýly.

Ing. Jiří Borovička, pracovník státní ochrany přírody Foto M. Langer

Poskla - L. Brabec, H. Dokoupilová, M. Junáková při terénním výzkumu

Foto L. Kučířek

4. K ochraně přírody přispěli dále:

Svími odbornými znalostmi to byli zejména pracovníci přírodovědného oddělení Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně se zaměřením na zoologii (RNDr. Karel Pavelka – obojživelníci, plazi, ptáci a savci, RNDr. Lubomír Brabec-hmyz a další bezobratlí, Tomáš Kašpar-dravci a sovy, potravní rozborov sovy, drobní savci) a na botaniku (Ing. Milena Kašparová), kteří od 70. let 20. století dodali množství údajů pro potřeby ochrany přírody. Vedle odborných podkladů pro vyhlášená chráněná území (NPR Čertův mlýn - Kněhyně, PR Kutany, PR Kladnatá-Grapy, PP Choryňská stráž, PR Choryňský mokřad a řada jiných) k větším akcím, na nichž se osobně podíleli terénními pracemi, patřila evidence mimolesní zeleně v okrese Vsetín (1980 – 1990). Muzeum také provádělo biocenologické výzkumy na trvalých plochách v horských pralesích Kutany a Čertův mlýn - Kněhyně, velké množství sběrů především u bezobratlých zatím čeká na determinaci a následné syntetizující vyhodnocení. Dr. L. Brabec dělal navíc vlastní sledování zemní fauny bezobratlých v dalších lokalitách (Kladerubská Doubrava, lokality u Veselé a Zašové atd.). Od roku 1997 působí na vsetínském pracovišti muzea jako geolog se zaměřením na paleontologii Miloslav Požár, který svými sběry přispěl ke značnému rozšíření paleontologických sbírek muzea a k poznání flóry a fauny prvohor, druhohor až třetihor na území okresu.

Aktivní ochraně přírody se věnuje řada dobrovolných ochránců přírody při údržbě v chráněných územích. V letech 1975 – 1977 byl významný podíl členů Tisu – Svazu pro ochranu přírody a krajiny, a to organizace ve Vsetíně, která pracovala pod vedením tehdejšího profesora vsetínského gymnázia RNDr. Vladimíra Zicháčka. Později po zrušení Tisu a ustavení Českého svazu ochránců přírody (ČSOP) to byli zejména členové tohoto svazu. V 80. letech se svaz významně podílel akcí Valašská motyka na zalesnění tzv. imisních holin v oblasti Pustevn. Činnost ČSOP se výrazně rozvíjela až po roce 1990, kdy se opět vytvořily normální podmínky pro činnost spolků, koncem 90.

let 20. století působilo v okrese 10 organizací se 145 členy. Díky ČSOP se udržuje řada ochranných cenných území, zejména lučních rezervací s orchidejemi. Jejich činností byla např. zachráněna PP Ježůvka před zánikem samovolnou sukcesí lesa. V průběhu 90. let jsou členy ČSOP postupně obnovovány nejcenější orchidejové louky kosením, jsou budovány četné drobné tůně pro obojživelníky a zlepšovány podmínky na větších mokřadních územích, jsou zajišťovány programy na záchranu ohrožených druhů živočichů (např. čap bílý – podložky, sova pálená – repatriace), registrovány a likvidovány nežádoucí neofyty (bolševník velkolepý, křídlatky), systematicky mapovány všechny ochranné hodnotnější druhy rostlin a živočichů a hodnotné biotopy, zajišťovány odborné průzkumy botanické, mykologické, entomologické, ornitologické, je prováděna osvěta mezi veřejností pořádáním akcí a vydáváním propagačních materiálů atd. Významný podíl mají na zajišťování sběru a dopravy raněných a hendikepovaných živočichů do Stanice pro záchranu živočichů v Bartošovicích. Bez působení ČSOP si nelze představit současný ochranný management v okrese. Nejvýznamnějšími osobnostmi ČSOP jsou v odborné oblasti ochrany přírody Miroslav Dvorský (Valašské Meziříčí), Mgr. Jitka Dvorská (Valašské Meziříčí), Jiří Pavelka (Rožnov p. R.), Ivo Baroň (Vsetín) a Mgr. Martin Dančák (Ratibor), v oblasti organizační (manažerské) Milan Orálek (Valašské Meziříčí).

Z dalších organizací podílejících se na získávání podkladů pro ochranu přírody to jsou:

- **Česká společnost ornitologická**, její místní skupina členů sdružená ve **Valašském ornitologickém klubu při MRV ve Vsetíně** (vyvíjí činnost od roku 1975 pod vedením dr. Jana Pavelky), která dodává odborné podklady z výzkumu ptáků a jejich biotopů (mimo některé výše jmenované k neaktivnějším patří Mgr. Jitka Dvorská, Daniel Křenek, Aleš Vašát, Martin Šulgan a RNDr. Vladimír Holář, DrSc.).

- **Mykologický klub při MRV ve Vsetíně** (působí od roku 1986), který dodává odborné podklady z výzkumu mykoflóry (makromycetů). Hlavní osobností na poli výzkumu je Josef Hrnčířik.

- **Vsetínská skupina ZO České speleologické společnosti ORCUS Bohumín**, zejména Ivo Baroň (výzkumy netopýrů a ochrana jejich lokalit, pseudokrasové jeskyně, podklady pro ZCHÚ).

- **Ústav biologie obratlovců AV ČR v Brně** - Ing. Stanislav Lusk, CSc., Ing. Pavel Jurajd, CSc. aj. (výzkumy ryb).

Mimo uvedené organizace v 90. letech prováděly odborné průzkumy další spolupracovníci státní ochrany přírody:

entomologové, např. vážky – Ing. Otakar Holuša a Pavel Šálek, rovnokřídli – Ing. Jaroslav Holuša ml., brouci – Ing. Jiří Stanovský, prof. RNDr. Josef Vondřejc, CSc. a Ing. Jiří Trezner, motýli – Mgr. Tomáš Kuras, Mgr. Zdeněk Valchář, pestřenky – Mgr. Libor Mazánek, dlouhošijky, bedlobytka a síťokřídli – Dr. Jan Ševčík, ploštice – RNDr. Magda Roháčová

botanikové - např. RNDr. Marie Sedláčková, Mgr. Drahomíra Kyslingrová, Mgr. Martin Dančák, Mgr. Michal Hájek, Mgr. Stanislav Hrabovský, Mgr. Jana Novosadová - Tkačíková, RNDr. Věra Kouřtecká

dendrologové – Ing. Zina Klečková, podklady k památným stromům v 90. letech 20. století

geologové – RNDr. Oldřich Krejčí (Brno)

geomorfologové – RNDr. Karel Kirchner, CSc. (Brno), podklady k ZCHÚ z hlediska geomorfologie

speleologové – Josef Wagner (Bohumín)

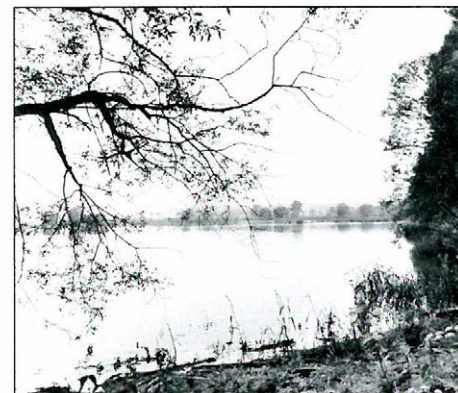
Vysvětlivky zkratk:

- OkÚ - Okresní úřad
- OV - Okresní vlastivědné muzeum
- MRV ve Vsetíně - Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně
- KÚZK - Krajský úřad Zlínského kraje
- NPR - národní přírodní rezervace
- PP - přírodní památka
- PR - přírodní rezervace
- VKP - významný krajinný prvek
- ZCHÚ - zvláště chráněná území
- ŽP - životní prostředí

Pokračování přístě

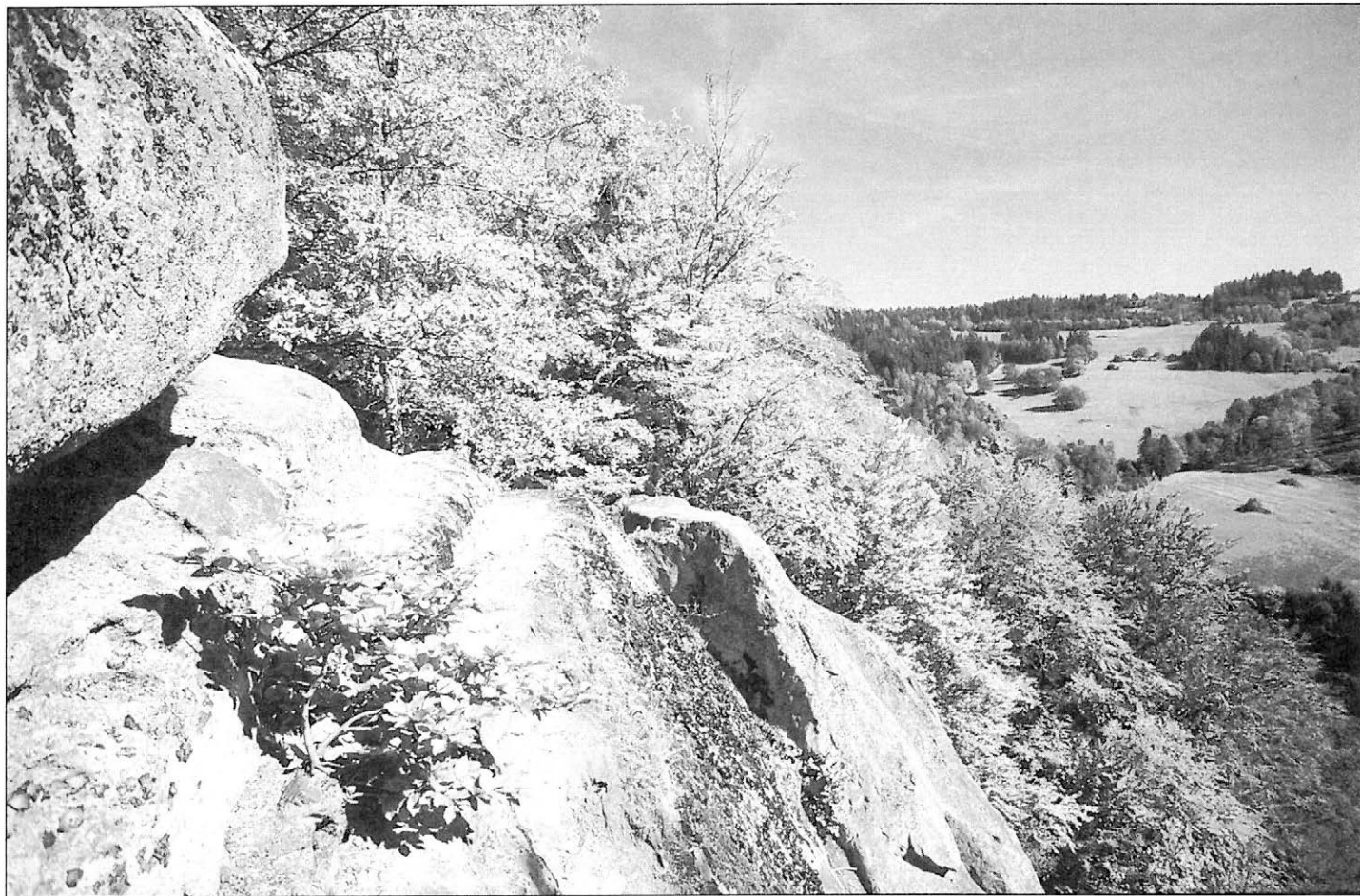
LITERATURA

- Pavelka, J., Trezner, J. (eds), 2001: Příroda Valašska (okres Vsetín). Český svaz ochránců přírody ZO 76/06 Orchidea, Vsetín.
- Pavlik, R., 1936: Fernandova Kronika panství vsetínského.
- Chadt-Ševětinský, J., 1913: Dějiny lesů a lesnictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Vlastní náklad, Písek.
- Veselý, J. a kol., 1954: Ochrana československé přírody a krajiny. 1. díl, 355 s., Nakl. ČSAV Praha.

Velký choryňský rybník

Foto M. Langer

NPR Pulčín Hradisko - výhled ze skal

Foto F. Jaskula

Zvláště chráněná území v CHKO Beskydy

František Jaskula

Chráněnou krajinnou oblast Beskydy jako celek jsme si představili minulém čísle vlastivědné revue Valašsko. Nyní se zaměříme na nejcennější a nejzachovalejší části ekosystémů, lokality s výskytem ohrožených druhů rostlin a živočichů, jedinečné geologické jevy a také ukázky původního osídlení a hospodaření. Všechny tyto lokality společně vytvářejí síť zvláště chráněných území (ZCHÚ). Ty pak tvoří základ přírodně nejcennější první zóny CHKO Beskydy.

Na základě významu, reprezentativnosti a dalších hledisek členíme zvláště chráněná území do čtyř kategorií: národní přírodní rezervace (NPR), přírodní rezervace (PR), národní přírodní památka (NPP) a přírodní památka (PP). Rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi stejně jako základní podmínky jejich ochrany přesněji vymezuje zákon CNR č.114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny.

Na území Chráněné krajinné oblasti Beskydy je v současné době vyhlášeno 44 zvláště chráněných území o celkové výměře 1661 ha. Toto na první pohled nemalé číslo však reprezentuje pouze 1,43 % z celkové plochy CHKO. Hodnotu zdejších lesních komplexů zdůrazňuje fakt, že 7 území o celkové rozloze 720 ha je vyhlášeno jako NPR. Dále je 66 ha zařazeno do kategorie NPP, 770 ha do kategorie PR a 105 ha je chráněno jako PP.

Tetřev hlušec (slepice) vyhledává nejkldnější horská území

Foto F. Jaskula

Chvilku statistiky si ještě můžeme doplnit o dělení ZCHÚ podle převládajícího biotopu. Lesy zaujmají 1525 ha, z toho většina připadá na bukojedlové porosty, menší část na suťové lesy a jen několik desítek hektarů na klimaxové a podmačené smrčiny. Mokřady převládají na 21 ha, louky a pastviny na 40 ha, pseudokras na 9 ha a zbývajících 66 ha připadá na Valašské muzeum v přírodě.

Z tohoto přehledu je patrná poměrně malá výměra chráněných luk, pastvin a mokřadů. V minulosti byly právě extenzivní pastviny a mokřady ve zdejší krajině bohatě zastoupeny, avšak do dneška jich zůstal zachován pouze nepatrný zbytek. Příčinu můžeme mimo jiné hledat v druhovém ochuzování těchto biotopů vlivem změn v hospodaření, jeho intenzifikaci či upuštění od jakéhokoliv obhospodařování, v zástavbě krajiny nebo ve změnách vodního režimu mokřadů melioracemi a úpravami vodních toků. U lesních ZCHÚ lze sledovat změny v druhovém složení porostů. Nejnépřehlednější je poškození vrcholových porostů (především klimaxových smrčín) a dále pak ústup jedle. Ta poslední dobou sice zmlazuje, ale mimo oplocenky se stává oblíbenou pochoutkou hojně zastoupené jelení zvěře.

Většinu plochy Beskyd pokrývaly v minulosti bukojedlové lesy. Určitě nejznámější upomínku na tyto doby představuje NPR Mionší. Na ploše skoro 170 ha se nachází kromě porostů pralesovitěho charakteru také travnaté polany, které jsou pozůstatky pasteveckví a salašnictví z 16. až 18. století. Stejně jako NPR Salajka je i Mionší známo svými obrovskými jedlemi, které byly v minu-

PR Kutaný

Foto F. Jaskula

losti výběrově těženy a používány právě pro svůj jedinečný vzrůst ke speciálním účelům (například ke stavbě lodí v zahraničí). Dnes zde stejně jako i v jiných územích (například NPR Razula, PR Kutaný, PR Mazácký Grúník) jedle mizí.

Porosty montánního stupně se zastoupením buku, jedle, javoru kleny a smrku reprezentují PR Noříč, PR Travný potok, PR Travný, PR Čerňavina, PR Klíny a NPR Mazák. Posledně jmenované území se nachází na úbočí Lysé hory a zachycuje přirozenou vegetaci ve výškovém rozpětí 700 až 1120 m n. m. Za zmínku stojí výskyt velkých exemplářů horského smrku s obvodem kmene kolem 280 cm. PR Poledňana je ukázkou přirozených jedlových a klenových bučin v hluboce zaříznutých údolích. V jedlobukovém vegetačním stupni se nachází i NPR Pulčín - Hradisko. Kromě lesních společenstev jsou zde chráněny zajímavé skalní výchozy zvané Pulčinské skály a malé skalní město budované třetihorními (paleogenními) pískovci. Suťové lesy, případně bučiny s výraznými skalními útvary – mrazovými sruby a sutí jsou chráněny v PP Velký kámen, PP Kladná-Grapy, PP Skálí a PR Huštýn.

V NPR Radhošť a NPR Kněhyně - Čertův mlýn se nachází bučiny, suťové lesy a v extrémních podmínkách vrcholových partií klimaxové smrčiny. Porosty jsou zde v důsledku větrů a námraz zakrslé a pokroucené. NPR Kněhyně - Čertův mlýn slouží jako výzkumná a srovnávací plocha přirozeného vývoje a obnovy porostů dotčených imisemi. V pramenné oblasti údolí Čeladenky lze spatřit podmačené smrčiny přírodní rezervace V Podolánkách. Hlavním motivem ochrany v PR Trojačka je květnatá bučina s výskytem jeleního jazyku (*Phyllitis scolopendrium*) a relativně hojnou sněženkou předjarní. Přírodní památku Lišková tvoří lesní porost s výskytem vzácné řeřšnice trojlísté (*Cardamine trifolia*).

Bohatá luční společenstva s výskytem vstavačovitých rostlin se nachází v PR Galovské lúky a PP Stříbník. PP Zubří byla vyhlášena jako lokalita s bohatým výskytem šafránu karpatského (*Crocus heuffelianus*) již v roce 1948. Ukázkou tzv. jalovcového pasíčku - pastviny s hojným

výskytem jalovce a orchidejí je naopak v loňském roce vyhlášena PP Uherská.

Důvodem zřízení PP Pod Lukšincem byl hojný výskyt modrohořce bezlodyžného (*Cimicifuga racemosa*). Výstavbou rekreačního zařízení spolu s příjezdovou komunikací v blízkosti lokality došlo k jejímu zpřístupnění. Výsledek na sebe nedal dlouho čekat. Atraktivní a v květu nápadná rostlina byla turisty a rekreatanty vysbírána. Přesto je PP hodnotnou ukázkou horských luk.

Mokřady jsou na území CHKO chráněny v přírodních památkách Rákosina ve Stříteži, Kyčmol, Kudlačena, Byčinec, Motyčanka, Podgrůň, Poskla, Obidová a Pod Juráskou. Postupně i zde dochází k ústupu některých nejcitlivějších druhů, jako je například rosnatka okrouhlolistá (*Drosera rotundifolia*), jednokvítěk velkokvětý (*Moneses uniflora*) nebo všivec lesní a bahenní (*Pedicularis sylvestris* a *P. palustris*). Příčinou bývají často pozvolné změny ve vodním režimu, přísun živin ze znečištěného ovzduší a změny ve způsobu obhospodařování.

PP Kněhyňská jeskyně je se svou hloubkou 57,5 m nehlubší jeskyní v celých flyšových Karpatech. Stejně jako PP Ondrášovy díry patří k pseudokrasovým jeskyním. Obě jsou veřejnosti nepřístupné a jsou významným zimovištěm netopýrů.

Zvláštní pozornost zasluhuje NPP Valašské muzeum v přírodě. Je turistickým magnetem Rožnova pod Radhoštěm a prezentuje způsob života a obhospodařování ve zdejší oblasti od počátků kolonizace Beskyd až po nedávnou minulost. Muzeum uchovává kromě lidové architektury a ukázek hospodaření také místní druhy a odrůdy kulturních rostlin a původní plemeno ovců - Valašku. V muzeu se návštěvník také seznámí se způsobem života, řemesly, zvyky a obyčejí zdejšího obyvatelstva.

Dnešní plocha a počet ZCHÚ není stále ještě konečný a připravuje se vyhlášení dalších cenových území, jako například 7 nových návrhů v oblasti masivu Smrku a Lysé hory nebo botanicky a entomologicky významná stráž Losový v Huslenkách. Přehled stávajících zvláště chráněných území v CHKO Beskydy přináší připojená přehledná mapa.

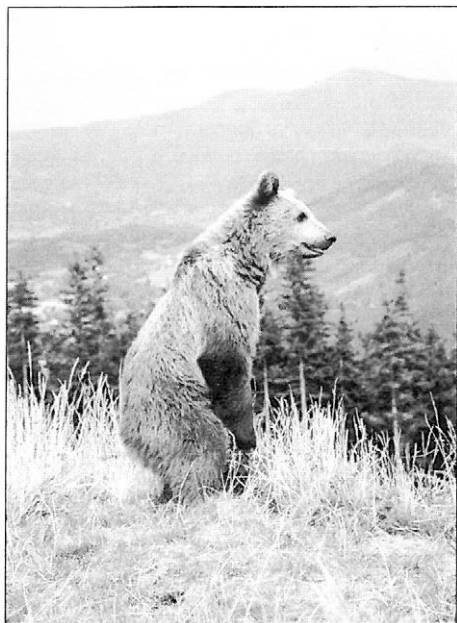
Prstnatec bezový

Foto F. Jaskula

PR V Podolánkách

Foto F. Jaskula

Mládě medvěda hnědého v Beskydech Foto F. Jaskula

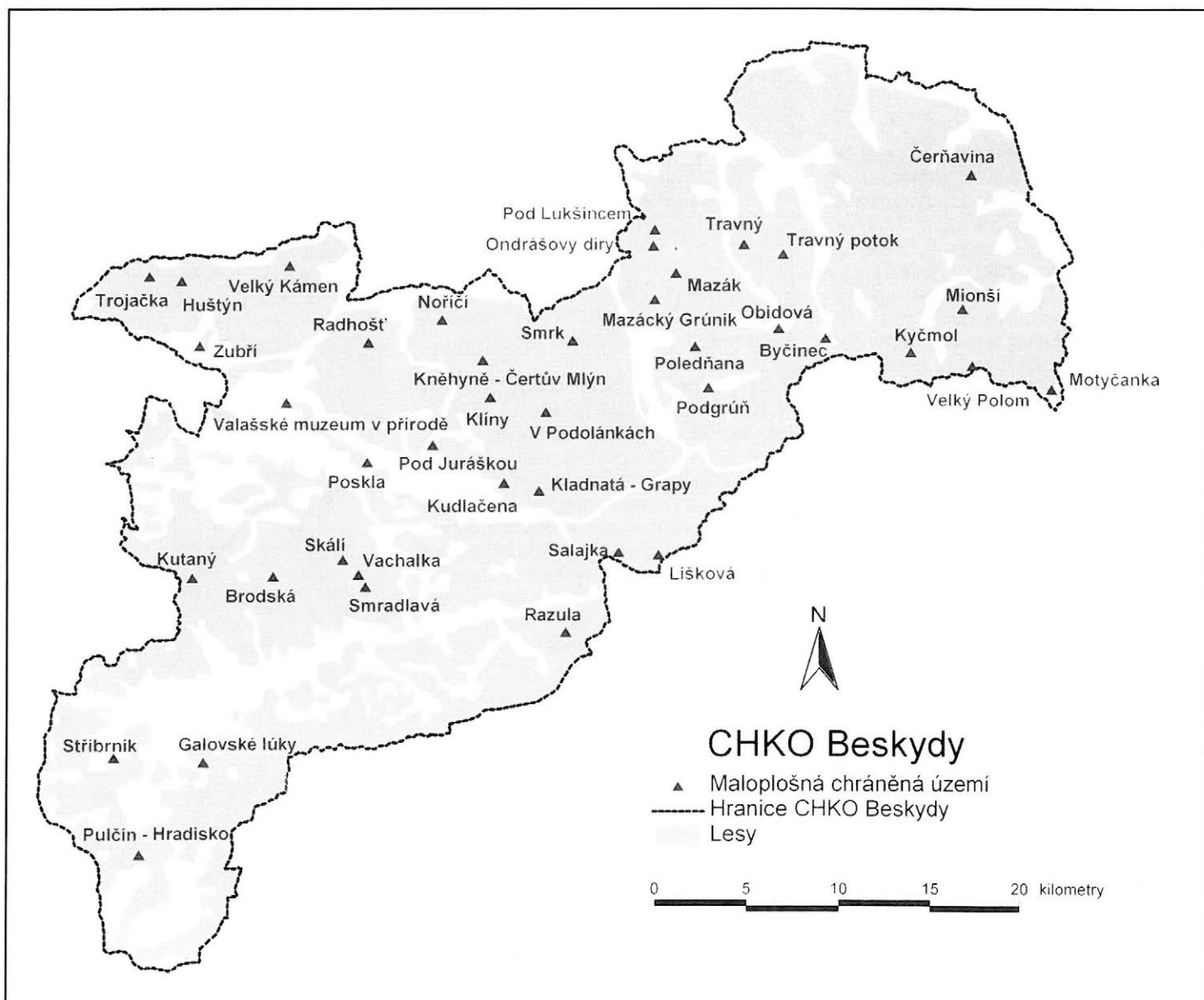

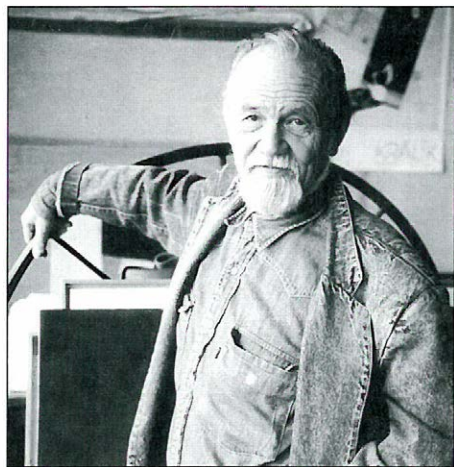
Sřevičník pantoflíček patří k nejvzácnějším beskydským orchidejím F. Jaskula

PP Poskla

Foto F. Jaskula

Jaroslav Králík ve svém ateliéru

Mistr metamorfóz Jaroslav Jan Králík aneb Imaginace dřevníku

Olga Mehešová

„Máme-li se přiblížit jeho vnitřnímu světu, domnívám se, že nejprve je nutno zastavit se u odstínu odlišení jeho umění. A nacházím konstatační, které by mohlo znít překvapivě, kdyby nebylo tím nejpodstatnějším, co lze říci: Králík nás uvádí do valašského dřevníku...“, výstižně poznamenal teoretik Jan Lev Neraď.¹ Kořeny výtvarníkovy „jinakosti“, svérázu nacházel „v objeveném hájemství prvotních dojmů a prožitků dětství“, které umělec strávil na Vsetíně, a „ve zvláště subtilizovaném ustrojení živých a stále přítomných představ, rozlitéch v prostoru abstraktního díla...v metamorfóze a morfologii tvaru“.

Jaroslav J. Králík se narodil 22. května 1924 v Rokytnici. Absolvoval vsetínskou strojní průmyslovou školu a po válce odešel do Prahy. Po ročním pobytu na Akademii výtvarných umění přešel na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou do ateliéru monumentální malby (1946-1948), který vedl Emil Filla, stěžejní osobnost českého moderního umění. A právě zde tkví slovy kunsthistoričky Šárky Brůhové „racionální východisko“² budoucí Králíkovy tvorby. Byl jedním z posledních žáků tohoto charismatického umělce, výtvarného kritika a teoretika, který nastupující poválečné generaci předával odkaz české meziválečné avantgardy. Fillova genialita spočívala ve schopnosti sloučit vášnivou tvůrčí potenci a uměleckou intuici s intelektuální jasnoživostí a exaktností vědce. Osobitě transformoval podněty francouzského, resp. Picassova kubismu pod vlivem věcnosti barokních holandských zátiší, a kubistickou estetiku dále rozvíjel ve 20. letech v poloze syntetické i lyrické, posléze i ve stylu kubistického expresionismu. Do intermezza Fillovy tvorby třicátých let se promítl aktuální surrealismus. Oba tyto –ismy, jejich určité tvůrčí postupy i ikonogra-

fický slovník, se zúročí a budou přehodnoceny ve tvarosloví a poetické imaginaci obrazů, obzvláště koláží Jaroslava J. Králíka. Inspirativní podněty vlivného pedagoga lze spatřovat i v celkovém zaměření umělcova díla, v jeho intelektuálně kultivovaném umění s filosofujícím podtextem i v respektu k dílu starých mistrů, projevu jícím se v drobných malířských citacích.

Hlavním zaměřením Králíkovy výtvarné činnosti se stalo užité umění – monumentální realizace do architektury, např. gobelíny, artprotisy, textilní paneau, skleněné dekorativní stěny a ojedinele i plastiky, a dále grafický design a také výstavnictví, oceněné několika významnými zahraničními cenami. Paradoxně poskytovala užitá umělecká tvorba v době ideologické propagandy a tendenčního oficiálního umění možné maximum tvůrčí svobody, omezené vesměs jen účelem artefaktu. Ve své volné tvorbě se věnoval kresbě, grafice, kolážím, maloval obrazy olejem i temperou a

Bodlák I., 1954, kresba tužkou, papír, 382x281 mm

doslova pracoval „sériově“. Uskutečňoval své práce v sériích, vytvářel kontinuální motivické řady, rozvíjel co největší počet variací jednoho tématu a směřoval k polyfonii znaků.

Po počátečním realismu padesátých let se rokem 1960 otevírá etapa umělcova tvůrčího zrání. Svým dílem se vřazuje do dobového proudu lyrické abstrakce. Barevně redukované, u kreseb šerosvitné, dekorativně vyznívající abstraktní kompozice se silným emotivním nábojem a asociací potenci vychází z „dřevní morfologie tvaru“³ předmětů, abstrahovaných až na tvarovou podstatu, esenci formy, znak – tu geometrizovaný, onde naturalisticky nepravdivý. Odhaluje samotné jádro, průřez struktur a vytváří nové konfigurace přírodního i technického ustrojení. Leitmotivem jsou vkomponované hudební prvky, vnášené do díla „poetickou intonací, melodickou hudebností, tichou vzrušivostí“⁴. V obrazech a kolážích, počínaje zhruba rokem 1970, vstupují do Králíkovy tvorby již nadále stále přítomné imaginativní kvality díla, odvíjející se v originální syntéze transformovaného dědictví kubismu a surrealismu, s prvky strukturální abstrakce, lettrismu a „postmoderními“ citacemi pozdně gotických a renesančních malířů. Významové napětí kolážovitých obrazových skladby vyvěrá z kombinace abs-

traktních a iluzivních forem, věcnosti a symbolů, z rozmanitých časoprostorových pojetí, ze sémantických nápoděví rozličných struktur vlepovaných materiálů a užitého písma, např. v podobě útržků starých listin. Je to umění snové fantazie, kosmogonických vizí, tvarových i významových metamorfóz, nostalgických komentářů. „...stává se tlumočnickem filosofických myšlenek, kontemplace nad životem, jeho počátkem, vyvrcholením a zánikem...jako symbol tohoto nekonečného běhu života s časem si malíř zvolil vejce – jeden z nejstarších archetypálních znaků.“⁵

Vsetín byl nejen Králíkovým rodištěm, jedním z pramenů umělcovy obraznosti, ale i místem jeho celoživotních návratů, které byly mnohdy spojeny s tvůrčí prací i se spoluprací se vsetínským muzeem. Podílel se na výtvarné podobě instalace muzejních expozic, radou a kontakty se aktivně zapojil do sestavování výstavního programu galerie, kde rovněž prezentoval své dílo na soubojních výstavách „regionálních“ umělců, a to již od závěru roku 1964, a vystavoval i samostatně v roce 1979 a 1986.

Pro vsetínský Vlastivědný ústav navrhl reprezentativní gobelín „Valašsko bojující“, vyhotovený v roce 1974 v Gobelínových dílnách ve Valašském Meziříčí.⁶ Gobelínu dominuje pahýlovitý rozložitý strom – častý námět autorových kresebných skic z toulek po vsetínských kopcích – se skrumáží historických zbraní, valašek zařatých do sukovitěho kmene. V pozadí se rozprostírá v mlžném oparu valašská krajina s vycházejícím sluncem a stádem pasoucích se ovcí a lyricko-baladickou atmosférou umocňuje v bledém fluidu vznášející se hudební motiv – kobylka houslí.

Gobelín byl prvním přírůstkem z tvorby J. J. Králíka do uměleckohistorického fondu vsetínského muzea, který byl v závěru 70. let a v 1. polovině let osmdesátých rozšířen koupí, darem z MK ČSR a převodem z majetku MěNV Vsetín o tři koláže: „Posun A“ (1979), „Vteřina zrodu“ (1982) a „Zrody a zániky“ (1978). Největší akvizice proběhla v roce 1987, kdy bylo zakoupeno z pražských soukromých sbírek Zdeňka Mišurce a Jarmily Čermákové přes osmdesát kresebných studií

Chlév a brus, 1954, kresba tužkou, papír, 347x259 mm

Pec u Matochů I., 1956, kresba tužkou, papír, 343x270 mm

z valašských pasek. Soubor byl doplněn darem autora o několik dalších prací. Kresby ze skicáku z let 1954 až 1957 realisticky zaznamenávají rázovitost zdejší krajiny, detailně „portréty“ holé sukovité stromy, rostliny na louce i houby v lese. Králík s pozorností zaujatého dokumentátora zachycuje prostředí roubených chalup, starých kůlen, dvorků i interiérů dřevěnic s mohutnou pecí a s jejich obyvateli při každodenní práci. Nechybí ani charakterizující studie domácího zvířectva.⁷ Autor věnoval do muzejní sbírky i šest kresebných studií abstraktních obrazů, z nichž dvě jsou datované do roku 1961 (UH 1006 a UH 1007).⁸ Doposud poslední muzejními přírůstky, získanými koupěmi v roce 1987 a 1990, jsou obrazy „Sufita“ (1986) s citací Hieronyma Bosche a „Výlet starého svítidla“ (1989).

Umělcovo dílo, roztroušené po soukromých i po domácích a zahraničních veřejných sbírkách, tu zůstává, i když autorova cesta se završila a „běh jeho života s časem“ byl před pěti lety ukončen. Králíkovy obrazy plné znepokojivého tajemství, vzbuzující množství otázek a vyzývající k zamyšlení nad koloběhem času, ještě hladovému zubu pomijivosti, zmaru všeho pozemského, úspěšně odolávají.

LITERATURA

1 Nerad, J. L.: J. J. Králík, Katalog výstavy ve Výstavní síni Galerie čs. spisovatel v Praze (květen 1968), Praha 1968, nestr.

2 Brůhová, Š.: Jaroslav Králík, Obrazy – grafika, Katalog výstavy OVM Vsetín (17. 12. 1989 – 28. 1. 1990), OMČR Turnov březen – duben 1990, Turnov 1989, nestr.

3 Viz pozn. č. 1.

4 Tamtéž.

5 Viz pozn. č. 2.

6 Studii z roku 1973, provedenou temperou a technikou koláže, vystavil na výstavě Výtvarné Valašsko 77 ve Vsetíně. Viz Badalíková, O.: Výtvarné Valašsko 77, Katalog výstavy Vlastivědného ústavu Vsetín (30.4. – 3.7. 1977), Vsetín 1977, nestr.

7 Některé kresby ze souboru prezentoval J. J. Králík na kolektivní výstavě Výtvarné Valašsko 74 ve Vsetíně. Viz Podzemná, A. – Sovadinová, V.: Výtvarné Valašsko 74, Katalog výstavy Vlastivědného ústavu Vsetín (9.5. – 8.9. 1974), Vsetín 1974, nestr.

8 Obě byly patrně vystaveny na Králíkově první samostatné výstavě v Galerii čs. spisovatel v květnu 1968 v Praze pod katalogovým číslem 33 a 34. Viz pozn. č. 1.

Jaroslav J. Králík

22. května 1924 - 2. března 1999

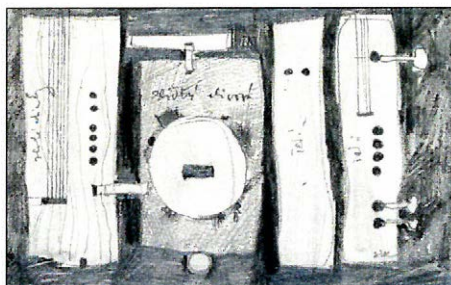
Na Kršelských při opékání berana v roce 1967, vlevo jeden z baraních hostů Vladimír Scheufler, vpravo staříček z kršelské velké pálenice

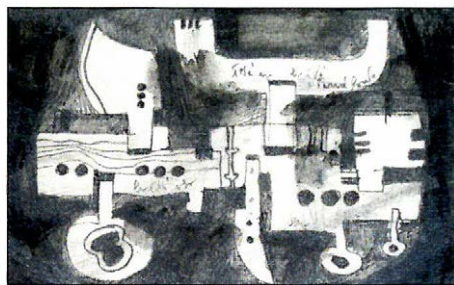
Na vsetínském zámku s Miroslavem Horníčkem, který mu zde v roce 1979 zahajoval výstavu

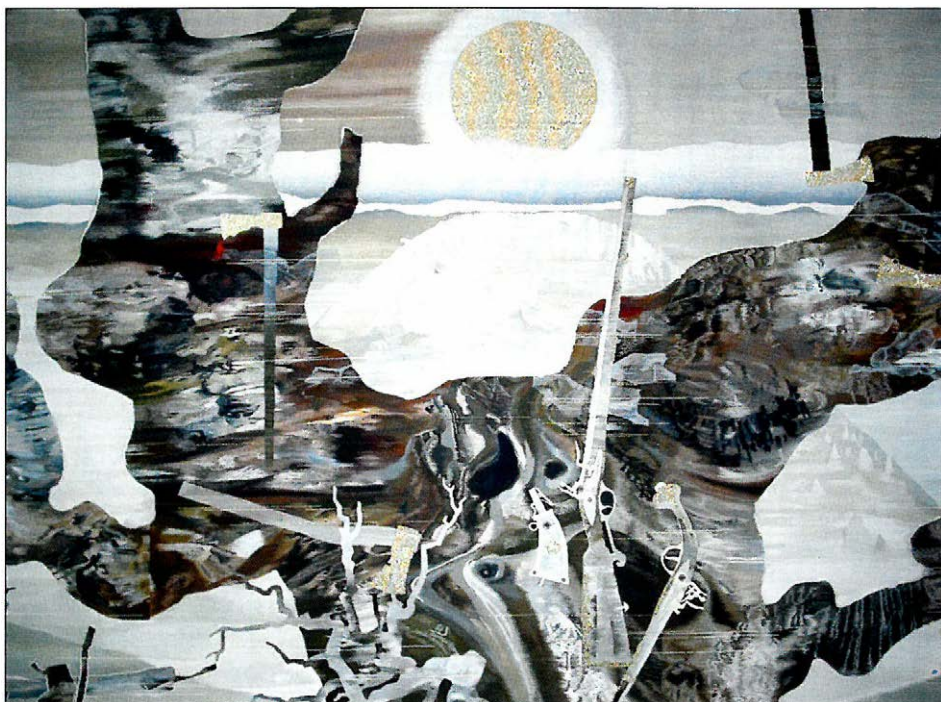
S malířem Josefem Lieslerem

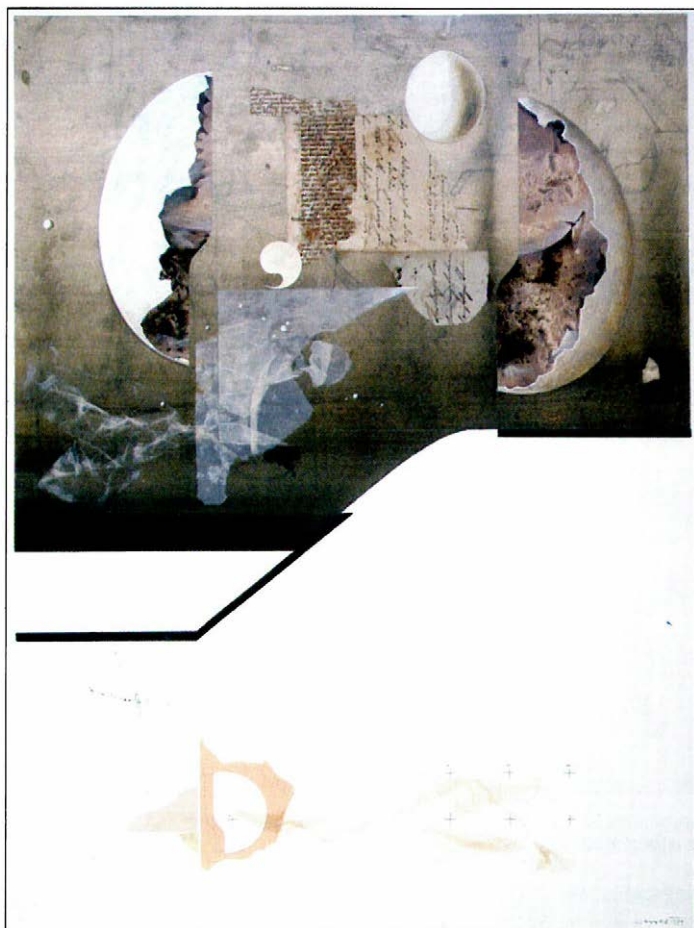
Studie k obrazu, kresba tužkou, papír, 88x133 mm

Studie k obrazu, kresba tužkou, papír, 88x133 mm

Bojující Valašsko, 1974, gobelín, 296x500 cm, zhotoveno v Gobelinových dílnách ÚÚŘ ve Valašském Meziříčí
Foto M. Janiš

Posun „A“, 1979, koláž, 710x540 mm

Foto M. Janiš

Zrody a zániky, 1978, koláž, 575x490 mm

Foto M. Janiš

Táta je pořád vedle mě

„Gdysi sa mezi ludem pravilo, že kršelský gazda má poklad. Pravi-
lo sa, že dvě latušky stříbra teho má. Gdovíjak sa to vynéslo, šak
bývali na pasekách, na samotě takovéj, člověk cuzí až gdy sa tam
zjavil, ale vědělo sa aj, že to majú v komoře zakopané.“ Bylo mi pět,
ležel jsem pod peřinou a ani nedutal. Táta mi četl z ohmatané černé
knihy, tak jiné, než ostatní, kterými jsem si tehdy listoval. Černobílé
dřevoryty byly stejně syrové jako text, který mě uhranul: „A jak ho dvě
z nich chytily a na prsoch k zemi přiklekli, tož ten třetí mu začal nebo-
získem vítat v koleno.“ Tak jsem poprvé přivoněl k Valašsku, aspoň
pokud si pamatuji. Knihu Jana Kobzáně O zbojníkách a o pokladech
měl táta u postele celý život a občas si v ní četl. Vlastně ne, nečetl,
protože ji už dávno znal zpaměti. Jen se s ní laskal a těšil se z nádherných
Kobzáňových ilustrací. Vracel se tak do dětství, na Vsetín, kde ho kniha
provázela od nejútlejšího věku.

Táta se narodil v Rokytnici, dnes už součásti města. Tady prožil svá
první léta. Když mu bylo devět roků, přestěhovala se rodina do Prostěj-
ova, kde otec, ruský legionář a po válce úředník, dostal práci. Táta mi
jednou vyprávěl, že tam prožil nejnešťastnější období svého života. Rov-
ná krajina Hané bez hor a bez lesů ho skličovala a stesk po kopcích
porostlých jalovcem byl prý až hmatatelný. Po dvou letech jeho otec
zemřel a táta se s maminkou stěhoval zpět na Vsetín, tentokrát na Horní
město do Jablonové, kde bydleli u dědečka a babičky Jedličkových. Táta
dědečka miloval, byl to zřejmě laskavý a také vzdělaný člověk, pokud se
nemýlím, svého času působil na Vsetíně na obecním úřadě. Jeho záslu-
hou začal táta chodit do houslí a přilnul k hudbě, kterou miloval a která ho
provázela celý život. Na housle jsem ho nikdy hrát neslyšel, ale kytarista
byl výborný. Tátovu babičku – stařenku Jedličkovou – si matně pamatuji,
byly mi čtyři roky, když zemřela. Svou kresbu s detailem jejích sepnu-
tých rukou měl táta ve svém pražském ateliéru na zdi.

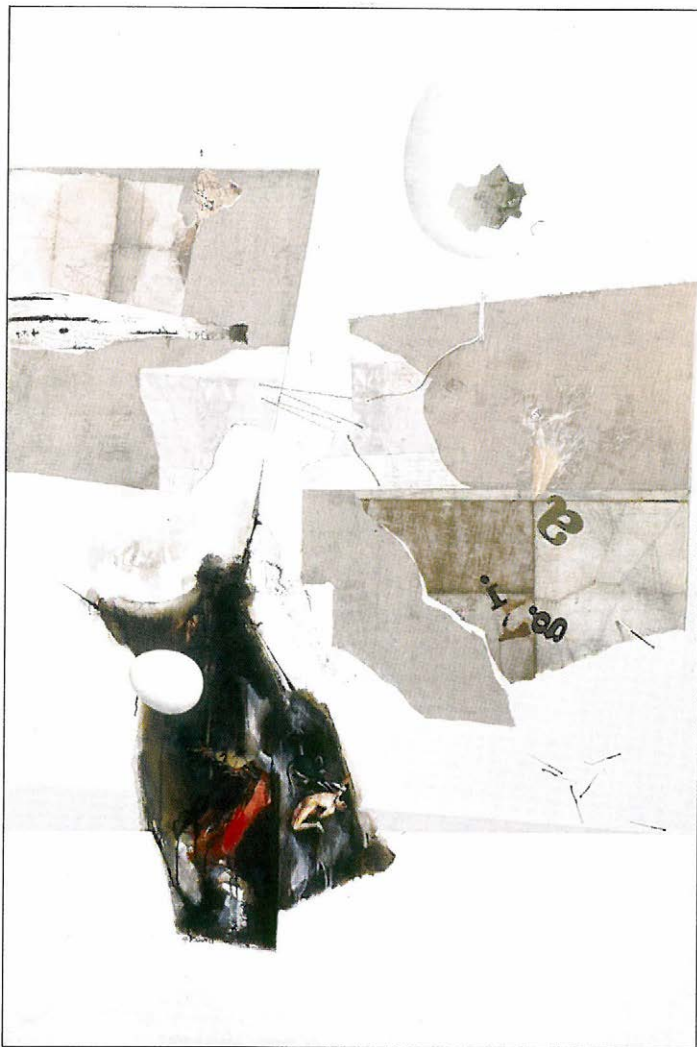
Svoji první vzpomínku na Valašsko mám spojenou s vlakem. Stál jsem
u otevřeného okna, jiskry z komína rychlíkové lokomotivy štípaly do tváří
a táta mi do rytmu parního stroje předříkával do ucha na-va-la-chy-na-va-
la-chy. Tak jsme přijeli na nádraží a já spatřil věž zámku na pozadí vrchu,
kde táta kdysi dováděl s kamarády. Jak jsem byl zvědavý, zda tam
spatříme jaráška! Naše první cesta vždycky vedla k pěti lípkám a pak dál,
do hory, táta tam znal každý kořen. Ukazoval mi, kde okukoval Františka
Hlavicu a kde s ním poprvé směl i malovat. Pod jeho dohledem dělal své
první krůčky. Talent měl otec zřejmě po své tetě Soni Jaborníkové, sestře
maminky Marie Králíkové. Krásně zpívala, škoda, že ten hlas zůstal
neškolený. Měla cit také pro moje klukovské potřeby. První zavírací nůž
jsem dostal od ní. Dodnes ho mám – na střence císařové František Josef
I. a Vilém II., „viribus unitis“ mezi nimi.

Valašska jsem si užil víc až od počátku 60. let, kdy táta koupil rodině
auto. No, rodině... hlavně mamince, protože sám nikdy neřídil, ani neměl
řidičský průkaz, vůbec ho to nelákalo. Jako kluk jsem tomu vůbec nero-
zuměl. Tím spíš, že táta měl i technické vzdělání, kromě maturity na
gymnáziu vystudoval na Vsetíně za války i strojní průmyslovku. Rád na to
vzpomínal, zejména na vynikající kantory. Kapitulu o parním stroji profe-
sora Bartoše uměl zpaměti. Až později jsem pochopil, že ho v tomto
oboru přitahoval řád, preciznost a čistota konstrukčních řešení, nikoli olej,
šmír a benzin jako odmalička mě.

Jednou za rok za dva jsme tedy vyrazili na Valašsko autem a během několika dnů jsme toho díky mamince hodně sjezdili. Samozřejmě jsme navštívili Soláň, táta se s malířem Karlem Hofmanem přátelil už od svých mladých let. Tím si také uvědomuji, že mnozí otcovi přátelé byli starší než on, někdy i podstatně. Nádhernou soláňskou chalupu, v níž Hofmanovi žili, postavil malíř Alois Schneiderka, který kdysi sledoval tátovy první výtvarné pokusy. Byl mezi nimi rozdíl skoro třiceti let, ale měli k sobě hodně blízko. Táta mi vyprávěl, že to byl ohromný člověk, hmotně zajistil své sourozence a nejen je. Když se Schneiderka v roce 1958 ve své chalupě zabil pádem ze schodů, jel mu táta na pohřeb, s ostatními blízkými ho spouštěl do země. Soláňskou chalupu měl pak dokonce koupit. Nejenže ji nekoupil, osm let do ní nevstoupil, Schneiderku měl stále před očima. Když jsem před nedávnem rovnal a pořádal tátovu pozůstalost, našel jsem tam i krásný Schneiderkův dopis.

Ze Vsetína jsme zájezďeli do Dinotice, odkud jsme vystoupali prudkou bučinou na Kršelky. Tady to měl táta nejraději, pochopitelně díky své zamilované knížce o zbojnicích. Na vrchu to vypadalo přesně tak, jak vyprávěli staříček Palovi z pasek z Hošťálkové a jak to Kobzán zapsal a vyryl do dřeva. Roubená chalupa na samotě na vrchu, nad stodolou rozložitá lípa, kolem stráně a úchvatný rozhled. Tady žili Koňářkovi, známí spíše jako rodina Jana Kršelského. Právě sem se od roku 1963 rok co rok sjížděla parta deseti původem Valachů, kteří už sice ponejvíce žili v Praze, ale srdcem stále ve zdejších kraji. Jan jim pokaždé připravil mladého berana, kterého tady po tři dny opékali. Ze zakládajících deseti baranů (tak si říkali, vlastně říkají, tedy nejpřesněji říkáme) žijí dnes tři, jejich tradici nese další generace. Právoplatným členem se mohl a nadále může stát ten, kdo absolvuje alespoň pět ročníků – dosud je nás třicet čtyři. Na dodržování pravidel dohlíží spiritus agens této společnosti etnograf PhDr. Zdeněk Mišurec, náš první a jediný bača. Že je to záležitost výhradně mužská, dá rozum, neboť jak by roba mohla být baranem? Myslím, že táta vynechal snad jen dvě či tři setkání, to když ležel v nemocnici nebo když v posledním roce před tím, než nás opustil, už neměl sílu.

Jednou, bylo mi snad čtrnáct, patnáct, vystoupal jsem nahoru na Kršelky za ním. Seděl na louchu a maloval si tužkou do bloku bodlák. Jen tak, aby nevyšel ze cviku nebo pro potěšení, to spíš. Nadchlo mě, jak bodlák roste na papíře pod měkkou tuhou jako v trikovém filmu. Úsporně, bez hledání kontur, bez stínování vyšil táta dokonalou kresbu takřka jedním tahem, netrvalo to déle než minutu, dvě. A hned mi to vyvolává vzpomínku na jeho přijímací zkoušky na Akademii. Díky přímlově Jana Kobzáně směl předvést své práce profesoru Švabinskému. Snad jel tehdy do Prahy poprvé, nevím. S úsměvem vyprávěl, jak stoupal po schodech do ateliéru velkého Mistra. V deskách nesl studie valašských ovcí, krav, koz a koček silnou linkou, jedním tahem. Mistr seděl zabořený v ušáku, táta nad ním uctivě skloněný, podával mu čtvrtku za čtvrtkou. Pan profesor je blahosklonně přijímal, každé věnoval sotva okamžik a pouštěl je na zem. Chvilí mlčel, ale při čtvrté páté kresbě konečně promluvil: „Hrůza, no to je hrůůůza,“ pak vstal, přivedl tátu ke stolu a ukázal mu svoji grafiku motýla, jen vzlétnout. „Vidíte?“, řekl s výčitkou v hlase a táta viděl. Na víc nečekal. Sesbíral ze země své ovečky, psy a slepice, nějak je poskládal do desek a zdrceně se poroučel. Už byl na schodech, když se nahoře otevřely dveře a pan profesor na něho volal: „Jak můžete takhle kreslit, vy, takový talent! Nezapomeňte, škola začíná prvního říjnu!“ Čímž byl přijat na Akademii. Vyržel tam krátce, Vysoká škola uměleckoprůmyslová mu byla mnohem bližší, zejména profesor Emil Filla, do jehož ateliéru přestoupil.

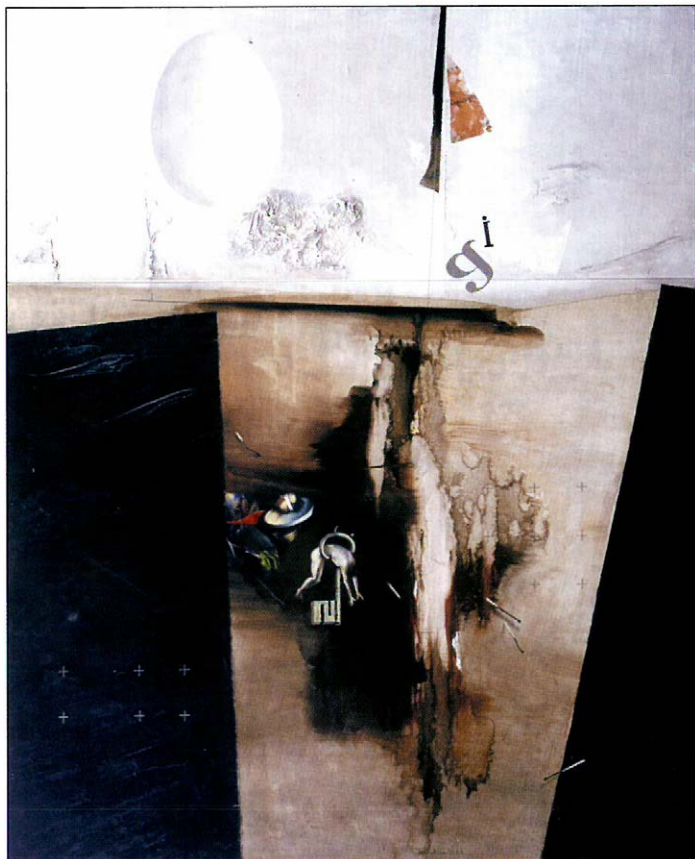

bez názvu, koláž, foto z pozůstalosti J. J. Králíka

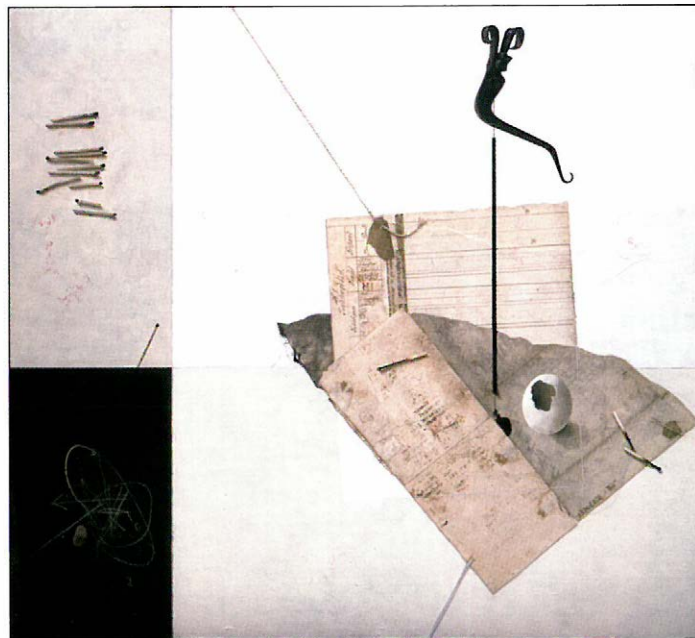

Vteřina zrodu, 1982, koláž, 580x484 mm

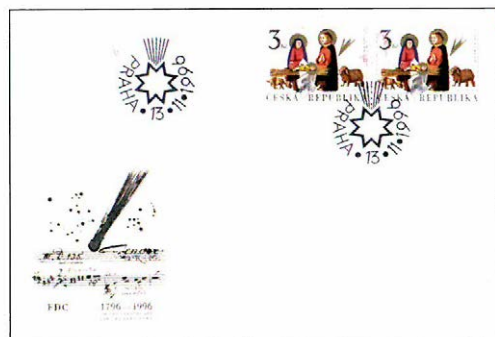
Foto M. Janiš

Sufita (Sevření), 1986, olej, plátno na dřevě, 114x95 cm

Výlet starého svítidla, 1989, olej, koláž, plátno na lepence, 78x96 cm

Známky na obálce s razítkem prvního dne, které Jaroslav Králík vytvořil pro Českou poštu u příležitosti 200. výročí Vánoční mše Jakuba Jana Ryby. Motivem známek se staly figurky svaté rodiny z betléma, který krátce před svou smrtí vytvořil pro J. Králíka staříček Hejz z Dinotice.

Tátovy abstraktní obrazy byly stále úspěšnější, jeho zamilovanou barvou se staly všechny odstíny bílé. Koláže tvořil z útržků starých dokumentů, zažloutlých smluv a dopisů, kterých měl krabice, jak je nosil z antikvariátů. Na obrazech vznikaly záhadné vzkazy, zašifrovaná poselství a nevyřčená tajemství, která mě stále vzrušují a v nichž pokaždé krásně bloudím v zamyšlení. Velké světlé plochy, doplněné fragmenty listin nebo vlnité lepenky, občas skořápka vajíčka jako začátek života či naplněné poslání, nebo kobylička z houslí, vosí hnízdo, starý ciferník, suk v trámu, prázdná ulita, vyhořelá zápalka jako symbol zmaru, co já vím. Nebo citace z obrazu Hieronyma Bosche, Pierra della Francesca či Grünewalda, někdy podivný kámen, který táta našel na Soláni a kterým si dnes na stole v pracovně zatěžuji nevyřízenou poštu a poznámky.

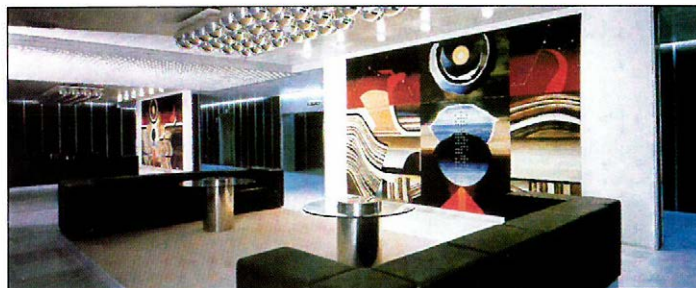
Často jsme společně stáli před právě dokončeným obrazem a mlčeli jsme. Nikdy mě nenapadlo ptát se, co tím chtěl vyjádřit. Říkal, že umění není projevem intelektu, ale citu. Tak mě naučil vnímat výtvarné umění i muziku. Dobře vím, že jeho obrazy neosloví každého. Avšak ti, kdo se do nich dokázali vnořit, trvale se k nim vrací. Vystavoval v celém světě, jeho koláže a grafiky jsou v galeriích od Washingtonu po Tokio, jeho obrazy si koupil německý prezident Johannes Rau i studentka z Basileje, kterou táto va koláž dojala k slzám. Škoda, že nemohl vystavovat víc doma. Byl přesvědčený, že obrazy patří především sem, jejich kořeny jsou tady pevně zapuštěné. S každým prodaným plátnem či deskou se těžce loučil.

Přízeň Vsetína ho velmi hrála, zdejší lidé se k němu vždycky chovali velmi přátelsky a mile. Musím vzpomenout alespoň paní ředitelku Zolu Ramboskovou, která mu nabídla zámecké výstavní prostory v době, kdy jakýsi okresní tajemník na Sedlčansku nakázal sundat otcovy obrazy ze zdi.

Sepsal jsem to nějak na přeskáčku? Že jsem o tátově inspiraci Valašskem moc nepověděl? Tak vám to řekne sám:

„Byla to krásná chvíle, kdy jsem poprvé stál uprostřed zimy pod shlukem soláňských chalup. Lidská obydlí se tehdy připomínala jen komíny, na nedozírné bělosti kreslily stromy letin ostře své barokní tvary a sněhový příkrov zavál milostivě teplo jizeb, chlévů a ovčínů, i mráкотnou paměť starých chalup. Pestré stužky na smrčcích před chlévy vytvářely jediný barevný akcent, našedlá běloba spojovala bez přechodu zemi s oblohou a nekonečnem. Kosmická krajina, plná tajemství, jak ji snad namaloval Breughel. Ta opojná chvíle a barevná tónina zůstaly ve mně navždy a s údivem jsem je objevoval později na svých obrazech, vzniklých z jiných prožitků a souvislostí, jak je přinášel čas. To už přicházela zase jiná okouzlení nad netušenými objevy lidského ducha a historickými zvraty v tempu, které dosud lidský rod nepoznal. S léty se prolнула se světem dětství a mládí v propletenec, který se dá asi těžko rozmotat.“

Jan Králík

Tapiserie Jaroslava J. Králíka v interiéru budovy Motokovu v Praze, vyrobené v MGM ve Valašském Meziříčí

Jubilejní vzpomínání

Břetislav Dadák

Říká se, že když se má něco podařit, musí se sejít na správném místě ve správný okamžik správní lidé. Dost tomu věřím, zvláště když vzpomínám na šedesátá léta, na dobu před čtyřiceti lety u nás v muzeu.

Tehdy se v Ostravě rozhodlo, že Severomoravský kraj nebude mít muzea, ale vlastivědné ústavy. Mnohým se to nelíbilo, ale v tomto odlišení nebyl jen název instituce, ale i koncepce činnosti. Vlastivědné ústavy měly za povinnost kromě tehdy typické muzejní sběratelské práce více vzdělávat, jít více k lidem. Prioritu dostala výstavní a ediční činnost. Propojenost s krajem měl tehdy sám náš okresní inspektor kultury pan Jaromír Raška, krajského inspektora Chaloupky kamarád.

Na vsetínském ONV měl Jaromír Raška dobré zázemí a podporu uvolněného předsedy pro kulturu Josefa Macháčka, a také inspektora pro školství Josefa Kvíty. Sám to byl člověk ohromně pracovitý a hlavně veselý povahy, který i úřední dopisy dokázal mírně ironizovat zakončením: „Světlo mír! Raška Jaromír“.

No a mně bylo tehdy osmadvacet, konečně jsem se opět dostal na Valašsko a taky jsem se velice hnál do práce. V muzeu na Vsetíně nás tehdy bylo pět – ředitel a historik PhDr. Bohumil Peroutka, etnografka Eva Urbachová, dokumentátorka Jitka Kašparovská, paní Marie Klvačová, co uklízela, a já. Ve Valašském Meziříčí to byla prom. biol. Sylva Kuličková, která měla dvě odborné pracovnice a jednu paní na úklid. Vlastivědný ústav všechno propojil, takže umožňoval lepší plánování společných akcí, snad i lepší využívání financí, a konečně i zkušeností.

Na Vsetíně bylo hlavní prioritou vyčistit a vymalovat prostory ve vsetínském zámku po vojácích a přestěhovat muzeum ze staré radnice. Při práci tělesně jsme osvěžovali ducha intenzivním plánováním budoucího. Já jsem byl v muzeu, tedy ve Vlastivědném ústavu, přijat jako výtvarník, který bude mít na starosti výstavní činnost pro Vsetín i Valašské Meziříčí a technickou redakci příštích publikací. A protože jsem už od léta roku 1963 vyjednával své přijetí a dojížděl na Valašsko, můj profesor Karel Hofman mě pozval na Silvestra na Soláň. I stalo se, že jsem na Nový rok byl bohatší o známost s výborným člověkem – panem Jaroslavem Králíkem. A protože na Soláň přijel i PhDr. Michal Plánka, ředitel Domu umění z tehdejšího Gottwaldova, nebylo divu, že na Nový rok 1964 jsme měli plán výstav na dva roky vyřešen. Nadarmo se neříkalo Soláň „odrazíště bohů“!

A pak už to frčelo. Z Prahy k nám jezdil pan J. J. Králík, který rychle pochopil, že je správná konstelace, aby se něco v jeho rodném městě poda-

řilo; zvláště si pochvaloval inspektora Rašku slovy „nejdůležitější je osvěcený úředník!“ Tato jeho slova mně po desítky let zněla v uších, když jsem se až na inspektorku Jiřinu Ogounovou v Kroměříži a další malé výjimky s podobnými lidmi už nesešel.

A když se konečně ve velkém sále v 1. patře vsetínského zámku, kde měli vojáci do té doby tělocvičnu, odstranila traverza, která držela hrazdu a kruhy, a přestala prosakovat rudohvězdná výzdoba – zahájili jsme muzejní výstavní činnost.

Protože bylo zrovna výročí muzea – tak se vzaly staré vitriny a byla výstava, byť jen v jediné místnosti. Ale pak už přišel na řadu plán výstav ze Soláně, který odstartoval i mou vlastní pracovní desetiletku.

K výstavě České malířství 19. století se sháněly obrazy, kde se dalo. Půjčil Dům umění v Gottwaldově, ostravská galerie, ale též soukromí sběratelé, vzpomínám si na obrazy např. fotografa pana Schindlera z Bystřice pod Hostynem. Stalo se, že i pražští návštěvníci tehdy prohlašovali cosi o tom, že to ještě v Praze neviděli. Vy-dali jsme i katalog, který jsem tehdy dělal celý i s úvodem. – Inu, mládí je nebojácné!

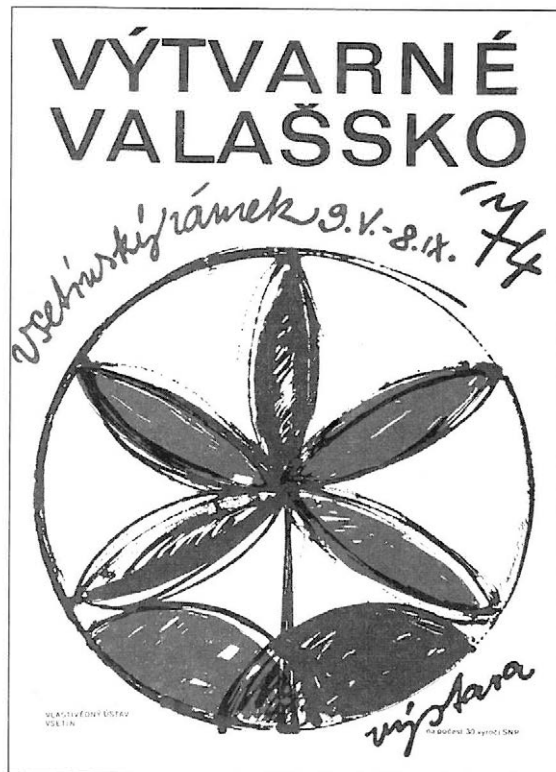
V zápisové knize bylo na konci roku prvních 5 000 návštěvníků. Hned v další výstavě v roce 1965 se už plně prosadila pomoc a zkušenost pana Jaroslava Králíka. Domluvil se se svými přáteli, pražskými Valachy, a my tady

měli výstavy malířů Josefa Brože, Antonína Strnadla, Adolfa Záborského, Stanislava Ježka a Jaroslava Králíka. Všechno dal dohromady samozřejmě Jaroslav Králík.

A nejen to. Poslal k nám architekt Zbořila, jehož prostorové řešení vycházelo z plátěných lehkých panelů a velkých předsazených skel. I skla zajistil Jaroslav Králík. Pro ně jsme si jeli s bývalým místostarostou, tehdy taxikářem panem Josefem Komoněm, do Brna do Artcentra a koupili je za nějaký pakatel. Ta byla pak rozhodujícím inventářem pro další naše výstavy, jako byly výstavy akvarelů a kreseb Františka Hlavici a Augustina Mervarta. Akvarely Františka Hlavici jsme si vypůjčili hlavně od manželů Vyškovských, ale také od dalších Vsetiňáků, např. u paní L. Bártkové a jinde. Samozřejmě, že na jejich výběr opět bedlivě dohlížel Mistr Králík. Po výstavě k 20. výročí osvobození jsem si už sám troufl na výstavu Výtvarné Valašsko/65, kterou jsem chtěl dělat po vzoru dr. Plánky a jeho Zlínských salonnů. Ruka páně Králíkova však vedla i další naše kroky. A byla tu další výstava - ilustrace a akty Oty Janečka a unikátní sbírka pana profesora Siblíka „Světová grafika“. Konec roku tehdy patřil II. mezinárodní přehlídce fotoklubů, kterou zajišťoval fotokroužek závodního klubu MEZ Vsetín a která se stala brzy známou přehlídkou po celém světě. I naše katalogy, které jsme rozesílali do světa k vráceným kolekcím, pomáhaly udržovat kulturní styky přes ostatné dráty našich státních hranic.

Samozřejmě, že se začaly dělat výstavy i ve Valašském Meziříčí v krásenském zámku. Kromě převezené výstavy České malířství 19. století se zde uskutečnily výstavy malířů VI. Holuba, Eduarda Světlíka a Josefa Hapky, také menší výstava k výročí Metoděje Jahna a výstava firmy Osvětlovací sklo...

Vzpomínám rád na tuto dobu. Nikdy nezapomenu na to množství dobrých lidí, kteří nám tehdy byli ochotni okamžitě pomoci. Jsem rád, že jsem směl být u toho. Dík!

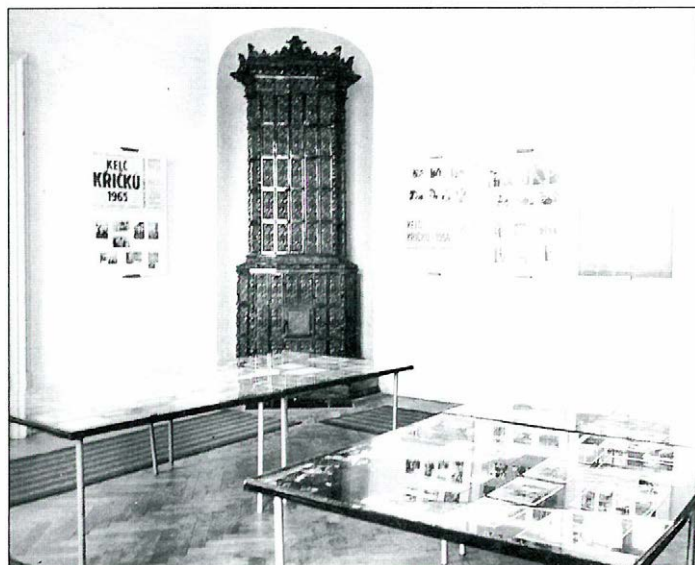
Data z historie Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně

Budova Městské spořitelny ve Valašském Meziříčí, sídlo prvního muzea

Zámek Kinských ve Valašském Meziříčí na počátku 90. let 20. stol.

Sín bratří Kříčků v muzeu v Kelči

Muzeum Valašské Meziříčí

1884: 18. 1. založení Musejní společnosti na ustavující valné hromadě, předtím 12. prosince roku 1883 byly schváleny její stanovy Moravským místodržitelstvím v Brně

Do konce 19. století: nastal velký rozmach sběratelské, výstavní a organizátorské činnosti. Musejní společnost vydala 14 č. Sbomíku MS (1884-1911)

1895: prezentace Valašska na Národopisné výstavě československé v Praze, velký podíl na sběru předmětů měli i pracovníci ze Vsetínska, sesbírané předměty se ocitly kromě Národopisného muzea v Praze i v muzeu ve Valašském Meziříčí

1908: stěhování muzea do nových místností na radnici v Krásné n. Bečvou

1910: proveden archeologický průzkum na Kaštýle ve Val. Meziříčí

1919: Musejní společnost se stala členem nově utvořeného Svazu československých muzeí

1920: poprvé po I. světové válce se sešel výbor Musejní společnosti

První třetina 20. století: v počátcích 20. let 20. století stagnace činnosti, v letech třicátých pak její oživení přerušené II. světovou válkou.

1924: přestěhování části sbírek do Ústavu hluchoněmých

1927: přemístění sbírek zpět na radnici

1929: poskytnutí celého 1. patra v novostavbě Městské spořitelny

1932: slavnostní otevření Krajinského muzea v budově Městské spořitelny

1939-1943: muzeum je institucí soustřeďující vlasteneckou, kulturní i odbojovou činnost

1948: muzeum bylo umístěno v zámku Kinských, který zakoupilo Město Valašské Meziříčí

1951: zahájení činnosti muzea instalací první výstavy

1952: muzeum převzal do správy ONV ve Valašském Meziříčí

1953: zrušení Musejní společnosti, zaměstnán první profesionální pracovník muzea, dále došlo ke zvyšování počtu pracovníků i početnosti sbírek, výstav a přednášek

1956: nastává čištění a konzervace muzejních sbírek

1957: otevření stálé expozice přírody a historie v zámku Kinských

1958: dobudování expozice o historii budování socialismu, ustavení Okresní vlastivědné společnosti jako následovnicka Musejní společnosti s pobočkami v Kelči a Rožnově

1959: založení sdružení členů Numismatické společnosti československé při muzeu jako prvního ve Zlínském kraji, dokončení inventarizace sbírkových předmětů mimo knihovnu

1960: převod muzea do správy ONV Vsetín (územní reorganizace státní správy po vytvoření nových krajů a sloučení bývalých okresů Valašské Meziříčí a Vsetín) a specializace obou muzeí

Muzeum v Kelči

1927-28: založeno v letech 1927-28 na základě soukromé sbírky Jana Očenáška

1948: převod muzea pod MNV v Kelči, sbírky byly instalovány v expozici

1956: převod muzea pod Okresní muzeum Valašské Meziříčí

1961: otevření Pamětní síně Kříčků, expozice přírody, archeologie a dýmkařství

1963: převod spolu s Okresním muzeem Val. Meziříčí pod Vlastivědný ústav Vsetín

1971: začlenění muzea do Vlastivědného ústavu Vsetín

1972: nová expozice na faře

Muzeum Vsetín

- 1924:** 14. 2. založeno MUDr. Františkem Sovou a několika občany soukromé muzeum
- 1928:** přechod muzea do majetku města
- 1929-32:** vydání prvních tří ročníků časopisu „Naše Valašsko“
- 1932:** poskytnutí pěti místností v budově Hospodářské školy na Horním náměstí městem Vsetín na první výstavu
- 1934:** Okresní Sovovo muzeum spravováno Musejním spolkem založeným 4. 11., čilá sběratelská, výstavní a publikační činnost
- 1945:** přidělení místností v 1. poschodí staré radnice
- 1948:** přijetí dvou stálých odborných zaměstnanců
- 1952:** přechod sbírek a muzea do majetku státu (ONV Vsetín), vytvoření prozatímní expozice v 1. poschodí staré radnice
- 1953:** likvidace Musejního spolku ve Vsetíně, rozdělení sbírek mezi Okresní archiv a Okresní muzeum, byla instalována první stálá expozice
- 1954:** zavedení evidence přírůstků sbírek, počátek budování muzejní knihovny
- 1955:** 9. 5. byla slavnostně otevřena expozice „Historie Vsetínska“
- 1957:** 10. 11. byla otevřena další část expozice
- 1958:** nová expozice se umístila na 4. místě v celostátní soutěži nových muzejních expozic, vydání 2 čísel Zpráv Okresního muzea na Vsetíně
- 1962:** vydání 8. ročníku sborníku „Valašsko“, převzatého z MM v Brně, který byl vydáván do r. 1968
- 1963:** uzavření expozice ve staré radnici, stěhování sbírek a muzea do zámku

Sloučené okresní muzeum

- 1963:** koncem roku bylo rozhodnuto o vytvoření jednoho okresního muzea a pro potřeby nově vznikající instituce byl přidělen vsetínský zámek
- 1964:** 1. 1. byl zřízen Vlastivědný ústav Vsetín ze sloučených okresních muzeí ve Vsetíně a ve Valašském Meziříčí (s muzeem v Kelči)
- 1966:** založeno přírodovědné oddělení v muzeu ve Valašském Meziříčí jako specializované pracoviště s působností v území okresu Vsetín
- 1967:** v lednu zahájení stavebních prací na rekonstrukci zámku Vsetín
- 1969:** předání levého křídla zámku Žerotinů ve Valašském Meziříčí do operativní správy VÚ Vsetín (depozitáře, pracovní ochránáře a památkáře), ukončení výstavní činnosti ve vsetínském zámku kvůli propadnutí klenby v rohové místnosti SV křídla a její přesun do zámku Kinských ve Valašském Meziříčí
- 1970:** zřízení pracoviště ochrany přírody a památkové péče pro okres Vsetín (jeden pracovník)
- 1971:** dokončení renovace kupeckého domu ve Velkých Karlovicích ve spolupráci s MNV a instalace stálé expozice k historii obce s názvem Karlovské muzeum
- 1972:** zřízení stavební čety (10 lidí pro opravy a údržbu památkových objektů), zahájení generální opravy zámku Kinských ve Valašském Meziříčí, vytvoření samostatného oddělení pro ochranu přírodu a památkovou péči
- 1973:** převzetí objektu bývalého fojtství v Zubří s výhledem jeho přebudování na památník dělnického hnutí a II. odboje, vypracování projektu generální opravy zámku Kinských ve Valašském Meziříčí
- 1974:** předání zámeckého areálu v Lešné do správy VÚ Vsetín, ukončení rekonstrukce zámku Vsetín a kostela Nejsv. Trojice ve Val. Meziříčí, samostatný odborný pracovník pro výkon státní správy v ochraně přírody Ing. J. Borovička, dokončení projektu generální opravy zámku Kinských ve Valašském Meziříčí
- 1975:** 9. 5. předání celého zámku Vsetín veřejnosti k 30. výročí osvobození Československa a otevření nové expozice v 1. patře zámku „Revoluční tradice Valašska“
- 1978:** 1. 12. změna názvu muzea na Okresní vlastivědné muzeum Vsetín
- 1979:** vznik oddělení ochrany přírody sloučením pracovníků přírodovědného oddělení a samostatné funkce pracovníka ochrany přírody

Hospodářská škola ve Vsetíně - místo první muzejní výstavy v roce 1932

Budova staré radnice ve Vsetíně - sídlo muzea 1953-1964 (foto z roku 1949)

Vsetínský zámek - současné sídlo MRV ve Vsetíně

Expozice Sklo a gobelíny v zámku Kinských v roce otevření 1988

Jarní park v Lešné u Valašského Meziříčí

Slavnostní otevření parku v Lešné 17. 10. 2000 za účasti pana Christiana Kinského

Předseda Senátu Parlamentu ČR Petr Pithart při návštěvě vsetínského zámku 11. 5. 1998

- 1980: přechod členů bývalé ornitologické skupiny TISU - Svazu pro ochranu přírody a krajiny Vsetín pod muzeum a ustavení Ornitologického klubu při OVM Vsetín
- 1985: zahájení vydávání časopisu muzea Zpravodaj OVM Vsetín (vydáván do r. 1997)
- 1986: založení Mykologického klubu při OVM Vsetín
- 1987: dokončení dlouholeté rekonstrukce zámku Kinských ve Valašském Meziříčí
- 1988: předání zámku veřejnosti do užívání, otevření nových expozic „Valašské Meziříčí v zrcadle dějin“, „Sklo a gobelíny“ a „Pamětní síň Josefa Brože“
- 1990: rozsáhlá mezinárodní výstava Princip Thonet, kterou připravilo Germánské muzeum v Norimberku i s některými exponáty ze sbírek vsetínského muzea, měla československou premiéru spolu s mezinárodním sympoziem v zámku ve Vsetíně
- 1992: otevření Zámecké galerie ve vsetínském zámku
- 1994: k 350. výročí tragického potlačení valašských povstání byla otevřena stálá expozice ve vsetínském zámku s názvem „Pod jménem Valachů“
- 1996: v zámku Vsetín byla vybudována nová plynová kotelna
- 1998: byla dokončena rekonstrukce přírodně-krajinářského parku v Lešné u Val. Meziříčí, začala vycházet vlastivědná revue Valaško
- 2000: park v Lešné byl slavnostně předán veřejnosti za účasti pana Christiana Kinského a jeho sestry, vydání zákona o sbírkách muzejní povahy č. 122/2000 Sb., který zrušil starý zákon o muzeích a galeriích č. 54/1959 Sb.
- 2001: zahájeny praktické kroky ke zpřístupnění věže vsetínského zámku pro veřejnost získáním dřeva od Státních lesů ČR a příspěvku od Okresního úřadu Vsetín na nákup části dřeva
- 2002: ukončení I. etapy zpřístupnění věže vsetínského zámku dokončením rekonstrukce schodiště a stropů ve věži. V srpnu byl zahájen proces předání muzea pod Zlínský kraj a ukončení zřizovatelské funkce Okresního úřadu Vsetín. 10. 12. bylo provedeno zapsání sbírek muzea do centrální evidence sbírek na Ministerstvu kultury ČR dle zákona č. 122/2000 Sb.-zapsány byly zvlášť sbírky ve Vsetíně, Valašském Meziříčí a v Kelči. K 31. 12. 2002 byla ukončena zřizovatelská funkce Okresního úřadu Vsetín k muzeu

Regionální muzeum

- 2003: od 1. 1. je muzeum příspěvkovou organizací Zlínského kraje
- 26. 3. zastupitelstvem Zlínského kraje byla schválena nová zřizovací listina muzea a muzeum mění název na Muzeum regionu Valaško ve Vsetíně
- 18. 5. dokončení II. etapy zpřístupnění věže zámku Vsetín pro veřejnost a její slavnostní otevření za účasti starosty Vsetína Jiřího Čunka a členky Rady Zlínského kraje Ester Cvejnové

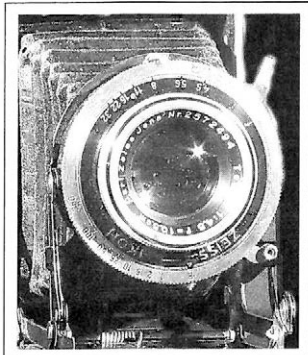
Na základě uvedených pramenů a získaných informací sestavil **Karel Pavelka**

Fotografie z archivu MRV ve Vsetíně

POZNÁMKY

- Baletka, L. (1984): Musejní společnost ve Valašském Meziříčí 1884-1954. In: 100 let Muzea ve Valašském Meziříčí-sborník ke 100. výročí založení Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, Okresní vlastivědné muzeum ve Vsetíně, s. 6-27.
- Borovička, J. (1974): 10 let Vlastivědného ústavu. In: Katalog výstavy 50 let muzea-10 let Vlastivědného ústavu, Vlastivědný ústav Vsetín, s. 10-12.
- Urbachová, E. (1974): 50 let od založení muzea na Vsetíně. In: Katalog výstavy 50 let muzea-10 let Vlastivědného ústavu, Vlastivědný ústav Vsetín, s. 2-10.

HISTORICKÝM OBJEKTIVEM

Představujeme fotografie zastoupené ve fotoarchivu Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně

RICHARD PAVLÍK
JOSEF VÁLEK

Fotografické sbírky MRV ve Vsetíně zahrnují fondy několika desítek tisíc originálních fotografií i jejich reprodukcí, negativů, filmů (v klasické podobě i na videokazetách) a v posledních letech stále rychleji se rozrůstající fond digitálních obrazových záznamů všech muzejních oborů. K pramenům této bohaté fotodokumentace patří soubory historických fotografií, získaných muzeem především dary, odkazy, terénním výzkumem apod. Nejčastěji se vyskytující jména fotografů zde jsou L. Ulrichs, O. Šrůtek, R. Pavlík, J. Válek, K. Langer, J. Kopp, J. Klvač, K. Puszkailer, V. Velísek, K. Doupovec, J. Chudoba, F. Potočný, M. Macík, E. Urbachová, L. Kučírek, M. Langer. Každý z nich se pohyboval v určitém okruhu profesionálních zájmů. Proto vsetínský fotoarchiv představuje bohatý zdroj informací, především v oblasti dokumentace krajiny, lidové architektury, lidových typů i krojů, lidové výroby, zvykosloví, ale i vzhledu a společenského života měst a obcí na Valašsku, jejich historie i poválečného rozvoje, výstavby a hospodaření.

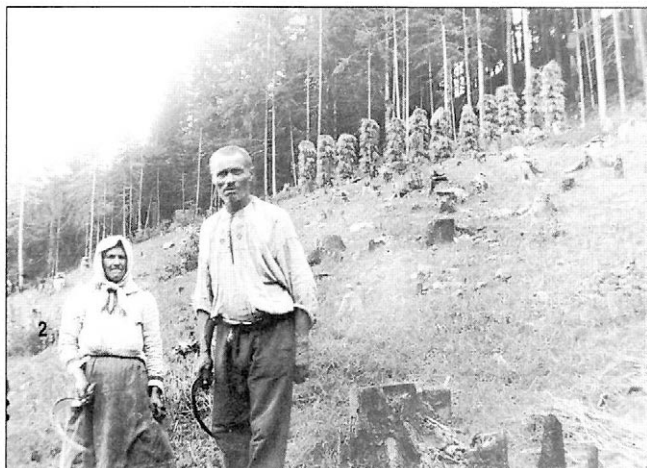
1

2

3

4

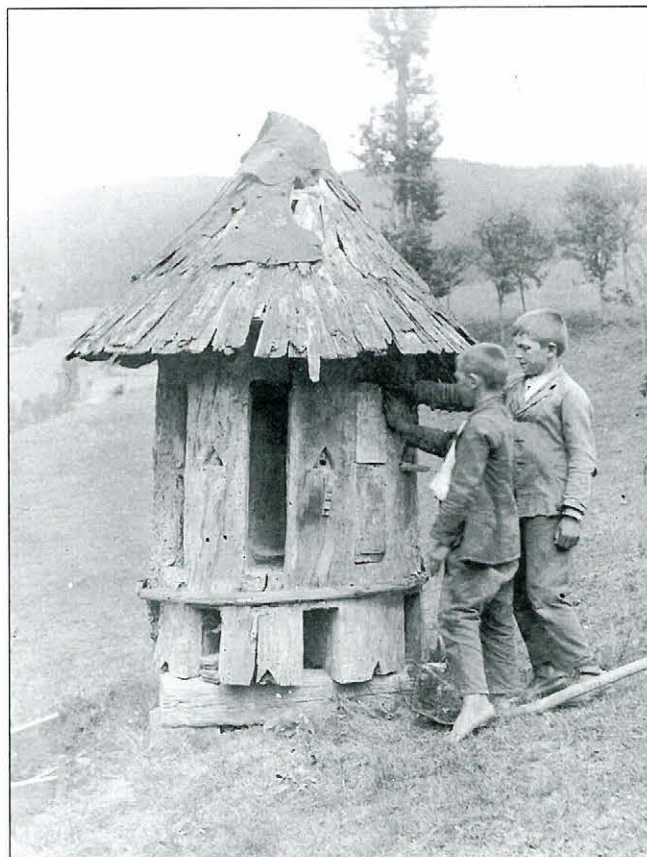
5

V tomto čísle nabízíme výběr z první kolekce fotomateriálu zapsané do systematického katalogu v r. 1965. Tvoří ji deskové negativy 9 x 12 cm a fotografie 13 x 18 cm v celkovém počtu 200 přírůstkových čísel, pořízené k národopisnému soupisu Valašska v letech 1928 – 1930 vlastivními pracovníky a historiky Richardem Pavlíkem a Josefem Válkem.

1. Staříček Kořének z Hubočka, Kychová (Huslenky), foto R. Pavlík
2. Rozina Kučerová s dětmi, Černé (Halenkov), foto R. Pavlík
3. Pluh „hák“ u Čemanů, Kychová, foto R. Pavlík
4. Žně „míšaniny“ v rubisku, Bartošek, Velká Stanovnice (Karolinka), foto J. Válek
5. Mláčení obilí u Pončíků, Uherská (Huslenky), foto R. Pavlík

6

7

8

9

10

11

15

12

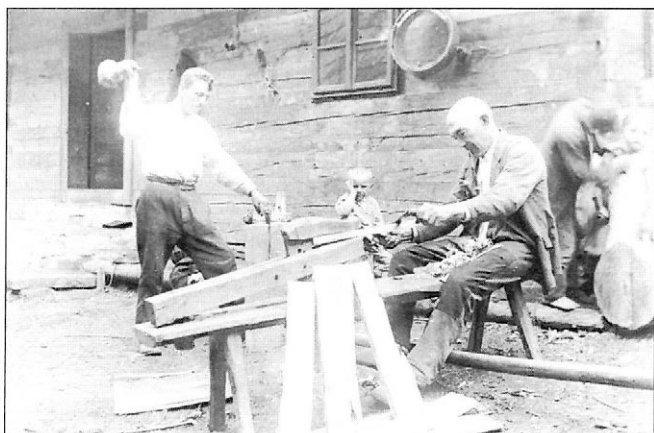
16

13

17

14

6. Svážení sůšek u Kretů na letních sanicích, Malé Karlovice, foto J. Válek
7. Úl „osmerák“ u Surovčáků, Kychová, foto R. Pavlík
8. Sklépek s „vředovou rostlinou“ (posedem černým), Kychová, foto R. Pavlík
9. Studna „na váhu“ u Koňářů, Halenkov, foto R. Pavlík
10. Zvonička u Kocůrků, Kychová, foto R. Pavlík
11. Výroba kol na „kobylině“, Šulák, Lušová, foto J. Válek
12. „Krucení“ provazů u Kučerů, Hovězí – Huboček, foto J. Válek
13. „Struhání světidel“ na pasece u Hudců, Kychová, foto R. Pavlík
14. Výroba šindelů u Surovčáků, Kychová, foto R. Pavlík
15. Česání, patírání lnu, předení konopí u Kocůrků, Kychová, foto R. Pavlík
16. Kramplování a předení vlny u Kocůrků, Kychová, foto R. Pavlík
17. Mlýň pod Javorovou, Kychová, foto R. Pavlík

Potomci bosenských králů v zámku Kinských?

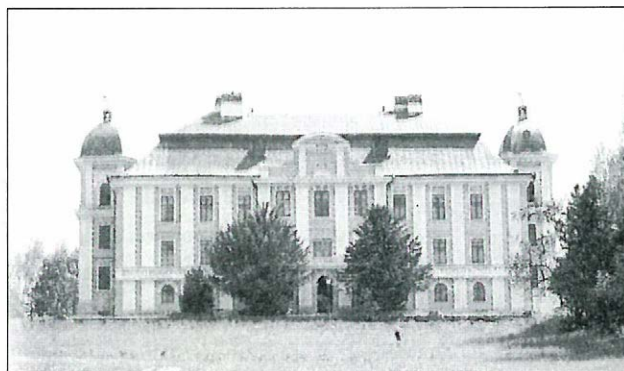
Josef Kramář

Když jsme před čtrnácti lety začali s přítelem Pavlem Dorčákem sbírat materiály k dějinám zámku Kinských ve Valašském Meziříčí - Krásně pro vydání zamýšlené publikace o jeho historii a majitelích, byl naším prvním dílčím úspěchem zisk rodokmenu hrabat Seilernů. Příslušník jeho mlottické větve Ladislav (1886 - 1976) byl jediným majitelem krásenského zámku pocházejícím z tohoto rodu. Jeho otcem byl hrabě Julius Seilern (1858 - 1932) a matkou hraběnka Terezie (1867 - 1952) z rodu Pejačević. Samozřejmě jsme si ihned povšimli evidentně nečesky i neněmecky znějícího rodného příjmení hraběnky Terezie, o němž se dalo předpokládat, že je jihoslovanského původu. Ale protože její osobnost nepatřila mezi okruh osob, které se skutečně významně zapsaly do dějin zámku, byť v něm často pobývala, ztratili jsme o ni badatelský zájem. Ostatně otázku také bylo, jakým způsobem a na koho jsme se měli jako soukromí badatelé v této záležitosti vůbec obrátit.

Před dvěma lety jsem byl s rodinou na dovolené v Chorvatsku. Tam se mi dostal náhodou do rukou reprezentativní turistický česky psaný prospekt o krásách Chorvatska, kde jsem objevil malou fotografii zámecké budovy s tímto popisem: „Zámek šlechtice Pejačeviče v Našicích byl postaven počátkem 19. století“. Samozřejmě jsem si ihned vzpomněl na rodokmen Seilernů a uvědomil si jeho pravděpodobnou spojitost s tímto zámekem. A protože moje zvědavost byla větší než možnost nechat tuto informaci zapadnout prachem, poslal jsem objasňující dopis přeložený do chorvatštiny na adresu zámku v Našicích. A zcela překvapen jsem po několika měsících obdržel odpověď. Paní ředitelka muzea v Našicích prof. Silvija Lučevnjak mně poslala rodokmen Pejačevićů za období od konce 15. století do 19. století a také základní informace o dějinách tohoto rodu. A byly opravdu zajímavé. Vlastní rodinná legenda o jeho původu vypráví o tom, že kořeny rodu sahají do středověké Bosny a mají spojitost s bosenským královským rodem Kotromanovićů. Dnešní historikové však k těmto tvrzením zatím nemají žádné důkazy. První historicky doložené zmínky o rodině Parčević jsou z města Ciprovac, které dnes leží na území severozápadního Bulharska, kde žila početná katolická kolonie Chorvatů. Koncem 17. století však došlo ke vzpouře obyvatelstva proti Turkům a rodina byla nucena se vystěhovat na území Rakouska. Už tehdy je rozdělena na čtyři větve, z nichž každá nesla vlastní příjmení: Parčevići, Tomagjonovići, Kněževići a Pejačevići. Posledně uvedená část rodu se usadila v Uhrách a byl

ji potvrzen titul baronů. Díky svým vojenským, obchodním i společenským vazbám začal rod na pomyslném žebříčku stoupat. Za vojenské zásluhy Josip II. Pejačević obdržel od císařovny a uherské královny Marie Terezie titul hraběte. Získal velké usedlosti ve Slavonii ve východním Chorvatsku, které rozdělil mezi své syny. Každý z nich založil jednu větev rodu: syn Zigmund „rumsko-retfalačskou“, syn Karlo III. Ferdinand „viroviticko-našickou“ (s usedlostmi Virovitica a Našice) a syn Antun III. Mihajlo větev „budimskou“. Nás nejvíce zajímá větev rumsko-retfalačská, nazvaná podle významného sídla Retfala, nacházejícího se dnes na předměstí Osijeku. Právě z této větve pocházela hraběnka Terezie. Podle zasláního rodokmenu byl jejím otcem Ladislav Pejačević (odtud tedy zřejmě křestní jméno pro jeho vnuka - majitele krásenského zámku) a matkou Marie Terezie rozená hraběnka Czerninová. Jelikož hraběnka Terezie měla ještě tři sestry, byl jejich otec posledním mužským členem této větve. Po jeho smrti zámek v Retfale zdědila jeho nejstarší dcera Franciska, provdaná za Manfreda Claryho - Aldringen. Jejich syn Edmund byl posledním soukromým majitelem retfalačského zámku. Ten dnes využívá ke svým potřebám Městská nemocnice v Osijeku. Nutno podotknout, že rod Clary - Aldringen vlastnil také například panství a zámek Teplice v severních Čechách. A zajímavý je také pohled na viroviticko-našickou větev. Hraběnka Maria Jelisaveta z této větve pocházející se provdala v roce 1883 jako třidvacetiletá za Josepha knížete Rohana, za rok a půl po svatbě však zemřela. Se svým manželem pobývala na zámku Sychrov v nynějším okrese Liberec. Z této větve pocházela také Teodora Pejačević (1885 - 1923), první chorvatská hudební skladatelka. Velice překvapivé může působit zjištění, že chorvatský šlechtický rod Pejačevićů byl tolik spjat s českomoravským prostorem. Nutno si však uvědomit, že po několika století byly obě tyto země součástí jednotného státního útvaru a po josefinských reformách i s možností snadného pohybu osob nejen pro šlechtu. Další dějinný vývoj však v tomto prostoru vytyčil řadu mnohdy obtížně překročitelných hranic. To mělo za následek ztrátu četných nejen osobních, ale i kulturně-historických vazeb. Jejich jednotlivé prvky dnes s velkou námahou oživujeme.

Zámek Kinských ve Valašském Meziříčí - Krásně nemá příliš bohatou ani dlouhou historii. V letošním roce si připomínáme (teprve) 150. výročí jeho přestavby z úřednického domu na empírový zámek hrabětem Eugenem Kinským v roce 1854. Přejme zámku, aby i v dalších letech pro zdejší kraj zůstal tím, čím je mu dnes - významným střediskem kultury. A chtěli bychom také, aby zase někdy vydal nějaké další tajemství ze svých dějin, které dosud skrývá.

Zámek v Našicích

Reprofoto

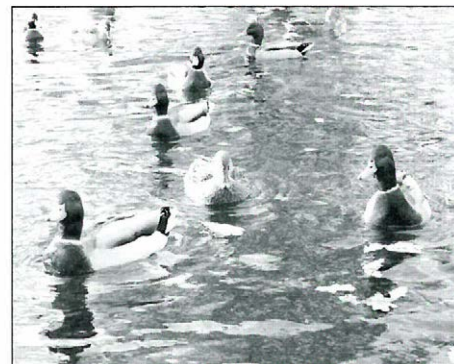

Foto M. Janiš

Kam se v létě ztrácejí kačeři kachny divoké?

Karel Pavelka

Kachna divoká (*Anas platyrhynchos*), lidovým názvem březňačka, je naší nejhodnější kachnou, hnízdící nejen v okolí rybníků a přehrad, ale také na vodních tocích různé velikosti od nížin až do horských oblastí. Početnost této kachny se v našich rybníkatých oblastech v posledních desetiletích snížila i přes její vysazování myslivci. Opačný jev je viditelný především ve městech a některých obcích na Valašsku, kde došlo ke zjevnému zvýšení stavů a k určité domestikaci druhu v souvislosti se snadnější obživou především v zimních měsících (krmení lidmi). Kachna divoká je jeden z mála vodních ptáků (spolu s volavkou popelavou, labutí a čápem bílým), který je u laické veřejnosti v naší podhorské oblasti známý a nápadný.

Jedna obyvatelka Zlína si všimla, že kačeři vyskytující se u nich na říčce Dřevnici, odlišitelní od samic podle pestrého zbarvení, se v letním období někdy „ztrácejí“, a telefonovala k nám do muzea, kde se v této době vyskytují. Protože tato záležitost bude jistě zajímat i jiné obyvatele našeho regionu, dovoluji si k tomuto jevu podat podrobnější vysvětlení.

Jako u většiny kachen, existuje i u kachny divoké význačný rozdíl ve zbarvení samce a samice - jde o jev zvaný odborně pohlavní dimorfismus. Samice je zbarvena nenápadně světle hnědě s černohnědým skvrněním a výrazně je zbarveno pouze modrofialové, černé a bíle lemované zrcátko na ramenních letkách. Naproti tomu samec je v tzv. svatebním šatě velmi odlišně zbarvený. Hlava a krk jsou výrazně zeleně lesklé, od kaštanově hnědého volete je hlava oddělena úzkým bílým pruhem kolem krku. Zadní část zad, spodina i boky těla jsou světle šedé, zobák je zelenožlutý, nohy pak oranžově červené. Tento tzv. svatební šat mají samci kachen v období předhnízdím a hnízdím - v době toku od října do května následujícího roku. Pak své zbarvení ztrácejí a i pro odborníky jsou rozlišitelní pouze dle některých detailů. Od samice se liší především zobákem - ta jej má oranžový s černými skvrnami, zatímco samci jej mají žlutý, mladí žlutozelený. Často pak mají šedavé zbarvení na letkách. Tyto změny zbarvení probíhají u všech našich kachen, a protože každý druh má jiný začátek hnízdění, jsou i tyto změny posunuty (vždy později, než u březňačky).

Kachna divoká podle teplotního průběhu jara a nadmořské výšky začíná hnízdit od poloviny března do konce května. Již na konci hnízdění

samci ztrácejí pestré zbarvení a podobají se samicím, takže se v místech svého výskytu jakoby „ztrácejí“. To dělá problémy i ornitologům sledujícím kvantitativní změny početnosti jednotlivých druhů na rybnících - v létě je sčítání jednotlivých druhů a rozlišování pohlaví podstatně náročnější, než na jaře. V období výměny opeření - pelichání - také kačeři hlavně v rybníkatých oblastech opouštějí své partnerky a stěhují se na tzv. pelichaniště, což jsou místa s dostatkem klidu a potravy. Po přepeření se pak samci vrací na místa hnízdění nebo nastupují na tahové cesty.

Od té doby se o zvoničku nikdo nestaral. Po více než sto letech už byla chatrná, při vyzvánění se celá hýbala.

„Po roce 2000 chtěla obec zvoničku přestěhovat dolů k cestě, postavit ji mezi lípy. Zabránili tomu oba moji synové, Ladá Blinků a Kulíšťákovi, že musí zvonička zůstat tady. A sami ji opravili. Stavbu a podezdívku vyměřil Janek Malěřů. Oba moji synové Jan a Jaroslav a sousedé ji vlastně postavili úplně znovu. Zeť Ševčík opravil prasklý zvon, nedal se svařit, aby se nerozsypal, tak ho zatmelil, vyčistil a na-

Cena ministra kultury ČR za rozvoj tradiční lidové kultury a folkloru putuje na Valašsko

Jiřina Veselská

V roce 2001 byly poprvé udělovány výroční Ceny ministra kultury ČR v oborech zájmových uměleckých aktivit. Každoročně jsou zástupci odborných pracovišť, organizátoři kulturních akcí, občanskými sdruženími i jednotlivci navrhování kandidáti na udělení ceny v šesti oborech: „neprofesionální divadelní a slovesné aktivity“, „neprofesionální audiovizuální a výtvarné aktivity“, „neprofesionální hudební aktivity“, „dětské umělecké aktivity“, „neprofesionální taneční aktivity“ a „rozvoj tradiční lidové kultury a folkloru“.

Po dlouhé odmlce se tak dostává veřejného uznání osobnostem, které nezištně, často po mnoho let života dávají svůj volný čas, nápady a práci ve prospěch rozvoje neprofesionálních tvůrčích aktivit dětí i dospělých.

První držitelem Ceny v roce 2001 se stal odborný pracovník Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, člen redakční rady našeho časopisu, PhDr. Karel Pavlišťák, CSc., který svým odborným zájmem a také aktivitami na poli prezentace lidové kultury má k Valašsku velmi blízko.

V roce 2002 nebyla v oblasti péče o tradiční lidovou kulturu cena na rozdíl od ostatních oborů udělena, v loňském roce bylo ocenění předáno PhDr. Hannah Laudové, CSc. za celoživotní přínos k výzkumu, dokumentaci a prezentaci lidového tance.

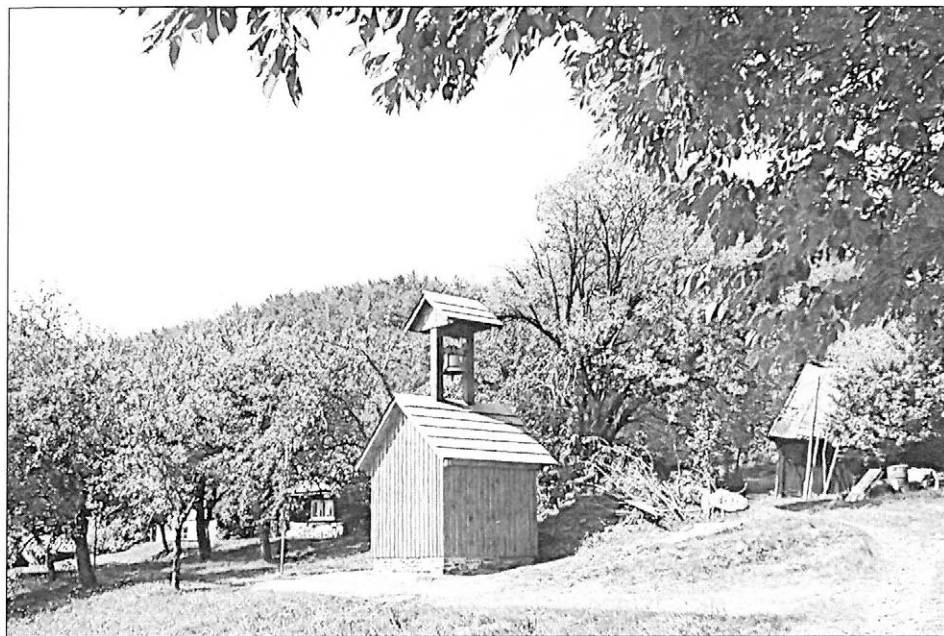
Mezi nominovanými na udělení Ceny za rok 2004 byl několika institucemi uváděn dlouholetý ředitel Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, PhDr. Jaroslav Štika, CSc. V návrzích na udělení oborového ocenění se opakovaně zdůrazňovala jeho všestrannost, zahrnující vedle historického a etnografického výzkumu díla popularizační, pořady folklorní, edice lidových písní, aktivity organizační při Rožnovských slavnostech. Muzejní obec připomínala jeho přínos k metodice prezentace folkloru v muzeích v přírodě, která byla s velkým ohlasem převzata většinou evropských skanzenů a je dále rozvíjena. Nominace Folklorního sdružení ČR zdůrazňovala jeho vedení souboru Polajka, autorství pozoruhodných pořadů, čerpajících z málo známých oblastí lidové tradice pro mezinárodní folklorní festival ve Strážnici, Slezské dny v Dolní Lomné a Rožnovské slavnosti.

Komise, která rozhoduje o návrzích, jednomyslně doporučila ministru kultury udělení letošní ceny dr. Štikovi a pan ministr návrh akceptoval. Cena bude laureátovi slavnostně předána ministrem Pavlem Dostálem před hlavním programem Rožnovských slavností na počátku července.

Udělení tohoto jediného oficiálního ocenění v oblasti péče o lidovou tradici významné osobnosti našeho regionu je také uznáním kvalitě, jakou péče o kulturní dědictví na Valašsku má. Blahopřejeme.

PhDr. Jaroslav Štika, CSc.

Archiv VMP Rožnov p/R

Zvonička na Pavlově lúce na Dolní Bečvě

Foto R. Sobotka

Zvonička na Pavlově lúce na Dolní Bečvě

Richard Sobotka

Cenná památka se dochovala v obci Dolní Bečva, jejíž historie sahá až do roku 1650 a první zmínka dokonce až do r. 1597. Tato valašská obec je charakteristická typickým pasekářským osídlením, podnes se na svazích Radhoště a Černé hory dochovaly roubené stavby. K nejstarším památkám patří dřevěná zvonice na Pavlově lúce, její zvon s letopočtem 1778 po-dnes zaznívá při úmrtí místních obyvatel, při ohrožení požárem a jiných událostech.

Zvonička původně stála v místě dnešního obecního úřadu mezi čtyřmi lipami. Také kříž tam byl. Roku 1900 se obec rozhodla postavit novou zvoničku. I zvon dali nový, ten pak dali do nově postaveného kostela, podnes tam vyzvánění jako umíráček. Potom přikoupili pro kostel dva nové zvony.

O starou zvoničku s prasklým zvonem neměl nikdo zájem.

„Tehdy byl otec mého muže prvním radním v obci,“ vzpomíná paní Anna Paprskářová (ročník 1914), která podnes žije v usedlosti na Pavlově lúce. „Tak on tu zvoničku vzal a postavil ji tady na Pavlově lúce na našem pozemku. Můj muž nastrouhl šindelů, Karel a Ruda Vavřinovi mu pomohli opravit střechu. Švagr Edvard jezdil s kláty na pilu, přivezl desky, těmi jsme zvoničku obilí.“

barvil. Přivezl ho autem až sem nahoru. Pomocí kladky ho vyťahovali nahoru. Však jim to všechno dalo práce! Na slávu dokončení celé stavby zvonili 26. 8. 2003, právě v poledne.“

Na Pavlově lúce tak prastarý zvon podnes zaznívá při úmrtí místních obyvatel, při ohrožení požárem a jiných událostech.

Libuše Porubská s ukázkami šité umělecké bižuterie

Jak se šije krása

Richard Sobotka

Libuše Porubská se narodila 7. 6. 1930 v Rožnově pod Radhoštěm. Její otec Bohumil Pavlát se vyučil malířem porcelánu v rožnovské malírně Karla Solařika, pak 30 let maloval keramiku v dílně Aloise Jaroňka.

Narodila se v domě u ředitelství Valašského muzea (dnes informační středisko) v prvním poschodí. V Rožnově bydleli na několika místech, mimo jiné po roce 1945 i v Jaroňkově vile. Odtamtud je co by kamenem dohodil k jejímu současnému bytu ve Wolkerově ulici. Byl to první dům postavený v Rožnově v budoucím sídlišti Záhumení a ona spolu s manželem, provdaná Porubská, byli v roce 1952 v domě vůbec prvními nájemníky. V tomto bytě se také narodila její dcera, když Libuše Porubská odmítla jít do porodnice z obavy, aby jí tam dítě nezaměnili.

Otcova profese malíře porcelánu jí umožnila kontakt s Jaroňkovými. „Bohumila jsem už neznala, zemřel, když mi byly teprve tři roky,“ vzpomíná paní Libuše Porubská. „Zato Alois Jaroňek a jeho sestra Julie, i v pokročilém věku krásná dáma, oba zůstali svobodní, se velmi přátelili s mými rodiči a mne měli za vnučku.“

Jako dítě poznala spisovatele Metoděje Jahna. „Měli jsme je jen přes plot, takže jsem byla denně tam. V té době psal básničky, také k šedesátinám Aloise Jaroňka.“ V Jaroňkově galerii se scházeli malíři Mervart, Hlavica, Schneiderka, všechny je jako dítě poznala. „Velmi dobře jsem znala Karla Solařika mladšího, když mi bylo šest let, tak mi namaloval můj portrét, podnes ho mám v bytě zarámovaný.“ Od útlého dětství si vypěstovala vztah k Valašsku. „Naši mne od malička oblékali do valašského kroje. Maminka pocházela od Semil, ale když přišla do Rožnova, také se oblékala do valašského kroje. Moji staříci pocházeli z Tylovic, oba chodili v kroji, staříček pak už v civilu, ale stařenka doposledka v kroji.“

Paní Libuše Porubská vychodila měšťanskou školu v Rožnově, v letech 1945 - 1948 odbornou školu pro ženská povolání Rodinnou školu ve Valašském Meziříčí. Rok pracovala v nově vzniklé továrně Elite v Rožnově (pozdější Tesla), po ma-

teřské dovolené v archivu Loany, pak ještě ve skladu a výdejně materiálu v odborném učilišti. Ve věku 45 let odešla do plného invalidního důchodu.

„Byla jsem jediné dítě,“ vzpomíná paní Porubská. „První dítě, Bohuslava, pojmenované po tatínkovi, zemřelo. Za rok jsem se narodila já. V dětství jsem chodila oblékaná jako Valaška, cítila jsem se jako Valaška. Podnes mám starý Rožnov se všemi domy před očima jako vymalovaný.“

Po odchodu do invalidního důchodu nastal problém, co dál.

„Po matčině smrti na mne všechno dolehlo. Potřebovala jsem se dostat ze stresu. Při pořádání maminciny pozůstalosti jsem našla krabici, památku po babičce ze Semil. Byly v ní dlouhé rezačové jehly, niti a několik skleněných perliček. A také náhrdelník ze skleněné bižuterie. Tak jsem si řekla, proč to nezkusit právě se skleněnou bižuterií. Nakonec se mi podařilo prosadit. Živnostenský list na šitou uměleckou bižuterii mám z roku 1989.“

Límeček z bílých perliček

Počátky nebyly nijak snadné. Paní Libuše Porubská nejprve zkusila zhotovit několik vzorků bižuterie šité z perliček. Když je představila známým, žádný už se jí nevrátil.

„Je to spíš takové hobby,“ říká. „Dělám ty věci většinou ženám pro radost. Vzory výrobků si sama vymyslím, to není nikde kopírované, všechno jsou originály. Pracuji podle svých představ. Nemám nikde nic napsané, nikde nic namalované. Barevné kombinace si sama vymyslím. Když chtěl manžel zaznamenat a zdokumentovat technologický postup, řekla jsem mu, že je to zbytečné, všechno mám uložené v paměti.“

Speciální italské tenounké jehly jsou dlouhé deset až dvanáct centimetrů, ouško mají tak jemné, že by se mohlo při nešetném navlékání niti roztrhnout. „Manžel pro mne musel nejprve technologii navlékání vyvinout,“ vysvětluje. „To se prostě musí umět.“ Nit „suprex“ ze Šumperka je tak pevná, že ji nelze přetrhnout, přesto se dává dvojmo. Používá se ve všech možných barvách, aby ladila s barvou perliček. V souboru pomůcek nesmí scházet kleštičky, kterými se na konci náramků a náhrdelníků upevňují zapínátka.

„Naberu na jehlu příslušný počet perliček, pevně utáhnout a přišít. Šiji, jako když ve vzduchu

vyšívám. Tak pokračovat dál. Nit vidět není, ta nit je za perličkami. Když dělám složitější dílo, musím porovnávat perličky, protože nejsou všechny stejné. Naberu jich na jehlu několik, špatnou vyhodím a vezmu jinou. Doslova pohroma je, když se sesypou perličky různých barev a velikostí dohromady. Ale vůbec nejhorší je, když se sesype stejná barva různé velikosti.“

Perličky různé délky a průměrů, devítky, desítky, jedenáctky, dutinky, jsou železnobrodské sklo. Vybírat si je podle vzorníku jezdila paní Porubská do obce Zásada v severních Čechách. Tam chtěli paní Libuši dokonce zaměstnat ve vzorkovně. Z těchto drobných perliček díky nápaditosti, představivosti, zručnosti a trpělivosti vznikají náramky, náušnice, prstýnky. Také krásný límeček z bílých perliček. Trásné. Zhotovit náhrdelník zabere tak 3 dny práce. Dlouhé náhrdelníky lze nosit tak jak jsou, nebo je zdvojit, či zkrátit uzlem. Výrobky jsou citlivě barevně kombinované, prokládané květinovými vzory. Nebo i zakončené trásnými.

Zatímco jinde zhotovují skleněnou bižuterii prostým navlékáním perliček, například kabelky i strojově, ručně šitou uměleckou bižuterií dělá v České republice jen paní Libuše Porubská.

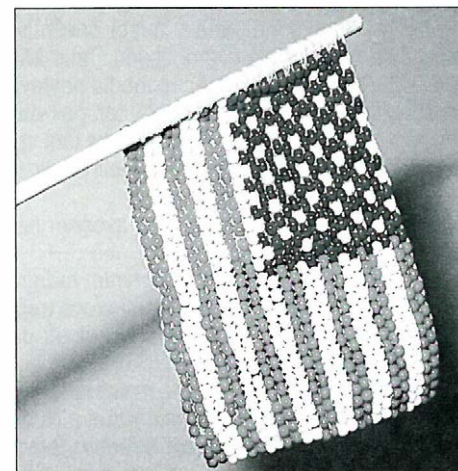
Šitou bižuterií si přišla vybrat i devatenáctiletá Indiánka z Ameriky, padl jí do oka náramek Paví oka v červené a fialové barvě. Není to práce na zbohatnutí, dělá ji spíš pro radost. Výrobky paní Libuše Porubské znají Američané, Afričané, Němci, Francouzi, Poláci. Přicházejí za ní s opravami, například s náramkem z pravého mořského korálu, nebo z pravých perel.

„Tato práce mi umožňuje zapomenout na zdravotní problémy a vlastně si takto upevňuji zdraví.“

Mezi neúspěšnější výrobky patří úzký náhrdelník z bílých perliček, prokládaný kvítky pastelových barev „Něžný“. K nejpracnější patří americká vlajka, zhotovená v měřítku o velikosti 6 x 4 cm, počet perliček na ní se nedá snad ani spočítat. Velmi působivý je límeček z bílých perliček.

Kolik perliček je v náramku, náhrdelníku nebo v prstýnku, nikdy paní Libuše Porubská nepočítala. Samotný náhrdelník váží asi 3 kg. Jeho skutečná hodnota je jen obtížně vyčíslitelná.

Paní Libuše Porubská se poslední dobou věnuje také fotografování, nejoblíbenějším námětem jsou zvířata, jezevčáci a kočky. Už má dvě plná alba. Je to určitě odlehčení od titěrné a velmi přesné práce s miniaturními perličkami na skvostech šité umělecké bižuterie.

Americká vlajka z perliček

Foto autor článku

Cesta za květinou je prý cestou za sluncem...

Olga Mehešová

Vsetínské muzeum připravilo na měsíc únor a březen v Galerii Gratis komorní výstavu botanických kreseb Magdaleny Chumchalové Listy z herbáře. Byla to už v pořadí druhá monografická výstava této mladé ilustrátorky, kterou regionální muzeum zrealizovalo. První se uskutečnila jako autorčin debut v rodném městě před čtyřmi lety v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí. V drobném katalogu výstavy, nazvané Jarní cestou, se tehdy začínající výtvarnice vyznala ze svého vztahu k přírodě, jejíž kresebnou vědeckou dokumentaci zvolila za svou výtvarnou specializaci: „...bezprostřední prožívání a pozorování mi pomáhalo při kreslení a naopak pečlivé studium reality mi umožnilo opravdu se spřátelit se zemí, po které už nešlo jen tak šlapat nevědouc, co roste pod mýma nohama...“ a dodává: „...zpočátku šlo při mém letním zakreslování a malování spíše o dětský než vědecký přístup. Vše vznikalo spontánně a s údivem nad tím, že ono to jde zachytit. Počáteční zaujetí a okouzlení se časem proměnilo v systematický a důkladnější, víceméně vědecký přístup. Estetické působení pro mne bylo vždy prvotní a při malování jsem měla od počátku na srdci spíše básničku než vědecký traktát. Přesto jsem přesnost a důslednou objektivnost záznamu vzhledem k účelu a užiti kreseb v praxi nemohla podceňovat.“

„Cesta za květinou...“¹ začíná u Magdaleny Chumchalové již v dětství, kdy se jí dostalo prvního výtvarného školení na meziříčské Základní umělecké škole pod vedením malířky Jany Ullrichové. Po absolvování gymnázia nastoupila na pražskou Vysokou školu uměleckořemeslnou do Ateliéru ilustrace a grafiky prof. Jiřího Šalamouna. Studium uzavřela v letech 2000 - 2003 postgraduálem, během něhož se prakticky i teoreticky zabývala přírodovědeckou kresbou. Jako ilustrátorka pracuje např. pro přírodovědný časopis Živa, kde publikuje od roku 1998 vědecké ilustrace jako doprovod k odborným textům z různých přírodovědných disciplín. Mimo to zde otiskla cyklus odborných článků o historii botanické ilustrace.

Na výstavě v Galerii Gratis autorka představila výběr z kresebných studií a botanických kreseb, které vznikly v průběhu roku 2001 a 2003. Soubor měl povahu „herbáře“, neboť byl obrazovou sbírkou, dokumentací květeny z určité lokality. Tou pro výtvarnici byla především kvetoucí zahrádka přiléhající k rodinné vile ve Valašském Meziříčí (autorka mnohdy uvádí přesné datum zobrazení). Autorčiny kolorované kresby s erudici

zachycují rozmanitý půvab rostlinného světa. Některé z nich jsou přímo pojaty jako botanické tabule, rostlinopisně zaznamenávající jednotlivé části a různé fáze květu vyobrazené byliny, okrasné květiny či dřeviny.

Vědecká ilustrace není naturalistickým zobrazením konkrétní rostliny, jejím portrétem, zachycujícím neopakovatelnou jedinečnost, včetně případných defektů. Ale je realistickým, zobecňujícím popisným obrazem, který musí vyhovovat botanickým kritériím. Je nutné zaznamenat to, co je pro daný druh podstatné, charakteristické, určující. U kreseb Magdaleny Chumchalové není ovšem výsledkem botanické schéma – abstrakce, nýbrž díky autorčiny výtvarným schopnostem estetický obraz živoucí rostliny. U nejlepších prací se výtvarnici daří jak skvěle charakterizovat, např. zachytit kvalitu samotného „materiálu“ (např. hedvábnou křehkost okvětních plátků narcisů, dužinaté kalichy tulipánů atd.), tak i sladit míru estetické stylizace s primárním účelem ilustrovat. Navíc dokáže vnést do svých drobných prací dávku lyristu, který svědčí o citovém zaujetí pro ztvárňování přírody. Ve svém článku o

české ilustraci 20. století Magdalena Chumchalová poznamenala: „U našich botanických ilustrátorů je kromě snahy o exaktnost patrný také hluboký osobní vztah k přírodě a láska k malování.“² A její tvorba je dokladem, že ve šlépějích české vědecké ilustrace pokračuje úspěšně dál...

Na závěr drobná noticka k muzejní pedagogice. Kurátorka výstavy využila mezioborových souvislostí vědecké ilustrace a přichystala pro I. stupeň základních a zvláštních škol lektorský program interaktivní formou pracovních listů. Pomocí nich bylo umožněno žákům ve výstavě si hrát, luštit, poznávat a samozřejmě i kreslit – pokoušet se o vlastní „vědecké“ zobrazení rostliny. Děti tak na jednom tématu užily svých dosavadních znalostí z přírodopisu i svých výtvarných dovedností. Vyzkoušely si náročnost práce vědeckého ilustrátora, který v sobě musí skloubit vědce a umělce.

POZNÁMKY

1 Chumchalová, M.: O květinách, In: Jarní cestou, Katalog výstavy 1.3. – 3.4. 2000, OVM Vsetín – Muzeum Valašské Meziříčí, Valašské Meziříčí 2000, nestr.

2 Chumchalová, M.: Botanická ilustrace 6., Česká ilustrace 20. století, In: Živa, 6/2003, s. 288.

4. Čím výtvarnice Magdalena nakreslila své „portréty“ květin?

- Barevnými fixy
- Tužkou a vybarvila kresbu vodovými barvami a někdy použila i bílou, pastelky
- Barvením na sklo

5. Víš, která rostlina má podle lidové tradice „klíč“ od jara?

Je to hřebík, nebo lipovina jarní.

6. Jmenuj květiny, jejichž názvy se shodují či zni podobně jako některá divá a chlapecká jména?

Štěpán, Pavla, Kateřina, Marek, Bohuslav

7. Znáš nějakou pohádku, kde květina hraje velkou roli?

Čarodějova, Červená

8. Jaké rostliny rostou volně v přírodě (v lese, na louce, podél cest...) a které jsou pěstované, vysazované jako okrasné v zahradách, parcích?

na louce, v lese: Maceška rozchrobouna, česanka hajní, lidovská třetěš - sakura, Tulipán Kaufmannův, Jilina „Mánonka“, Měsíček lékařský, Měchovka bílá

zahradě, v parku: Měsíček lékařský, Měchovka bílá

9. Poznáš mezi nimi léčivky, které se používají do směsí bylinných čajů?

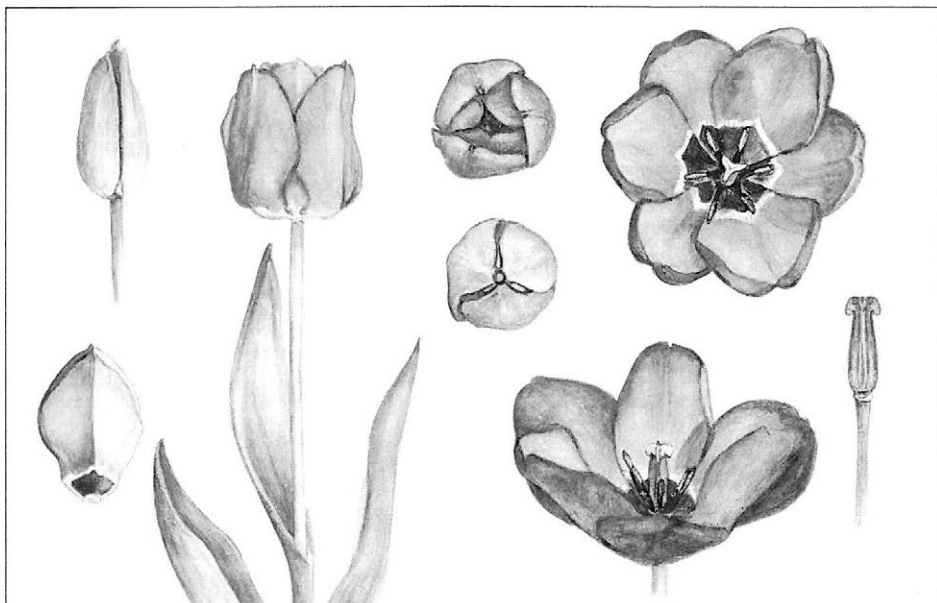
Měsíček lékařský, Měchovka bílá

10. Na výstavě je nakreslena rostlina, která roste na louce a má strapatý šitý květ a při odkvětu zblá a vitr rozfouká její chvěti, které vypadá jako drobné padáčky. Jak se jmenuje? lipovina a pokus se ji nakreslit.

11. Jakou květinu máš rád a proč?

lipovina pro její krásu a vůni

Pracovní list (vyplněno žákyní 3. ročníku ZŠ)

Tulipán, kolorovaná kresba, 1. 5. 2001

Na hostině v ráji dětství

František Horečka

Opravdu v ráji? – Jaký to mohl být ráj v životě chudobných lidí někdy před mnoha lety a zvláště u nás v horách, kde byl začátek kamení a konec chleba, jak se říkalo?

A hostina? – I to je jistě míněno žertem, leda že by šlo o nějaké hody pro vrabce, kteří se slepují všude tam, kde se vyskytne něco k snědku.

Pravda, žilo se těžce a děti bývalo v rodinách jako smetí, co rok, to prorok, jak se říkalo – nás bylo v chalupě deset a vedle u Klajnu šestnáct. A ty děti rostly jako z vody, za hodinu vyběhaly, co před chvílí snědly, všechno v nich i na nich jen hořelo. Až mávaly matky hrůzu, jak tolik krků nasytit. Ráno přinesla matka od pekaře pecen, chtěla s ním vystačit dva tři dni – ale do večera se za pecen jen zaprášilo. Proto matky chléb zavíraly, aby ztvrdl, a oddělovaly po krajici.

„Suchý? Špatně leze do krku, maminko!“

„Vezmi si k němu zuby – jak praví cikán. – Anebo, počkej, tady máš ždíbec sádla nebo kousek povidel.“

Bílé pečivo bylo jen pro nemocné anebo v neděli. Když se pekařský učeň nachýlil s košíkem k oknu, vybírali jsme si vonné kaisery, paličkové bělky, jidášky s mákem a někdy i masný rohlíček na nás kápl.

Na Mikuláše dostal každý chlapa ze sladkého těsta, knoflíky a oči měl z borůvek, protože hrozinky byly drahé. Kdo byl hodný, dostal poškrabek, to bylo těsto oškrábané z díže nebo okřínu při pečení. Takový bochníček se zapečeným jablkem, vytažený z horkého pekařáku – nic lepšího nad to.

Z pouti nosili dětem bělku nebo kousek šíří. Šíře, to byl ten nejlacnější perník, vyválený do velkých plátů jako na pokrytí perníkové chaloupky a pěkně čtverečkovaný – za krejcar za dva vám ho utrhli velký kus.

A před mrskutem či kupačkou dali nám krejcar na sladké dřevo – byly to hromady kořínků lékořice, babky to přivázely z jižní Moravy a prodávaly na rynku. Koupil sis šlahoun, vymrskal jsi všem děvčatům a ještě jsi měl na týden žvýkačku – co zbylo, pokrájela maminka na čaj od kašle s kořínkem ibišku.

Řídké a skromné byly naše lahůdky při klopcení rodičů a při všech těch starostech o kousek živobytí.

A přece my děti ani v dobách nouze si nedaly vzít právo na svůj ráj – tím rájem nám byla volná příroda, kde jsme dosyta užili pohybu a rozmanitých dobrodružství. Příroda nám všude prostírala svůj stůl a nabízela nám své dary.

Neznali jsme chuť mandarinek, banánů, ananasů a dnešní mládež by se pohrdlivě usklíbala nad tím, co nám bylo tehdy pochoutkou. Pošmákl jsem si třeba na houbovitých bouchorích nebo gangalech, poloplaných kulatých hruškách „tvarůžcích“ nebo drobných jablkách „vindlicích“. Nic pro nás nemělo chuť fádni nebo trpkou a my se shodli s básníkem Svatoplukem Čechem, když v básni Václav Živsa tvrdí, „že hrušně plodů takových rostou jen v edenu dětství.“

Ano, mladá dychtivost a nenasytná zvědavost okoušení hnala nás do přírody.

„Kousni si tady do listu žlutuchy,“ vábil nás Lojzík, synek dohazovačky služek. Příjemná sladkost se nám rozlila po jazyku, ale v zápětí podával Lojzík lístek blešníku, rdesna, jež roste u močálu.

„A teď zkus tuto lahůdku!“ lákal.

Blešník pátil v ústech jako pepř, ba jako oheň. A Lojzík se zubil, když jsme ten „pepř“ vyplivovali.

Lépe nám chutnaly dary lesa, i pro vás obvyklé, ale tehdy vyhlíželo všechno jinak, zvláště.

Jahody jsme na příklad sbírali bez hníčku, sbírali jsme je a napichovali do růžence na stěblo trávy. Červených malin – ach já! – těch bývalo daleko víc než dnes, protože v Beskydách tehdy hospodařil baron Popper, který většinu lesů obřel v rubiska. Malin bylo dost, ale lesy byly zničeny.

Ostružin jsme znali mnoho druhů. Nejsladší byly černé hrázky na hrázích kamení v pasekách. Kdo chtěl mít za chvíli hmiček plný, ten si našel plazáky, plody to mělo jako hrozny velké a držely se země, kamenů. Potom byl jeden druh bez trnů, plody průsvitné a ohnivě červené chutnaly jako brusinky s cukrem. Modrých ožinářek na mezích a v stmíšti si pro kyselost nikdo ani nepovšimnul. A přece jsme i zakrslým a kyselým ostružinám přišli na chuť. To jednou chlapci Mechlovi přitáhli na mez rendlík a kousek klobouku – byl to uražený vršek z klobouku cukru. Tehdy prodávali v obchodech cukr na klobouky – byly to homole balené v černém cukrovém papíře.

A prý: „Ogaří, sbírejte ostružiny do rendlíku, bude marmeláda!“ Marmeláda! Kouzelné pro nás slovo, sliny se nám při něm sbíhaly. V domácnostech nebývalo času ani cukru na vaření marmelád, jen někde vařili povidla anebo trochu „heče pečce“ ze šípku. Tak jsme horlivě snášeli červené maliny do rendlíku a nemohli se vynadít, když nad ohněm kypěly a bílá špička klobouku se potápěla jakoby do vířící krve. Míchali jsme vařečkami a lžičkami, které jsme si ustroovali z třísek, ochutnávali a mlaskali – a věřte, že žádná později nebyla tak dobrá jako tenkrát ta na mezi u lesíku.

Na zajedení nám stačila kvačka – jeden velký tuřín stačil pro čtyři. Byli jsme rádi, když jsme náhodou objevili žlutou máslovku, ani mrkví a pastinákem jsme nepohrdli, šlo nám to k duhu, ač jsme neměli zdání o nějakých vitamínech. A ovšem pár drobných kobzolí do horkého popela na pečáky jsme zakutali na závěr hostiny. Jed-

nou jsme si nastroovali i okurku na salát do klobouku – Lojzík nás poslal pro ocet a pro pepř, ale uchmátlí jsme mamince místo pepře nové koření a místo octu tresť, neptejte se, jak nám ten salát chutnal, vysypali jsme ho na hráz.

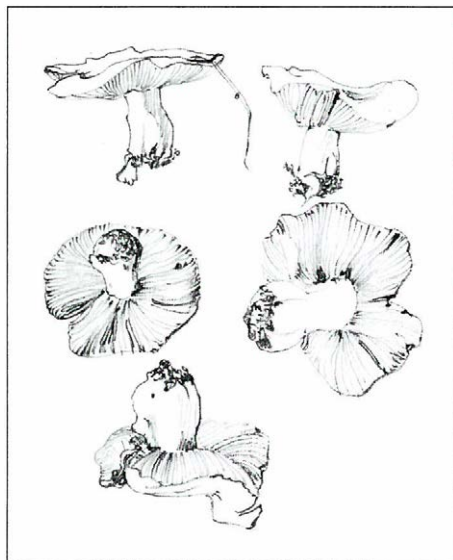
Pak nastala doba bukvic a lískových oříšků. Nasbírat pytlík bukvic – v tom nebyla obtíž, ale vyloupání je z tříhranných obalů, to už dalo fušku. Dávaly se pak do pečiva místo mandlí. Lískové oříšky jsme okoušeli s veverkami už v srpnu, když měly ještě mléčná jádra. Nejlepší byly koncem září, když začínaly padat. Stačilo zatřást větví a oříšky cupitaly jako divé – bylo je kumšt shledávat po trní a po kopřivách.

Ovšem ani houbám jsme nedávali pokoj a v lese jsme volávali na praváčky jako starý Válek: „Na, huba, na, na, na!“ A věřili jsme, že se hříbek spíše ukáže, když naň zavoláme. Když nebyl pravák, vzali jsme za vděk ryzcem-kravičkou, teklo z ní mléko a jedli jsme ji za syrova. Holubinky stačilo posolit a opékat na plotně. Kuřátka nebo lišky na kmině a na špeku – to byl svátek pro nás. Bedlám a pečárkám jsme však nevěřili. Jednou jsme se dověděli, že Hubáčkovi, nájemci na Vlčině, se otrávil houbami – a prý lanýž! Kdepak u nás – a lanýže! Jen jedenkrát v životě jsem našel lanýže pod Mjašim, když tam lidé orali. Měl tvar mycí houby, na zlomu jako saze a úžasně voněl. Ale na Horečkách lanýže?

Vypravil jsem se na ohledy k Hubáčkům, už se vzpamatovali – aby mi ukázali ty lanýže. – Tady ty rozpryskané tvrdé ledvinky, které rostou u kořenů na zahrádě? Pravda, podobají se lanýžům – je to houba pestřec z jejich rodu, ale podezřelá, pozor na ni!

Jinak jsme hříbky a kozáky krájeli na plátky a propichovali je nití do růženců, jež jsme věšeli kolem oken, aby proschly – a tak byla někde okna houbami docela ověčena.

Jedlé houby od podezřelých jsme rozeznávali dokonale, tomu nás naučil táta i strýc, ale o jedovatých bylinách jsme měli menší znalosti a nikdo nás nevaroval před oblíbeným šťovíkem nebo šťavelem, ba my s gustem žvýkali i červená květenství škumpy ocetné, ač tuhle panu Horákovi z Bystrice pouhý dotyk škumpy způsobil osklivou hněsivou vyrážku. A Milánek Křenků pozřel z bujnosti i tři třešně rulíku – však mu museli honem pumpovat žaludek, měl namále. Ještě štěstí, že to nebylo vrání oko, stačila by mu jedna

Holubinky - studie Jaroslava J. Králíka

Dvojité výročí

Jan Krba

Nestává se často, že se setkají dvě jubilea v jednom roku. U Jana Karafiáta, evangelického faráře z Velké Lhoty – autora dodnes půvabného díla pro děti „Broučci“, se tak tohoto roku stalo.

31. 1. 2004 uplynulo 75 let od jeho úmrtí v Praze a 22. listopadu si připomeneme 130. výročí zvolení od církevníků za faráře na Hrubé Lhotě...

Narodil se 4. ledna 1846 v Jimramově na Moravě. V rodišti chodil do církevní školy. V roce 1857 odešel do Litomyšle, napřed do přípravy pro první gymnazijní třídu, pak na klasické gymnázium. V letech 1862 – 1866 studoval v Güterslohe ve Vestfálsku, od dubna 1866 do srpna 1867 na bohoslovecké fakultě v Berlíně, od podzimu 1867 do srpna 1868 v Bonnu a poslédní semestr ve Vídni. Na jaře 1869 vykonal bohosloveckou zkoušku a zanedlouho nastoupil na místo vychovatele v Kolíně nad Rýnem. V červnu 1870 opouští Kolín nad Rýnem, začíná práci v Roudnici. Na podzim roku 1871 napsal práci „Mistr Jan Hus“ a odjel do Skotska. V Edinburku se seznamuje se svou „mateřskou přítelkyní“ Johannou Denisou Buchanan of Auchentorlie. Skotsko podepřelo a utvrdilo jeho reformované zásady a dalo mu nahlédnout, co dokáže církevní horlivost.

V červnu 1872 se vrátil přes Kolín nad Rýnem domů. Čtyři neděle kázal za faráře Šubrtu v Roudnici nad Labem a jinde. V říjnu se stal učitelem a správcem učitelského semináře v Čáslavi. Pokoušel se zde o vážný náboženský život mezi studenty, učil děti v nedělní škole, literárně pracoval, ale radosti mnoho nezažil. Rakousko-uherské úřady mu činily mnohé překážky a od církevních úřadů se rovněž nedomáhal pochopení. Proto se začal ohlížet po nějakém jiném místě.

O uprázdněné místo na Hrubé Lhotě, jak se jmenovala pozdější Velká Lhota, se nikdo neucházel. Staršovstvo mu napsalo dopis, ve kterém se ptalo, chce-li na Lhotě vykonat návštěvu. Karafiát se rozhodl přijmout duchovní správu na Lhotě za dvou podmínek: 1. Bude-li zvolen, aniž osobně sbor navštívil. 2. Bude-li staršovstvo ochotno ve všem se s ním Slovu Božímu podrobit. I když situace ve sboru nebyla jednoduchá, 22. listopadu 1874 byl jednomyslně zvolen od voličů, kteří ho nikdy předtím neviděli.

V dubnu 1875 se přestěhoval na Lhotu. Nastala práce o sbor. O jeho velké pokoře a skromnosti, vzhledem k jeho vzdělání, hovoří již samý název statí o pobytu na Valašsku: „Na školách ještě vyšších, doba práce, 20 let na Valašsku.“¹⁾

Jak bystrým pozorovatelem byl, dokazují jeho Paměti, kde popsal své působení na Valašsku v letech 1875 až 1895. Dovolím si zde některé ocitovat. „Valaši nebydlí všickni v obcích souvislých, nýbrž mnozí mají své příbytky roztroušené

po celé krajině, tvořící tak zvané paseky. I podnebí jest na Valašsku značně mírnější než na Imramovsku, pročez se všem semenům z Imramovska přivezeným na Valašsku výborně dařilo.“

Jak sám napsal, na Lhotě se po dvacet let studovalo, psalo a tisklo. V r. 1876 vydává Reformovaný katechismus, který byl znovu vydán pod názvem Křesťanské učení. Jako dobrý hudebník a zpěvák když zjistil, že jeho sbor postrádá dobrý zpěvník, sestavil Reformovaný zpěvník obsahující 150 žalmů a 52 vybraných písní, který vydal v Praze roku 1876. Rozbor Kralického Nového Zákona podal v roce 1878. Intenzivně pracoval na revizi překladu Bible Kralické. Udržoval čilou korespondenci se svými přáteli v Čechách i v cizině. Ze Lhoty odjížděl na prázdniny do Edinburku, Vídne, Berlína, Vratislavi. Rovněž skotští přátelé ho na Lhotě navštěvovali. V Pamětech si postěžoval, že pouze němečtí přátelé Lhotu ne navštívili.

Bližila se padesátka, přichází nemoc, rozlehlost farního obvodu a přesvědčení, že za dvacet let působení se jisté zásady vybojovaly, způsobily, že složil úřad faráře. 30. června kázal na Lhotě naposledy. 5. července odjel ze Lhoty, aby ji už nikdy neviděl. „Mně se na Valašsku líbilo, když jsem tam ponejprv vkročil, mně se na Valašsku po dvacet let líbilo, i když se mi tam mnohé věci nelíbily. Mně se na Valašsku líbilo, i když jsem rád odcházel, a kdy toto zde píš, já se zalíbením na Valašsko vzpomínám.“ Tak si zapsal 26. září 1895 pod Řípem do svého zápisníku.

Po odchodu ze Lhoty se usadil v Praze. Zde kázal studentům. V letech 1896 až 1905 vydával Reformované listy. Dále pokračoval v revizi Bible Kralické. Posledním a velmi cenným dílem pro poznání církevního života v letech 1860 až 1920 jsou jeho Paměti vydané v roce 1927.

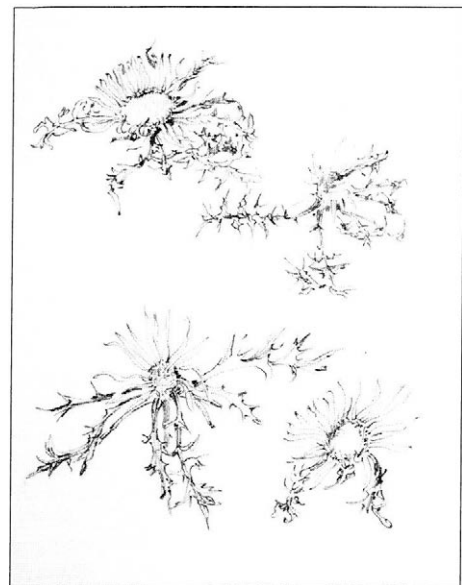
Jan Karafiát byl člověk velmi vzácné povahy. Ve všem originální, ač vychován v německých školách, český jazyk ovládal znamenitě. Dovedl vážit slova, než něco napsal. Žil v ústraní, ale jeho vliv byl velmi značný. Byl mužem víry, k sobě přísný, ale také přísný k jiným. V těchto zásadách žil až do své smrti 31. ledna 1929.

POZNÁMKY

1 Karafiát, J.: Paměti spisovatele Broučků, Praha 1923, str. 1

Jan Karafiát

Pupava - studie Jaroslava J. Králíka

třešnička na věčnou pensi. Také mamince do kuchyně jsme občas něco přinesli – třeba mladých kopřiv nebo mladého jetele na špenát. Z těch kopřiv byl špenát prima, jetelový se nám zdál, že trochu zaráží koňmi – ale nebyla to strava špatná a za války nahradila s brambory hlavní jídlo. Tehdy jsem se dověděl, že strýk Blažek na pasekách si vaří k jídlu osti. Šel jsem se na to osti podívat a viděl v hrnci bodlák čili pcháč bylinný, strýk si to uvařil v hrnci a pomastil lojem.

„Aha, bodlák – to nemusí být špatné, to jedí i velcí páni!“ prohodil jsem, když jsem si vzpomněl na tichavského magnáta, který pěstoval ve skleníku orchideje a vedle v pařeništi měl obrovské bodláky, masité a bíle žilkované.

„Co to tu máte za kaktusy?“ ptám se jeho zahradníka. „Artičoky, francouzská lahůdka – prý lepší než chřest, říká páni!“ Když jsem se vrátil domů, volá na mne matka od sporáku: „Honem, chlapče, skoč mi pro trochu kundrátku do polévky!“ A já hajdy do Kozbachu pro tu plazivou pyskatou rostlinku s modrými kvítky – v knížce se jmenuje popenec –, matka dává mladé listy kundrátku do polévky místo petržele.

Dnes už nikdo popenec jako zeleninu nezná, jako neznají lidé ščubřeček, který se dává do vykuchané husy na pekáči.

A chřest? Pochutnávali jsme si v dětství i na chřestu, ale rostl nám divoce u potoka, žádný špargel nebo asparagus, obyčejná ostřice. Museli jste ji opatrně tahat z bahna, neboť řeže jako břitva, ale vespod je bělouščí, měkkouščí a poddajná a křehká a sladouščí jako mandle – ovšem na jedno sousto muselo být tučet ostřic.

A artičoky? – „Pojďte na ně, ogaří!“ volal Lojzík a otevíral kudlu.

Pod lesem jako bílá sluníčka s čokoládovým středem plály květy pupavy – zaječí řepy. Pupava se vykopla, křivákem se obřezaly ostny až na bělavé dužnaté lůžko pod květenstvím, plné nasládlého mléka. Chutnaly nám ty pupavy jako mladá brukev, někomu dokonce jako mandle. Rostl vedle i puškvorec – ale ten už třeba zavařit do cukru.

Dobrou chuť u stolu přírody! A dětský ráj nechť se stále obnovuje!

(Článek F. Horečky pochází z archivu nepublikovaných rukopisů vlastivědného časopisu Valašsko, Vsetín 1962-68.)

Foto O. Šrůtek

Lípa šumí

Jan Rezek

Nikdo mne nesázal. Vyrostla jsem na levém břehu Bečvy ze semene, které sem zanesl dobrotivý větřík z matečního stromu, rostoucího na protějším břehu. Símě padlo v zemi dobrou. Živná půda strůmek silila a slunko vzrůstu pomáhalo.

Jako lípa-mladice ráda jsem pozorovala ženy, máchající prádlo v čistém proudu řeky, dívala jsem se na rolníka, jenž mýl v řece koně neb kravku, a též na rybáře, který se snažil na udici chytit jelce, pstruha nebo parru. Jak léta šla, spěla jsem stále výš a mé listí šumělo na pozdrav studentům jdoucím do školy i dělníkům spěchajícím do práce po betonovém mostě, který byl v mé blízkosti nově vybudován a který byl mou chloubou. Na druhé straně dohlédla jsem na místo, kde dvě řeky v sesterském objetí splývají v jeden tok. To byla léta mého štěstí.

Přišla však doba zlá, doba nesvobody, útisku a poroby, leč mé listí nadále šelestilo píseň naděje a vzkříšení. Viděla jsem hordy nacistických barbarů řítících se po silnici a časté transporty uchvatitelů a cizáků, jež vlaky přivážely na nedaleké nádraží.

Jednoho májového dne, když již válka silně pokročila, stáli na nádraží tři hoši, synové rodné půdy, kteří uprchli z donucovacího pracovního tábora, neb nechtěli dále nepříteli sloužit. Vzbudili však podezření policistů a přísluhovačů, kteří je při prohlídce dokladů jali a odváděli do města. Bystří hoši pohotově využili okamžiku, kdy se policisté ohlédli. Nepozorovaně odjízili zbraň v kapse, třesklí výstřely, jeden policista klesl mrtev, druhý byl těžce raněn. Nastala divoká honička, za níž se podařilo dvěma hochům uprchnout.

Třetí – mladý student – byl dopaden a žel Bohu na mém stromě, na mé seříznuté větvi pro výstrahu oběšen. Láskyplně jsem po dvacet čtyři hodiny chovala v náručí tělo hochy, jemuž vrazi vzali klobouk i obuv. Vítr čečral jeho dlouhé černé vlasy. Mé slzy, rosné krůpěje, kanuly mu na čelo, jež už necítilo bolest.

Přicházelo obecenstvo a v tichém dojetí se loučilo s mladým hrdinou, jež četníci hlídali. Šli kolem studentů, dělníků, obnažovali hlavy. Pak tělo zmizelo neznámo kam. Na mou větev v koruně sléti

sedmhlásek a zazpíval píseň tesklivou o zmařeném mladém lidském životě.

Lidé nezapomněli. Neznámý pověsíl věnec na mou seříznutou větev, něčí ruce občas kladly kvítí k mému stromu a na mém kmeni se objevil list, hlásající čest památce studenta-hrdiny. To mocně hnětlo pyšné polobohy nepříteli, vztek jejich neznal mezi. Dán rozkaz a hned vykonán: podřekli slovanskou lípu. Tělo mé se zachvělo pádem, kmen i větve pořezány, spáleny.

Nebyl to však můj konec. Chci žít: zůstaly mi zdravé kořeny. Na jaře, 6. května, vytryskly z mého pařezu mladé výhonky. Mladé pruty zvědavě se dívaly na prchající nepřátelské hordy, které v divokém shonu ustupovaly po silnici. Ještě v poslední chvíli traskavinami vyhodily do povětří betonový policenský most.

Dobry lidé, nedej mi zahynouti! Chci zase být stromem, aby na mou větev zase přiletěl ptáček a zazpíval píseň jásavou a vítěznou o draze vykoupené zlaté svobodě. Až přijde jaro, zase vrátí se život do mých kořenů. Dobry člověče, přispěj mi ku pomoci! Odstraň slabé výhonky a ponechej jen jeden nejsilnější! Opatř ho tyčí, aby se nezlomil. Až povyroste, přijde ke mně děvčátko z Poličné, jemuž matka vyprávěla příběh o zmařeném životě studenta, a ověncí můj stromek květinovým věncem. Přijde mládež a zazpívá píseň mladé republiky a připevní na můj kmen pamětní desku hlásající, že na tomto místě zlomil vrah nadějný květ, jehož památce budiž čest nehynoucí a věčná.

JAN REZEK byl profesorem na valašskomeziříčském gymnáziu. Narodil se v Českém Meziříčí ve východních Čechách v roce 1887. Na Karlově univerzitě v Praze vystudoval klasickou filologii. Vyučoval latinu a řečtinu. Svým studentům byl opravdovým profesorem-tátou. Byl činný ve valašskomeziříčském muzejním spolku. K jeho velkým zálibám patřilo pozorování a studování přírodních jevů. Amatérsky navazoval na činnost svých gymnazijních i muzejních předchůdců, kolegů Jiřího Jandy a dr. Václava Dědiny. Své myšlenky o přírodě si zapisoval. Tak také literárně zpracoval otřesnou událost z května roku 1944, kterou zobrazil s trochou básnické licence, ale jinak věrně. Svůj plodný život dožil ve svém domku ve Smetanově ulici v roce 1964. **Jiří Demel**

Vzpomínka na strýca Lojzka

Jiří Parduba

Významný národopisný pracovník Alois Cepek se narodil před 100 lety 17. 2. 1904 na Vsetíně v rodině řezníka Aloise Cepky a jeho ženy Anny jako poslední ze sedmi dětí. Ve škole dobře prospíval, takže jeho učitelé doporučili rodičům, aby šel studovat. Rodiče po určitém váhání souhlasili, a tak se stalo, že mladý Lojzík vystudoval učitelský ústav ve Valašském Meziříčí a poté učil a posléze i řediteloval na vsetínských školách. V té době bylo pro učitele samozřejmostí, že se budou podílet i na kulturním dění v místě svého působení. Alois Cepek hrál úspěšně divadlo, zpíval v pěveckém sboru vsetínského Sokola, ale svůj hlavní zájem zaměřil na sbírání veselých historek a příhod z rodného Valašska. Veselou povahu a smysl pro humor jistě podědil po svém otci, o kterém se v městě tradovalo, že byl velký šprýmař. Veselé historky dokázal nejen zaznamenat, ale byl

jejich skvělým vypravěčem. Lze ho bez nadsázky nazvat králem valašských lidových vypravěčů. Zprvu jimi obveseloval své přátele či členy učitelského sboru. V roce 1943 vznikla z jeho podnětu cimbálová Michálkova muzika. Po válce roku 1945 založili pamětníci národopisných slavností valašský krúžek a z následného spojení Michálkovy muziky a valašského krúžku se zrodil soubor, který s novým jménem Vsacan proslavil později Valašsko. Tím se rozšířil okruh působnosti strýca Lojzka, jak jsme ho důvěrně oslovovali, prakticky po celé republice.

Po válečných letech byl velký zájem o folklor a Vsacan s taneční skupinou, cimbálkou, zpěvačkami Jarmilou Šulákovou, Zdeňkou Zouharovou, klarinetistou a zpěvákem Jaroslavem Tilscherem a vypravěčem strýcem Lojzkem byl, jak se říká, na roztrhání. Téměř každý týden zajišťoval celý soubor do různých míst na Moravě, v Čechách, na Slovensko a opětně i do Prahy. Spojení tří složek - zpěvu, tance a slovního projevu - bylo nesmírně zdařilým počinem, protože vystoupení byla vyvážená a jednotlivé složky se výborně doplňovaly. Svými výkony všichni dokazovali jak zpěvnost, tak taneční i pohybovou vyspělost a smysl pro humor prostých, pracovitých, skromných a chytrých Valachů. Svým vyprávěním nemalou měrou přispěl k úspěchu strýc Lojzek. Když se ve vzpomínkách často vracím na dobu našich vystoupení a zájezdů, objeví se mi nejdříve před očima pěkná stihlá postava strýca Lojzka. Pečlivě ustrojen ve valašském kroji s bílými nohavicemi a vždy s kloboukem na hlavě, který nikdy nesundával, svým typicky rozvázným trochu houpavým krokem a s rozesmátým obličejem vstupoval na scénu. Už jeho příchod pravidelně navodil v sále příjemnou atmosféru. Výborný herec, vždyť dlouhé roky ochotníčil, věděl, jak na diváky zapůsobit, a začínal častou touto vyprávěnkou:

V karlovském kostele pan farář o hrubě tvrdě bróžil z kazatelny proti pití alkoholu a hrozil, že ty, co ten alkohol střebují, uchvátá moci pekelné. Jura s Tomšem, idaci po omši z kostela hore Pluskovcem dom, nad tu farářovu řeč nevěřično krutíli hlavami, když všem Jura, otoča sa k Tomšovi, pravil: „Viš, Tomšu, divím sa, že ľudě sú veľiké hovada, gdyž střebujú tú škodlivinu, jakýsi alkohol.“ Tomeš nato: „Ťa, Juro, moja řeč. Šak sa takéj divím, proč střebujú tú škodlivinu. Dyt' to není třeba, dobrěj borovičky aj silbovice je přecaj dost!“ A smíchu a potlesku bylo v sále plno.

Alois Cepek v srpnu 1972

Foto M. Langer

Poté strýc spustil celý vodopád svých vyprávěnek, z kterých jako ze vzácných kamenů skládal skvostnou mozaiku zobrazující nádhernou valašskou krajinu a její rázovitý lid. Diváci vděčně kvitovali jeho vystoupení a strýc vědom si toho, že lidi pobavil a udělal jim radost, spokojeně se usmíval a jeho očička šelmovsky zářila. Třebaže strýc Lojzek vtipem a humorem nešetřil, ba přímo hýřil, nesměli jsme ho před vystoupením nějak rozptýlovat. Pečlivě se soustředoval a připravoval. Věděl, že stačí vynechat nějaké stěžejní slovo či změnit slovosled, a pointa pak nevyzní. Jistě i tréma ho navštěvovala, ale sotvaže vstoupil na jeviště, zázračně opadla. Určitě mu v tom byla nápomocna jeho dlouholetá učitelská praxe. Ve vyprávěnkách strýca Lojzka vystupoval Valach vždy jako člověk moudrý, rozvážný, hrdý, vtipný, který vzrál nad každým, kdo se ho pokoušel napálit nebo urazit.

Valaština strýca Lojzka byla příkladná, vždy dokázal vyhledat a použít ten nejvhodnější výraz či přirovnání. Nikdy nepoužíval vulgarismů, přesto účinek jeho projevu byl mimořádný. Také jeho gesta byla umírněná a svým krásným hlasem dokázal doslova čarovat. Patričně měnil jeho sílu i rytmus a tím udržoval diváky v určitém příjemném napětí. Jeho osobité podání bylo jedinečné, nenapodobitelné a strýc Lojzek nikdy neváhal je vylepšovat. Jeho zásluhou se diváci seznamovali s naší krásnou valaštinou.

V programu se tedy střídal tanec, zpěv a strýcovy vyprávěnky, které jsem si nejen já, ale i ostatní tanečníci nenechali ujít. Opakovaně jsme se jimi bavili, třebaže jsme je slyšeli nesčetněkrát. Občas strýc Lojzek zařadil do svého vystoupení i rozvernou píseň a svým nádherným basem (vždyť mnoho let zpíval v pěveckém sboru vsetínského Sokola) diváky přímo okouzloval. Byla to jeho oblíbená Na Pulčinách jarmek byl.

Muzika a strýc Lojzek byli častými hosty ostravského rozhlasu. Pořady pro vysílání strýc Lojzek nejen sestavoval, ale i moderoval. Je mně velice líto, že nahrávky většiny pořadů byly zničeny, když se uplatňovala modernější technika natáčení a rozhlas přecházel z mono na stereo nahrávky. Zajímavé na strýca Lojzka vzpomínal ostravský herec Josef Koblížek. Říkal, že jeho vystupování na jevišti bylo tak přirozené a dokonalé, že i pro něho bylo velkým vzorem.

Vyprávění strýca Lojzka byla nedílnou součástí všech vystoupení Vsačana. Divákům přinášela jak humor a smích, tak i pohodu. Nermalou měrou přispívala k oslavě a zpopularizování našeho milovaného Valašska a jeho moudrého, hloubavého, pracovitého, vtipného lidu a jeho zajímavého nářečí. Škoda, přeshkoda, že po odchodu strýca Lojzka do valašského nebe 21. dubna 1979 zmizelo mluvené slovo z programů národopisných souborů – nejen z programů Vsačana, ale i z programů dalších souborů, v nichž působili dnes již nežijící lidoví vypravěči: Gustav Imrýšek, Valentin Kusík, Jan Doležal, Jan Měrka a jistě i další. Domnívám se, že prostřednictvím vyprávění veselých příhod by měla naše kouzelná valaština opět vplout na jeviště, aby přinášela lidem radost a moudrou valašskou filosofii. Dluží to současně souboru nejen strýci Lojzkovi, ale i dalším lidovým vypravěčům.

Závěrem připojuji osobní přiznání. V mém pokročilém věku se často objevují, kromě mnohých bolístek, i všelijaké chmury. Tu si pak vložím do magnetofonu pásek s nahrávkou vyprávěnek strýca Lojzka a chmury mizí a srdénko je zase radostné.

Foto s věnováním „Helence“ a s připsanými takty populární písně „Zpíval kos kosici...“ (r. 1941)

S rytmem tanga v srdci

Vzpomínka na skladatele české populární, filmové a operetní hudby, vsetínského rodáka Josefa Stelibského (Vsetín 5. 12. 1909 – Hollywood 28. 4. 1962)

Helena Chybová

V roce 2004 uplyne 95 let od narození hudebního skladatele Josefa Stelibského. V této souvislosti si živě vzpomínám na několik zažloutlých fotografií uchovávaných mezi rodinnými památkami. Šlo o známé tváře filmových hvězd prvorepublikového a protektorátního filmu i s jejich vlastnoručními podpisy, jako byli Adina Mandlová, Odřich Nový, Hana Vítová a další legendy českého stříbrného plátna. Byla mezi nimi také fotografie docela nenápadného mladíka se zasněným pohledem a s připsaným věnováním *Helence co nejsrdčněji J. Stelibský Praha 26. 1. 1941*.

A pak tu byly ještě klavírní výtahy a nahrávky na starších šelakových gramodeskách se jménem Josef Stelibský, uváděným pod autorstvím hudby u mnoha starých českých filmů a také na stránkách Filmové revue. A samozřejmě povědomí o tom, že kdesi daleko, za „velkou louží“, žije v emigraci můj příbuzný, maminčin bratranec, kterého jsem osobně nikdy nepoznala. Tenkrát, koncem padesátých let minulého století, kdy jako malé děvče jsem si se zájmem prohlížela ony fotografie a listovala ve starých ročnících Filmové revue, byly kavalírské časy dam a pánů s „thymolinovými“ úsměvy (kdy galantnost a slušnost se ještě nosila) dávno ty tam. Nastolená moc „lidu“ již rozdala rány proletářskou pěstí, a to nejen filmu a populární hudbě, ale i všemu ostatnímu, co jí stálo v cestě. Kromě vzpomínek pamětníků zůstaly jen ty fotografie někdejších filmových hvězd, které, včetně vlastní podobenky, věnoval své sestřenci a mé mamince, dívčím jménem Heleně Stelibské, provdané Snižkové, autor hudby více jak padesátky českých filmů a mnoha operet, skladatel populární hudby třicátých a čtyřicátých let minulého století, vsetínský rodák, Josef Stelibský.

Dnes už málokdo ví, že právě jemu patří autorství řady nestárnoucích melodií, písní a oblíbených „šlágrů“, složených převážně v rytmu tanga a valčíků, z nichž mnohé doslova zlidověly a v původní nebo upravené podobě znějí dodnes. Za všechny vzpomeňme tituly Lásky brány otevírá, Praha je krásná, Večer nad Prahou, Srdce je lásky chrám, Kdo jedenkrát měl někoho rád, Zpíval kos kosici (Kosí fox), blues Život je malá bílá loď, Hledám děvče na boogie woogie, Tvůj bílý šátek mě zpátky nezavolá a mnohé další. V poslední době se Stelibského operetní tvorba opět vrací na naše operetní scény, například v Plzni a Ostravě, v režijní úpravě Antonína Procházky.

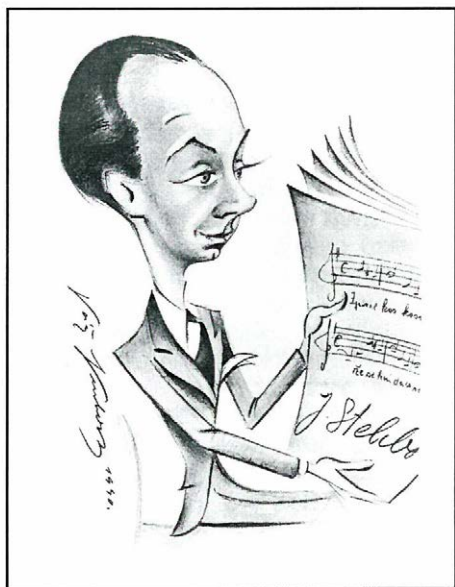
Životní osudy Josefa Stelibského ale nebyly zdaleka tak idylické jako jeho melodie. Narodil se 5. prosince 1909 ve Vsetíně, v rodině drobného úředníka Thonetovy továrny na ohýbaný nábytek. Klukovská, zřejmě nejšťastnější léta prožil v dělnické kolonii v „kvartýroch“, na (tehdy ještě romantických) březích Bečvy, ve společnosti sobě rovných „cérek a ogarů“ a v blízkosti úchvatné podívané brodících se koní v kamenitém řečišti při soutoku Rokytenky s Bečvou.

Zásadní vliv na jeho životní rozhodnutí mělo nepochybně domácí, hudbymilovné prostředí, které vytvářel otec, nadšený amatérský muzikant činný v „Thonetově kapele“ (rovněž člen spolku Omladina a spoluzakladatel Orla), a otčův bratr Jan, vsetínský varhaník a provozovatel první zdejší soukromé hudební školy. Hudební nadání bylo tedy v rodě, a tak v tradici pokračoval i mladý Pepík studiem na pražské konzervatoři. Zde se věnoval hře na varhany a studiu kompozice u profesora Jaroslava Kříčky. Už na konzervatoři se pokoušel o první skladby, ale nikoli ve stylu vážné, „seriózní“ hudby, jak se očekávalo, nýbrž soudobé, populární taneční hudby, v níž záhy našel svůj vlastní, osobitý výraz.

Na počátku třicátých let, v době hospodářské krize, znamenající krach i pro vsetínskou Thonetku, se rodiče odstěhovali za novým životním na Slovensko, do Turčianského Svätého Martina. Po absolutoriu konzervatoře se nakrátko vrací k rodičům, kde se věnuje varhaničení, práci s chrámovým sborem, komponování, ale také improvizaci na klavír v místním biografu.

Okouzlen „lehou múzou“ – operetou a taneční hudbou, odchází, proti vůli rodičů, zpět do Prahy v naději, že zde najde nakladatele a uplatní se jako skladatel. Ani tenkrát však nebylo snadné prorazit do světa hudebního „byznysu“. Zvláště se skladatelovou tichou, neprůbojnou až plachou povahou, umocněnou handicapem drobného vzrůstu a nezvykle mladistvého vzhledu (údajně proto, aby jeho vzhled nabyl mužnosti, si nechal narůst knír.)

Zpočátku se živil aranžováním skladeb jiných autorů a výukou hudby. Po večerech hrával na klavír v pražských kavárnách a biografech, promítajících ještě němé filmy. Štěstí se ale nakonec přece jen usmálo. V roce 1932 mu vyšla u nakladatele Rosendorfa tiskem první písnička a záhy přišla i první nabídka od filmové společnosti DAFA ke komponování hudby k filmu Vězeň na Bezdězu. Brzy poté se začaly objevovat Stelibského filmové písně, převážně tanga, na gramofonových deskách značky Esta, Ultraphon a Odeon, v interpretaci zpěvačky Jarmily Kšírové, Věry Hrubé, Hany Vítové za doprovodu orchestru R. A. Dvorského a jeho Melody Boys, orchestru Karla Vlacha a vokálního kvinteta Settlerů.

Hudební skladatel Josef Stelibský v karikatuře Václava Neuberta z roku 1940

Výčet gramofonových nahrávek s filmovými melodiemi Josefa Stelibského je opravdu obsáhlý. Jen v roce 1937 složil hudbu k osmi filmům a v roce 1939 ke stejnému počtu. Ve filmu Šťěstí pro dva z roku 1940 zaznělo i jeho nejznámější tango Praha je krásná, které věnoval rodnému Vsetínu. Z věnování připsaného na titulním listu partitury, „městu Vsetínu, které je neméně krásné... a kde jsem prožil svá nejkrásnější klukovská léta“, je cítit smutek, možná i osudovost, a zároveň vřelou vzpomínku na vzdálený domov, rodné město a kamarády z dětství...

Ačkoliv životní cesty jej zavedly daleko od rodného Vsetína, nikdy na město svého dětství nezapomněl. Vzácné návštěvy u příbuzných v někdejší malebné uličce Na kopečku provázelo vždy radostné a upřímné „Pepa přijel! Tož vitaj po dlouhé době zasěj doma“. Stejně vzácné a srdečné byly návštěvy „vsetínských“ v umělcově pražském bytě, spojené s nevšedními zážitky ze světa rozhlasových a filmových studií.

Filmová hudba však nebyla jedinou stránkou popularity Josefa Stelibského. Tou druhou se staly úspěšné operety, které od roku 1936 uváděly přední pražské i mimopražské operetní scény. V témže roce, v operetní prvotině s názvem Podej šťěstí ruku, poprvé uslyšelo pražské publikum kouzelné tango Večer nad Prahou (na slova Jaroslava Motta a Karla Melišky) v podání tehdy ještě operetní herečky Zity Kabátové. V následujícím roce 1937, v předvečer nacistického nebezpečí, měla v nuselském divadle premiéru opereta Byli jsme a budem s jímavým tancem Píseň o vlasti, která v těžkých časech rostoucího nacistického ohrožení republiky posilovala národní sebevědomí. Z dalších operet, kde zazněly Stelibského melodie, jmenujme alespoň několik titulů: Nám je hej 1938, Na šťastné planetě 1939, Grand hotel Riviéra 1940, Děti manéže 1943 (s téměř šesti sty reprizami), U veselého kamzíka 1946, uvedená Tylovým divadlem (dnes Divadlo Na Fidlovačce), z níž pochází nezapomenutelná píseň Hledám děvče na boogie woogie.

Na přelomu let 1947 a 1948 zkomponoval Josef Stelibský operetu s názvem Praha nashledanou, věnovanou osvoboditelským armádám a 310. peruti československých letců ve Velké Británii.

K uvedení však již nedošlo. Přišel únor 1948 a s ním komunistický puč, který zasadil skladatelovu životu osudovou ránu. Žánr jemu nejbližší, opereta a „hudební revue“, byl „novou uměleckou frontou“ označen za pokleslý, maloburžoazní přežitek. Rudé Právo se o jeho poslední operetě (Praha je krásná) vyjádřilo jako o „tuctové, šantánové podívané... zkrslujícím odvaru života...“. Opereta a muzikál na čas zcela zmizely ze scény. To tam bylo i skvělé postavení, kterého Stelibský dosáhl v oblasti filmové hudby. Masové budovatelské písně, oslavující „radostné zítřky“, byly pro skladatele něčím naprosto cizím a nepřijatelným, čemu se nehodlal zapřodávat. Na rozdíl od mnoha jiných si tak zachoval tvář, a zůstal „svůj“. Cena za to byla ovšem vysoká.

Stelibský, jinak člověk zcela apolitický, tichý a skromný, žijící jen pro svoji hudbu, brzy poznal, že v atmosféře totalitní společnosti již nemůže nadále svobodně žít a tvořit. Následovala emigrace, k níž se jen s těžkým srdcem rozhodl v roce 1949, spolu se svou životní partnerkou. Odchodem do exilu citově strádal a cizímu prostředí se nedokázal přizpůsobit. Nějakou dobu byl zaměstnán jako hudební redaktor rozhlasové stanice Svobodná Evropa v Mnichově, kde skládal hudbu k politickým satírám Jára Kohouta a obstarával klavírní doprovod k pořadům, které na vlnách svobodného rádia povzbuzovaly posluchače za železnou oponou. A nejen je. Pro známé a příbuzné se vlny éteru staly na čas jakýmsi jediným „spojením“. Po šesti letech působení v rádiu Svobodná Evropa odjízdi

do Spojených států. V Los Angeles se živil jako učitel hudby mezi krajany a příležitostnými angažmá. Ani tu však nevzdává úsilí o návrat k filmu a operetě (muzikálu) a stále ještě čeká na svou velkou životní šanci. Ta se nakonec dostavuje v příslibu smlouvy na komponování hudby pro hollywoodská filmová studia. Naději však maří vážná nemoc a následná operace srdce. Snad pod vlivem nalomené psychiky a ztráty sebedůvěry, a zřejmě i steskem po domově, dospívá k tragickému rozhodnutí. Umírá v Hollywoodu 28. dubna roku 1962. Český muzikant ukončil svůj život v cizině, daleko od vlasti a rodného Vsetína.

Během relativně krátkého a pohnutého života složil Josef Stelibský stovky písniček, krásných melodií, které dnes neodmyslitelně patří do zlatého fondu české populární hudby a operety meziválečné doby. Odborník a znalec české operetní tvorby Miroslav Šulc v České operetní kronice (1863 – 1948) řadí Stelibského hudbu k tomu nejlepšímu, co operetní scény let třicátých a čtyřicátých minulého století přinesly.

Za působení v mnichovské emigraci napsal Josef Stelibský píseň s příznačným názvem Já se zas vrátím. I když mu osudem nebylo přáno, a návratu se nedožil, jeho kouzelné melodie v rodné vlasti nezapadly. Žijí dál, aby i po létech přinášely lidem potěšení.

Valch s rytmem tanga v srdci, vlastenec a hrdý Vsetíňák z „kvartýru“ tam kdesi v „muzikantském nebi“ může být spokojen.

Rukopis skladby „Praha je krásná“ z roku 1943, kterou Josef Stelibský věnoval městu Vsetínu

Vzpomínka na paní Annu Zwillingerovou 3. 9. 1909 – 19. 1. 2004

Marie Brandstettróvá

V zuberské chalupě „nad tisem“ žila dlouhé roky osaměle usměvavá drobná paní, pro niž byla celým světem bílá jemná výšivka. Učila se vyšívat u paní učitelky Schoberové na Petrohradě. Ráda vzpomínala na svoji první cestu do kostela v kroji, který si sama vyšila a byla na něj pyšná. Jen tacle měly výšivku strojovou a to paní učitelka na dálku postřehla a šestnáctileté Aničce vytkla. Ta se velice zastyděla a popílila si tuto chybu napravit.

Vyšívání pro ni bylo životním určením. Zaměstnáním, radostí i posláním, především v úsilí tuto dovednost předat následovnicím. Řadu let sama vyšívala pro družstvo Lipta, kde i organizovala práci pro další vyšivačky. Úspěšně se zúčastnila řady soutěží lidových vyšivaček. Ale jedenkrát ji rozeznila poznámka odborné poroty, že rožnovská bílá výšivka neobsahuje zoomorfní motivy. A paní Zwillingerová přece znala rukávce své maminky s vyšitými stylizovanými ptáčky na tacích. Pak se i v jejích výšivkách zoomorfní motivy objevily ve větší míře. A dostávaly poetická pojmenování – „kohůtek vítá slunečko“, nebo „hádek leze přes pupavu“. Její práce jsou zastoupeny ve sbírkách muzeí, především v Muzeu Zubří a ve Valašském muzeu v přírodě a snad i v Praze. Žel, nikoliv v rozsahu, jaký by si sběratelé přáli. Zájemců o její práce bylo vždycky více a peněz na nákup sbírek naopak stále pomálu. A některé práce vlastní i po mamince zděděné byly jejímu srdci natolik drahé, že jsme si my, sběratelé, ani netroufli nabídku na odkup vyslovit. Její spolupráce s rožnovským muzeem trvala řadu let. V pořadech věnovaných textilním technikám se vždy s rámem a ve svátečním, pěkně upraveném zuberském kroji objevovala se skupinou školních děvčat na pod-

sínku pod radnicí. Ochotně vystoupila i v pořadech krojových přehlídek a její zaujetí pro tradici bílého vyšívání vždy návštěvníky oslovilo. Děvčata ze zuberské školy ji doprovázela právě proto, že se jim věnovala, vedla kurzy zuberského vyšívání a několika desítkám z nich, snad i celé stovce, předala nejen svoje zkušenosti vyšivačky, ale i zaujetí pro pýchu města Zubří - výšivku, která sklízí obdiv každého, kdo se na ni zadívá. A právě to, že dovednost a zájem o bílou zuberskou výšivku trvá i v dnešním světě plném jiných možností, je nepominutelná zásluha nedávno zesnulé paní Anny Zwillingerové.

„U rodičů mé matky, rozené Mizerové na horním konci Zubří u tisu, ve velké jizbě se čtyřmi okny, stávaly tkalcovské stavy a kolovrat na přadení lnu. Krásné bývalo pole s modrými květy lnu. Len se pak sežal a prostřený na trávníku poléval a bílil. Dalo moc práce, než se z něho tkalo plátno a hlavně jemné pláténko, kterému se říkalo lín, na kterém se vyšívalo vše k našemu jednoduchému, ale krásnému kroji. Na uměleckých soutěžích vždy dostal první cenu zásluhou naší zuberské výšivky, které ve světě rovné není. Je něžná i barevná, i když je celá bílá.

Zuberské vyšivačky tenkrát ve starých časech vyšívaly všecko, co kolem nás v Zubří rostlo a žilo. Byly to ptáčky, květiny, motýli, mušky, hříby jak rostou v lese, jalovec, kohoutek jak jde s hřady, od hvězdičky za slunéčkem, hadi jak lezou přes pupavy. Jen něco málo té krásy se zachovalo dodnes.

Po první světové válce se nedostatkem oblečení kroje donosily a nebyla možnost znovu si je pořízovat. Valašky začaly nosit šaty městské, a tak zuberské vyšivačky ztratily svou práci.

Tenkrát učitelka Schoberová s pomocí přátel propagovala zuberskou výšivku ve Vídni a také v Paříži, kde je úspěšně vystavovala. Zájem o zuberské výšivky byl v cizině velký. Zuberské vyšivačky nestačily vše vyšít. Proto se začalo vyučovat a vyšívat i na dalších vesnicích, na Dolní Bečvě, Hutisku atd.

OPERETA TYLOVA DIVADLA

Výběr hitů čtyřicátých let

PRAMENY

Gössel, Gabriel: Fonogram: Josef Stelibský a film. Týdeník Rozhlas č. 47/2000

Týž: Fonogram: Josef Stelibský a opereta. Týdeník Rozhlas č. 48/2000

Kotek, Josef: Dějiny české populární hudby (1918 – 1968), Praha 1998

Šulc, Miroslav: Česká operetní kronika 1863–1948, Praha 2002

Poděkování za cenné životopisné údaje, informace a osobní vzpomínky na Josefa Stelibského patří mé mamince, paní Heleně Snížkové, rozené Stelibské ze Vsetína.

Fotografie a materiály z rodinného archivu Heleny Snížkové

Anna Zwillingerová v pořadu Kouzelná nitka, Rožnov p/R 1996

Foto archiv VMP Rožnov p/R

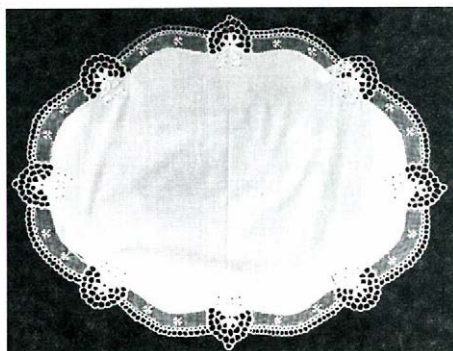
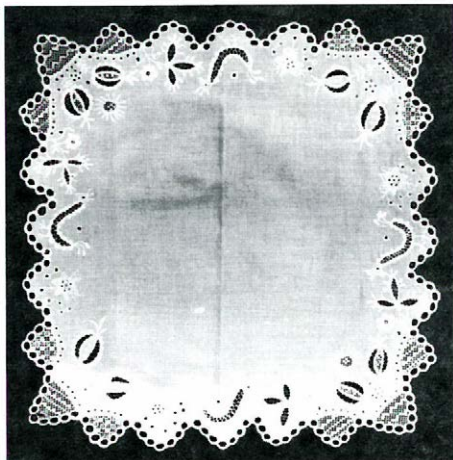
Celá dlouhá staletí s láskou tvořili naši předkové tuto uměleckou ozdobu ke svým krojům. Když viděli, jak se vrchnost nosí v samém krajkoví, chtěli mít něco krásného alespoň na svých svátečních krojích. Vzory si vyšívačky braly z přírody. A jak mi vyprávěla Maryčka Schobrová, zuberská děvčata byly velmi vzácné nevěsty."

"Z každé výšivky mám radost. Největším mým přáním je, aby zuberská výšivka přetrvala, aby si poctivou prací zdejších lidí znovu vydobyla světového věhlasu. Žila s námi celé věky, byla nám chlebem, potěšením, pýchou i trápením, ale přece všechno naší láskou neztratila. Předáváme ji jako kulturní odkaz našich předků, aby zůstala zachována krásná a živá pro ty, co přijdou po nás."

(Ukázky z osobní výpovědi paní A. Zwillingerové, kterou napsala pro Muzeum Zubří. Tam je uložena, v kopii také ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.)

Foto R. Sobotka

Výšivky A. Zwillingerové

Foto R. Sobotka

HORA, HORA, HOREČKA...

Ohlédnutí za tanečníkem a muzikantem Vladimírem Štruncem

Richard Sobotka

Letos v červenci by se dožil 75 let. Narodil se 15. 7. 1929 ve Fryštátě (dnes Karviná), zemřel 31. 3. 2000 v Rožnově pod Radhoštěm.

Jeho otec pocházel z jižních Čech, maminka z Valašské Bystřice. Vladimír se sice narodil ve Fryštátě, kam se rodiče odstěhovali za práci, ale ještě před válkou osud celou rodinu zavál do Rožnova a zdejšímu kraji už zůstali věrni.

Svůj život dělil Vladimír o zaměstnání v Tesle Rožnov, rodinu a muziku. S mladším bratrem Jaromírem patřil k zakládajícím členům souboru Radhošť, byl jedním z jeho vedoucích, pečoval o mladé muzikanty, sbíral a zapisoval lidové písničky, byl autorem řady z nich a napsány byly tak dobře, že zlidověly. Nemalou pozornost věnoval mladým muzikantům. Zasloužil se jeho podíl na vzniku orchestru lidových nástrojů a také na konání Rožnovských slavností.

"Vzpomínky na bratra Vladimíra, to jsou vlastně vzpomínky na celý život, protože od narození jsme na každém snímku spolu, pokud jsou na něm dva, společně jsme prožívali celé mládí až po naše dospívání," zavzpomínal bratr Jaromír (nar. 1932). "Vladimír ovládal celou řadu hudebních nástrojů a stal se tak v souboru univerzálním hudebníkem. Mohl se postavit v muzice na kterékoliv místo, každé spolehlivě zvládl a zahrál. Od primáše přes tercáše, kontráše, basistu, a potom klarinet. Takových muzikantů je málo.

Co se asi neví vůbec, je to, že bratr Vladimír byl první, kdo založil v Rožnově orchestr lido-

vých nástrojů. Bylo to v 50. letech 20. stol., přesně uprostřed. Sám nacvičil a samozřejmě i rozepsal všechno, co bylo potřeba, a na tehdejší Pálkovně, kterou náš soubor Radhošť vlastně spoluvytvářel, spolustavěl, tam ten orchestr lidových nástrojů první vystoupil. Byla to velká muzika se dvěma cimbály, dvěma kontrabasy a byl to vlastně takový první velký počátek dnešního rozmachu cimbálových muzik.

Bratr dělal všechny hudební úpravy pro soubor Radhošť a mnohá pásma, která se dodneska tančí a jsou do dnešního dne beze změny nebo jen s menšími úpravami uváděny stále. Dokonce i úpravy písni sborových, např. Slobodo, slobodo... Sedí kocúr na hřebeni... dodnes zpívají všechny soubory.

Je třeba podotknout, že jsme oba dva velice dlouho zapisovali u pamětníků písně do té doby neznámé, které nebyly v žádném zpěvníku. Také u vlastní rodiny, tak se v písničkách objevují i jména našich příbuzných.

Nejdůležitějším počinem byla Malá muzika. Byla to naše odpověď na zákaz hudební výuky lidových písniček, úplný opak toho, co se chce dneska. Všechny muzikanty jsme museli vychovávat sami. Bratr Vladimír velice obětavě a bez ohledu na čas rozepsal pro malé muzikanty základní písničky a dřel s nimi, s některými i doma od rána do noci. A vytvořil muziku, která byla schopna vyjet na zahraniční zájezd do Belgie a do Berlína.

Také vycvičil celou řadu muzikantů, řada z nich se hlásí k odkazu bratra Vladimíra.

Poslední práce, kterou bratr Vladimír ukončil ještě před svým skolem, byla jeho nemalá práce na celé textové korekci a celém hudebním zápisu valašských koled souboru Radhošť, na kterém není uveden ani jako autor nebo jako spoluautor."

Tolik vzpomínka bratra Jaromíra na rožnovského muzikanta, vzorného tatů, dědečka a dobrého člověka Vladimíra Štrunce.

NAŠI JUBILANTI

Libor Knězek jubilant

Jiří Demel

V polovině letošního roku se dožije literární historik Libor Knězek pětasedmdesátin. Narodil se ve Frenštátě pod Radhoštěm 13. července 1929 v rodině kulturních pracovníků. Otec byl pedagog s velkým zájmem o vlastivědnou práci, matka akademickou malířkou. Gymnázium absolvoval v rodišti a Valašském Meziříčí. Na Karlově univerzitě vystudoval literární vědu a estetiku. Téměř půl století působil pak na Slovensku a věnoval se hlavně literatuře 19. a 20. století. Poslední desetiletí se věnuje kulturnímu a uměleckému životu rodného Frenštátska, kam se vrátil.

V posledních letech vydal čtyři zásadní publikace o literárním a výtvarném životě rodného města. V roce 2000 vydal knihu Spisovatelé a výtvarníci zpod Radhoště. O rok později vyšla Knězkova práce Život v práci a tužbách, v níž zachytil své vzpomínky a také dokumenty o životě a činnosti své matky, malířky Marie Parnové-Knězkové.

Půvabná je jeho vzpomínková kniha Můj Frenštát, která vyšla v nakladatelství Doplněk v roce 2002. Autor v ní připomněl nejen řadu svých literárních a malířských přátel a událostí, které s nimi prožil v rodném městě.

Na sklonku loňského roku vyšla zatím poslední práce PhDr. Libora Knězka Ve Frenštátě mají rádi poezii s podtitulem Halas a Seifert s přáteli v Beskydách. Kniha vznikla po důkladném studiu dostupného materiálu, jehož shromáždování věnoval autor velkou péči. Je velmi významným přínosem k poznání literatury věnované našemu regionu. Velkou zásluhou autora je zachycení a zhodnocení zapomínaných kulturních pracovníků Pavla Parmy, Jana Jelínka, P. Františka Martinka, kteří vykonali pro své město a kraj, ale i pro celou českou literaturu velmi mnoho. Pečlivé Knězkovo zpracování návštěv a jejich ohlasů v básnických dílech vynikajících českých spisovatelů Františka Halase, Jaroslava Seiferta, Josefa Hory, Vladimíra Holana, Jana Zahradníčka a dalších je důležitým přínosem pro poznání jejich díla a zároveň významným příspěvkem pro poznání tradic zobrazení našeho regionu v umění.

PhDr. Libor Knězek rozmnožil těmito knihami dlouhou řadu svých prací věnovaných našemu kraji. Připomeňme si z nich alespoň jeho práce o umělecké rodině Strnadů nebo příspěvky pro

Slovník kulturního a společenského života Valašska, Biografický slovník Slezska a Severní Moravy a řadu dalších. Přejeme jubilantovi hodně úspěchů v další záslužné práci a těšíme se na jeho další díla...

Stěhování sbírek ze staré radnice do zámku, Eva Urbachová a Jitka Kašparovská, 1964

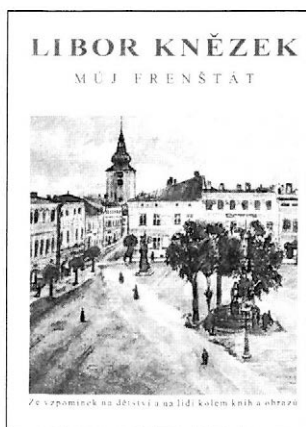
Muzejníkem na celý život

Hana Jabůrková

Jméno etnografky Evy Urbachové (nar. 2. 9. 1924) je synonymem neúnavné mravenčí práce ve prospěch muzea. Stopy její odborné činnosti jsou dodnes hmatatelné v pečlivě zpracovaných katalogích národopisných sbírek, ediční činnosti muzea i fondu regionální literatury. Sama tvrdí, že muzeum je jejím osudem. Přímo osudově se shodují i rok jejího narození s rokem založení vsetínského muzea. A tak je ten letošní, jubilejní rok 2004, korunovaný předáním Ceny města Vsetína Evě Urbachové ve vsetínském zámku, přímo předurčen k ohlédnutí za uplynulými léty života a tvořivé práce a zveřejnění rozhovoru s ní.

Na Masarykově univerzitě v Brně jste v letech 1945 – 1949 studovala lingvistiku – český jazyk a francouzštinu. Chtěla jste se stát pedagožkou? Jaké byly Vaše studentské sny o budoucí profesionální kariéře?

K tomu, že jsem po válce začala studovat na filosofické fakultě MU v Brně češtinu a franštinu, mě přivedlo především to, že jsme na Divčím reálném gymnasiu v Brně, kde jsem v r. 1943 maturovala, měly na tyto předměty vynikající pedagogy, na češtinu doc. dr. Aloise

Kompletace keramických střepečů z objeveného zámeckého sklípku, 1968 Foto M. Langer

Gregora, který sem přešel po uzavření vysokých škol a přes zákaz celou dobu vyučoval dějiny české literatury, a prof. dr. Antonína Šestáka, autora učebnice franštiny pro střední školy. Na půdu Alma mater jsem vstoupila v r. 1945 po dvouletém točení klikou na rozmnožovací přístroji v továrně na elektromotory, kam jsem byla hned po maturitě jako vybraný ročník 1924 totálně nasazena. Takže jsem tyto předměty začala studovat ze zájmu a s chutí

Moravském zemském muzeu jste v roce 1955 odešla do Vsetína z rodinných důvodů. Nikdy jste svého rozhodnutí opustit rodné město nelitovala?

Po dokončení studia češtiny a francouzštiny v r. 1949 se mi naskytla jedinečná možnost nastoupit do etnografického oddělení Moravského muzea, které vedl dr. Ludvík Kunz. Oddělení se právě přestěhovalo a byla mi přidělena ke zpracovávání zatím na hromadách ležící sbírka lidového textilu. Ve studiu národopisu jsem pokračovala do r. 1951, kdy jsem jej sice absolvovala, ale pro překážky zdravotní i odborné neukončila doktorátem. Práce s textilem v muzeu mě zaujala, začala jsem publikovat v časopise muzea (i o krojích čtyř brněnských předměstí), také finančně to bylo tehdy kupodivu dobré. Ale věděla jsem, že tu nemohu zůstat. Manžel byl absolvent lesnické fakulty a bylo jasné, že nemůže ani nechce působit v Brně. Na umístěnkou mu bylo přiděleno působiště Hrazení bystřin ve Valašském Meziříčí. Po dvouletém dojíždění do Brna získal trojvýměnou byt na Vsetíně, a tak jsme se s dvouměsíční druhou dcerou Dagmar stěhovali v květnu 1955 do tohoto mně do té doby zcela neznámého měs-

ta v kraji, který sliboval příznivé možnosti pro mou etnografickou práci. Odchod z Brna byl nutností, nelitovala jsem.

Co Vám přineslo více než třicetileté zaměstnání ve vlastivědném muzeu a život na Valašsku?

S dvěma malými dětmi jsem zůstala doma až do r. 1960, ale šťastnou shodou okolností jsem byla paní doc. Drahomírou Stránskou z Národního muzea v Praze zapojena do probíhajícího výzkumu lidového kroje, pořádaného Národopisnou společností čsl. v Praze v letech 1958 – 59. Výzkum v sedmi vytypovaných obcích na Vsetínsku a na Rusavě mi dal základní poznatky v tomto oboru, i když v té době bylo možno v terénu zjistit už jen opravdu poslední informace. Seznámila jsem se přitom s mnoha obdivuhodnými staříčky a stařenkami, s nimiž jsem se pak stýkala i nadále.

Do Okresního muzea na Vsetíně jsem nastoupila v r. 1960 na poloviční úvazek. V prvním desetiletí mého působení bylo časově velmi náročné stěhování sbírek ze staré radnice do zámku i v zámku během jeho generální opravy, i když přitom odborná ani výstavní činnost muzea neustala.

Kromě katalogizace (podrobného popisu a určení každého předmětu) národopisných sbírek na Vsetíně, ve Valašském Meziříčí a v Kelči jsem se věnovala výzkumu a sběru v terénu, činnosti výstavní a publikační a velmi mě zaujala filmová dokumentace práce posledních lidových výrobců na Vsetínsku. Přes zcela amatérské podmínky při natáčení zůstalo v archivu MRV osm 16mm černobílých filmů (dnes už přetočených na video) s vysokou dokumentární hodnotou. Definitivně jsem ukončila pracovní poměr v muzeu v r. 1994, tedy po 34 letech.

Všichni muzejní kolegové bez výjimky Vás považovali a pořád ještě mají za úžasné čínorodou a důslednou osobu, u níž pracovní povinnosti a absolutní oddanost vsetínskému muzeu a vybranému oboru vždy převažovaly nad všemi ostatními zájmy. Jakým způsobem jste odpočívala ve volném čase?

Ve volném čase, tedy o sobotách a nedělích se etnograf zúčastňuje např. zvykoslovného výzkumu – mikulášských a fašankových obchůzek, dožinek – a řady folklorních akcí konaných v této

Vernisáž výstavy „Stanovnice – dokumentace života obyvatel zátopeného území“, 1977

Foto M. Langer

a nemyslela hned na budoucí uplatnění. Také jsem tím šla ve šlépějích svého otce, který učil češtinu a jiné předměty na měšťanských školách v brněnských předměstích. Takže učitelská dráha byla asi hlavním možným směrem.

Kdo později zásadně ovlivnil Vaše rozhodnutí vystudovat navíc i etnografii a věnovat se jí pak po celý další život?

Na přednáškách pro češtináře jsem občas sedávala s jedním z velmi početných kolegů – Vítězslavem Volavým, a ten mě přivedl do brněnského Slovákckého kružku, kde hrával v muzice jako primáš.

K hudbě a zvláště ke zpěvu jsem měla úzký vztah už od dětství díky otci, který zamlada zpíval v PSMU, do brněnského divadla jsem chodila na opery a také jsem se učila hrát na klavír, i když jsem to daleko nedotáhla. Lidová muzika mne však zcela pohltila. Od r. 1947 jsem si zapisovala národopis na katedře, v jejímž čele stál prof. Ant. Václavík, jako třetí předmět.

V zajetí čertů při dokumentaci mikulášských obchůzek, Francova Lhota, 1992

Foto M. Langer

Z Brna a ze svého prvního pracoviště v

Na návštěvě u paní Orságové v Karolince-Malá Stanovnice 11. 6. 1998 Foto M. Langer

době. Ráda jsem cestovala – na západ jsem se dostala do Francie na stipendijní pobyt v kursech pro zahraniční studenty v r. 1947, jinak do přístupných okolních států, často na studijních zájezdech pořádaných muzei. Ovšem také rodina, četba, zahrada a kvůli manželovým rybářským zájmům cesty k lačnovským rybníkům.

Během své muzejní kariéry jste se setkala s mnoha významnými osobnostmi vědeckého i kulturního života. Jistě zde vznikly i užší osobní vztahy, možná i přátelství na celý život?

Musím říci, že jsem pyšná na své spolužáky z katedry etnografie, kteří vynikli ve svém oboru a s nimiž jsem zůstala v kontaktu i na Vsetíně. Byl to bohužel předčasně zesnulý folklorista, ředitel brněnského pracoviště Etnologického ústavu AV, prof. PhDr. Oldřich Sirovátka, DrSc., antropolog působící v Brně i v daleké cizině RNDr. Jan Jelinek, DrSc., vedoucí katedry evropské etnologie na FF MM prof. PhDr. Richard Jeřábek, DrSc., muzikolog a folklorista PhDr. Ivo Stolařík, CSc. z Ostravy, etnograf a dlouholetý ředitel Valašského muzea v Rožnově PhDr. Jaroslav Štika, CSc. Vážím si přátelství paní dr. Vlasty Fialové, s níž jsem krátký čas pracovala v Mor. muzeu a která mě přivedla do brněnského Valašského krúžku, přední etnochoreografky prof. Zdenky Jelínkové, etnografky a své nástupkyně v etnografickém oddělení Moravského muzea PhDr. Miroslavy Ludvíkové, CSc., nejbliž mám zlínského etnografa PhDr. Karla Pavlišťáka, CSc. Také můj první šéf doc. PhDr. Ludvík Kunz, CSc. mi byl příznivě nakloněn.

Která oblast muzejní činnosti Vám byla nejbližší a proč?

Převažující náplní práce byla katalogizace národopisných sbírek muzea a jeho poboček. Ta probíhala i za svízelných podmínek, např. v poničených prostorách Žerotinského zámku ve Val. Meziříčí, kam byly přechodně sbírky muzea přestěhovány. Významný podíl měl i výzkum a sběr v terénu, např. v zátopovém území budoucí přehrady Stanovnice v Karolince v r. 1975, zajímavé bylo kompletování a zpracování nálezu keramiky v objeveném zámeckém sklípku v r. 1968.

Kterého dílčího výsledku vlastní odborné práce si nejvíce považujete?

Kromě zpracování národopisných sbírek na Vsetíně, ve Valašském Meziříčí a v Kelči, které

bylo pro další práci muzea nezbytné, jsem publikovala přes šedesát článků v odborném tisku, jiné v denním tisku a zpravodajích obcí, napsala texty několika katalogů národopisných výstav, z nichž nejobsáhlejší byl katalog k výstavě Lidový kroj na Vsetínsku v r. 1980, spolupracovala jsem na již zmíněných dokumentárních filmech a také si cením fotografické dokumentace v terénu, prováděné dlouhodobě se znamenitým muzejním fotografem Miroslavem Langrem.

Myslíte si, že vše podstatné v regionálním historickém národopisném bádání již bylo zmapováno, zaznamenáno a zachováno, ať už v muzejních sbírkách, vědeckých studiích nebo „živě“ v činnosti folklorních souborů či sdružení?

Že není dosud všechno v oblasti lidové kultury zmapováno, zdokumentováno a zaznamenáno, dokládá např. v minulém roce publikovaný obsáhlý článek dr. K. Pavlišťáka o významné roli spolku hasičů v životě obcí a jejich kultuře, téma – pokud vím – blíže dosud nezpracované. Při většinou negativním postoji medií k projevům z oblasti lidové

kultury, zvláště folkloru, se mi zdá nadějným počinem „Usnesení vlády o ochraně tradiční lidové kultury“ z r. 2003, navazující na podobné „Doporučení“ vydané UNESCO vládám všech zemí v r. 1989, a rozhodnutí ministerstva kultury z r. 2002 o udělení titulu „Nositel tradice lidových řemesel“, který už získali i tři lidoví výrobci z Valašska.

V letošním roce oslavíte významné životní jubileum. Z úst gratulantů bývá při těchto příležitostech nejčastěji slyšet přání zaslouženého odpočinku a ničím nerušeného klidu. Tuším však, že Vaším skutečným přáním je mít pořád co na práci a mít možnost být stále ku pomoci svými zkušenostmi, radou i skutkem.

Jsem muzeu vděčná, že mi umožňuje i nadále mírnou spoluprací, např. při katalogizaci knihovny, doplňování národopisné bibliografie, v redakci revue Valašsko. Budu-li mít ještě na to sílu a hlavu, ráda budu spolupracovat i nadále. A do konce svých dnů budu muzeu fandit.

Vaši nabídku ke spolupráci rádi přijímáme. A děkujeme za přízeň.

Předávání Ceny města Vsetína 16. 4. 2004 starostou Jiřím Čunkem

Foto M. Janiš

Jedna z prvních gratulantů Jarmila Šuláková

MUZEJNÍ TEST

1. MUZEUM je:

- a) ústav, kde se soustavně sbírá, uchovává a zpracovává hmotný dokladový materiál o vývoji přírody a lidské společnosti
- b) prostorná hrobka s monumentální povrchovou stavbou
- c) ženský spolek ručních prací

2. Která z Múz je patronkou historie?

- a) Libuše
- b) Kleió
- c) Zubatá s kosou

3. První výstava muzejního charakteru na Valašsku byla uspořádána ve Vsetíně v roce:

- a) 1892
- b) 1924
- c) 1949

4. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm založili v r. 1925 bratři Bohumír a Alois Jaroňkové. Oba působili jako:

- a) státní úředníci
- b) bankéři
- c) umělci

5. Druhým nejstarším českým muzeem na Moravě je muzeum založené v r. 1884

- a) v Olomouci
- b) ve Valašském Meziříčí
- c) ve Vsetíně

6. Který z uvedených odborníků nepracuje s muzejními sbírkami?

- a) restaurátor
- b) restaurátér
- c) preparátor

7. Který sbírkový fond Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně patří k nejvýznamnějším?

- a) osvětlovací sklo
- b) mechy a lišejníky
- c) valašské sekýrky „obušky“

8. Který umělecký objekt je instalován v atriu vsetínského zámku?

- a) plastika „Rosa“ od akad. sochaře Zdeňka Němečka
- b) plastika „Uklízečka“ od umělce Ambrože Špetíka
- c) „Poslední návštěvník“ od neznámého autora

9. DEPOZITÁŘ je:

- a) hala určená k opravám a údržbě lokomotiv a železničních vozů
- b) prostor k uložení a ochraně muzejních sbírek
- c) muzejník, který svou akviziční činností převádí historické sbírky ze soukromého vlastnictví do majetku státu

10. LAPIDÁRIUM je:

- a) školící středisko vojenských zdravotníků
- b) hromada kamení vybraného z ornice při obdělávání pole
- c) sbírka kamenné plastiky a architektonických fragmentů ze zrušených historických staveb

11. EXPOZICI rozumíme:

- a) osvětlení fotomateriálu
- b) vyšoupení ředitele z funkce na výhodnější post
- c) výstavu dlouhodobějšího charakteru

12. KUSTOD je pojmenování pro:

- a) správce, opatrovníka a strážce muzejních sbírek
- b) vodičko tiskaře pro zjišťování přehledu o řazení a počtu listů u prvotisků
- c) noviny vydávané okresním muzeem ve Vsetíně v letech 1993 – 1997

13. Autorem myšlenky: „Nevěřte všemu, co se vám k věření předkládá“, je:

- a) J. A. Komenský
- b) František Palacký
- c) Václav Klaus

Správné odpovědi:

1 a, 2 b, 3 a, 4 c, 5 b, 6 b, 7 a, 8 a, 9 b, 10 c, 11 a + c, 12 a + b + c, 13 a

Vyhodnocení testu:

13 správných odpovědí:

Blahopřejeme a doufáme, že Vám jednou bude nabídnuto čestné místo v některé muzejní správě! Naše muzejnictví potřebuje lidi s přehledem a zkušenostmi.

6 – 12 správných odpovědí:

Patříte ke kulturně založeným lidem! Zřejmě ve svém volném čase nenavštěvujete jen půjčovny videokazet a DVD. Proto Vás zveme k příjemné prohlídce muzejních výstav a expozic ve všech našich zařízeních na Valašsku.

0 – 5 správných odpovědí:

Náš test se Vám dostal do rukou zřejmě omylem. Pro získání většího přehledu Vám doporučujeme postupnou návštěvu všech muzeí a galerií na Valašsku. Co jednou poznáte, to se neztratí!

OZVĚNY MUZEJNÍCH VÝSTAV

Celá výstava je pěkná a působí jako příjemné polechtání...

Zdravíme paní instalérky – instalatūra se vám moc povedla!

Tento druh alternativního umění nepochopen Mgreem a JUDrem - PhDr. pochopil.

Výborná expozice! Ani jsme nevěděli, že z 1/4 naší domácnosti by už byla historická expozice.

Nejlepší Pomocník v domácnosti je přeci jen manžel (manželka). Ale nejhezčí jsou ty, které vystavujete.

Nahoře nic moc, ale dole je to teda fakt bomba!!!

Jde namnožit Tibetská noc? Rádi se pro ni stavíme.

Přišel jsem, viděl jsem, nostalgicky zaslzel.

... a několik muzejních portrétů navíc – Kdo je kdo?

- a) c. a k. úředník v.v.
- b) pirát John Silver
- c) PhDr. Lubomír F. Piperek

- a) strážce výstavních termínů
- b) zástupce rady Vacátka
- c) Božena Spáčilová

- a) valašský Všeználek
- b) hasič Soptík
- c) Miloslav Požár

- a) patronka umění a humoru
- b) aktivistka kabaretu Múz
- c) PhDr. Alena Podzemná

PASTÝŘKA, keramický reliéf, 2003

PODIVUHODNÉ KRÁLOVSTVÍ VALAŠSKÉ, olejomalba, 2004

PASTÝŘKA, olejomalba, 2002

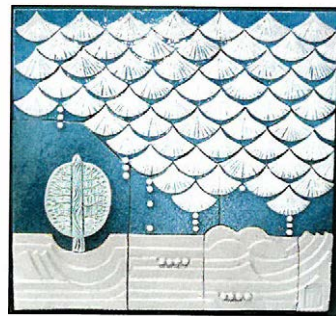
V ATELIÉRU

TURECKÁ LÁZEŇ, keramický reliéf, 2003

MASOPUST, olejomalba, 2003

DOTEKY NEBE A ZEMĚ, keramický reliéf, 2004

KARAVANSARAJ II., keramický reliéf, 2002

Sochař, malíř, keramik a průmyslový výtvarník Ivan JAKES se narodil 14. 8. 1935 ve Velkých Karlovicích. Původní profesí elektromechanik. Po roční soukromé přípravě u Františka Podešvy byl přijat na Státní uměleckoprůmyslovou školu Zdeňka Nejedlého v Uherském Hradišti. Absolvoval ateliér modelování nových hmot u akad. sochaře Ludka Havelky (1952 – 1956); s výukou kresby u Karla Hofmana a malby u Vladimíra Hrocha. Jako průmyslový návrhář plastikových výrobků působil do roku 1967 v Jablonci nad Nisou a v Liberci. Poté rozvíjel svou designerskou praxi ve valašskomeziříčských sklárnách v oboru osvětlovacích těles a izolačních nádob. Získal řadu významných ocenění a skleněné artefakty prezentoval i na zahraničních přehlídkách. Vedle průmyslového designu se věnoval sochařství a malířství a na volnou uměleckou tvorbu se plně soustředil po odchodu z průmyslové výroby v roce 1976. Kromě realizací do architektury, čítajících kolem padesáti plastik, reliéfů a objektů z betonu, dřeva, kovu, keramiky a skla, se zabývá - v posledních letech již výlučně - drobnou keramickou plastikou a komorní malbou. Vystavuje od roku 1964, doma i v zahraničí. Má za sebou více než čtyřicet samostatných a řadu kolektivních výstav. Je zastoupen v několika veřejných a mnoha soukromých sbírkách.

Návštěva v ateliéru je příležitostí vstoupit do chráněného, tabuizovaného prostoru nabitého tvůrčí energií, a to v doprovodu nejpovolnějšího průvodce, samotného umělce. Je to jedno z privilegovaných pozvání - být pozván do místa tvořivé samoty. Do místa, které je jedinečné i rozsahem své užitečnosti: je dílnou, depozitářem a malou galerií. Vedle prací staršího data tu nalezneme díla nejnovější.

Ve vzájemném srovnávání vyvstanou zjevné inovace, které se projevují ve Vaší současné komorní sochařské tvorbě, např. ve volbě keramického materiálu, formálním pojetí...

V poslední době pracuji s terakotou, na rozdíl od dříve používané šamotové bílé hlíny. A kombinuji její načervenalou barevnost s bílou a modrou glazurou, méně s akcenty skloviny. Podíl barevných glazur v celkovém reliéfním obraze redukuji. Spíše podtrhávám jen určité linie, tónují plochy pozadí. Cihlová červená terakota se uplatňuje jako tělová barva. Necháвам vynízt přirozenou, hebkou sametovou plasticitu tvarované hlíny, obzvláště v měkké modelaci obnažených těl. Řekl bych, že jsem se od čistě keramického stylu přesunul k sochařskému podání.

Rozšířil jste i motivický rejstřík svých poetických obrazů a s důvtipem jste si doslova „pohrál“ s folklorními valašskými náměty...

Začínal jsem malováním zdejší krajiny. Jakmile jsem zvětšoval svůj „akční radius“, vznikaly obrazy z cest po Evropě a Orientu, a téměř jsem zapomněl na své Valaško. V průběhu loňského a letošního roku jsem se vrátil k valašské tematice a rozvíjel jsem v souboru obrazů malebně svérázný a zertovný ráz místního folkloru.

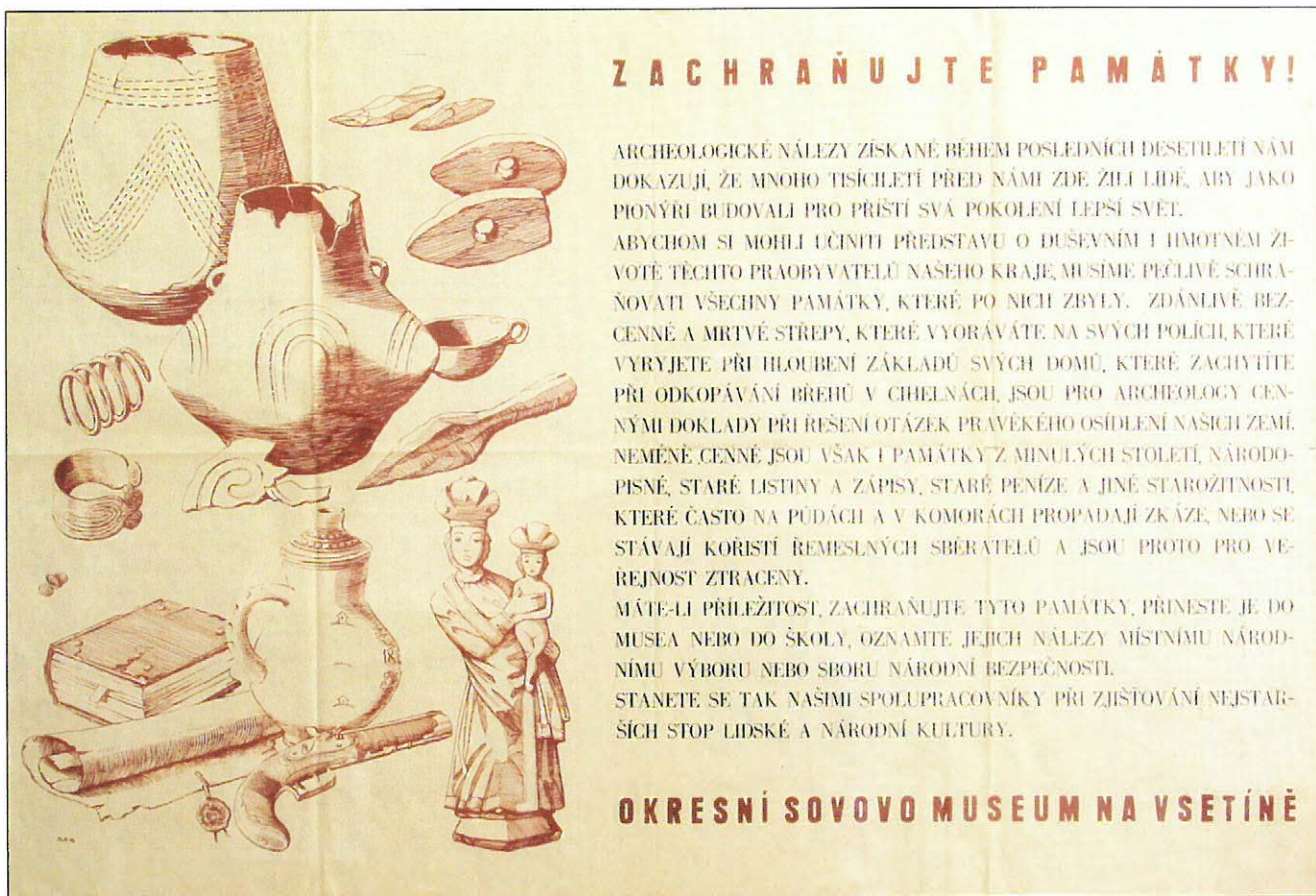
Leitmotivem Vašich idylických děl jsou místa blaženosti, spočinutí...

Mým oblíbeným námětem jsou zahrady, které pro mne znamenají tolik potřebný odpočinek. Jsou chráněným územím, oázou klidu, místem ztišených duší. Obdobně je tomu i u námětů z orientálního prostředí: lázně a tzv. karavansaraj, neboli v poušti opevněných zájezdních hostinců. Fascinuje mě atmosféra relaxace spojená s krásným podmanivým prostředím, architekturou. Hledám pohádku a vyprávím příběhy. Inspiruji se literaturou - mé dílo není ovšem o pojmu, ale o ději. Tvůrčí podněty čerpám i z hudby. S okouzlením ji nejen naslouchám, ale i sám hraji „špatně“ na housle a na píšťalu.

Zvolit si keramickou hlínu za umělecký materiál vypovídá o tvůrci mnohé...svědčí o povaze trpělivé, pracovitě, pokorně i dobrodružně, o odvaze počítat s nepředvídatelným a dokonce i se zmarem svého snažení. Co pro Vás znamená být keramikem, umělcem?

Snažil jsem se objevit keramiku, dávno objevenou. Lákala mne svým tajemstvím, nevypočitatelností. V peci může pálená hlína popraskat, glazura může být jiná, než jsem si představoval. Stále je tu očekávání... Tvorba pro mne znamená život, něco, co musím dělat, bez čeho nemohu žít. Vše ostatní pro mne s přibývajícím věkem znamená ztrátu času. Nepovažuji ji však za nějaké privilegium, není určena pro mne, ale považuji ji za službu druhým. Kdybych neměl pocit, že dělám něco potřebného, třeba jen pro úzký okruh lidí, se kterými jsem naladěný na stejnou notu, pak bych nemohl tvořit. Chci přinášet potěchu a radost.

Děkuji za rozhovor a přeji mnoho tvůrčích sil v naplňování Vašeho poslání těšit druhé svým dílem. -OM-

ZACHRAŇUJTE PAMÁTKY!

ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY ZÍSKANÉ BEHEM POSLEDNÍCH DESETELETÍ NÁM DOKAZUJÍ, ŽE MNOHO TISÍČLETÍ PŘED NÁMI ZDE ŽILI LIDÉ, ABY JAKO PIONÝRI BUDOVALI PRO PŘÍŠTÍ SVÁ POKOLENÍ LEPŠÍ SVET.

ABYCHOM SI MOHLI UČINITI PŘEDSTAVU O DUŠEVNÍM I HMOTNÉM ŽIVOTĚ TĚCHTO PRAOBYVATELŮ NAŠEHO KRAJE, MUSÍME PEČLIVĚ SCHRAŇOVATI VŠECHNY PAMÁTKY, KTERÉ PO NICH ZBYLY. ZDÁNĚLIVĚ BEZCENNÉ A MRIVÉ STŘEPY, KTERÉ VYORÁVÁTE NA SVÝCH POLÍCH, KTERÉ VYRYJETE PŘI HLOUBENÍ ZÁKLADŮ SVÝCH DOMŮ, KTERÉ ZACHYTÍTE PŘI ODKOPÁVÁNÍ BŘEHŮ V CHLEVNÁCH, JSOU PRO ARCHEOLGY CENNÝMI DOKLADY PŘI ŘEŠENÍ OTÁZEK PRAVĚKÉHO OSÍDLNÍ NAŠICH ZEMÍ. NEMÉNĚ CENNÉ JSOU VŠAK I PAMÁTKY Z MINULÝCH STOLETÍ, NÁRODOPISNÉ, STARÉ LISTINY A ZÁPISY, STARÉ PENÍZE A JINÉ STAROŽITNOSTI, KTERÉ ČASTO NA PŮDÁCH A V KOMORÁCH PROPADAJÍ ZKÁZE, NEBO SE STÁVAJÍ KORISTÍ ŘEMESLNÝCH SBĚRATELŮ A JSOU PROTO PRO VEŘEJNOST ZTRACENY.

MÁTE-LI PŘÍLEŽITOST, ZACHRAŇUJTE TYTO PAMÁTKY. PŘINESTE JE DO MUSEA NEBO DO ŠKOLY, OZNAŤTE JEJICH NÁLEZY MÍSTNÍMU NÁRODNÍMU VÝBORU NEBO SBORU NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI.

STANETE SE TAK NAŠIMI SPOLUPRACOVNÍKY PŘI ZJIŠTOVÁNÍ NEJSTARŠÍCH STOP LIDSKÉ A NÁRODNÍ KULTURY.

OKRESNÍ SOVOVO MUSEUM NA VSETÍNĚ

PLAKÁT „ZACHRAŇUJTE PAMÁTKY!“. Tiskovina s textem a kresbou, dvoubarevný tisk, vydalo Okresní Sovovo museum na Vsetíně r. 1948, 890 x 605 mm, sign. MM

„Plakát s evidenčním číslem 1948/1 fondu archivu Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně je prvním z řady muzejních tiskovin, vydaných k propagaci kulturních a vzdělávacích akcí vsetínského a valašskomeziříčského muzea. Zatímco první léta sledovaného období (1948 – 1962) jsou zastoupena maximálně jedním až dvěma výstavními plakáty, počínaje rokem 1964 nacházíme v tomto fondu vedle plakátů i katalogy k výstavám a pozvánky na besedy, přednášky a další muzejní programy. Všechny propagační muzejní tiskoviny mají svou specifickou historickou dokumentární hodnotu. Seznamují nás s rozsahem a zaměřením prezentační činnosti tehdejšího muzea, jeho spoluprací s ostatními veřejnými institucemi.

Je příznačné, že nejstarší plakát pochází právě z roku, kdy Muzejní spolek Okresního Sovova muzea na Vsetíně získal pro činnost muzea se sídlem v budově staré radnice dva stálé zaměstnance – archiváře Richarda Pavlíka, ředitele školy v. v., a Jaroslava Klvače, hospodářského ředitele v. v., zkušené pracovníky s bohatými zkušenostmi redakčními, organizačními, sběratelskými i výstavními. Činnost sbírkotvorná a osvětlová se dále zintenzivnila po ukončení spolkové činnosti muzea v r. 1953, kdy muzeum převzal do správy Okresní národní výbor. Z báze dobrovolnosti dosavadního Muzejního spolku (Vsacké okresní museum na Vsetíně založeno v r. 1924) přešlo Okresní muzeum na Vsetíně na pevný hospodářský základ s pravidelnými finančními dotacemi od státu.

Fond podává rovněž barvitou informaci o charakteru muzejních výstav ve sledovaném období, tedy v období uplynulých 55 let. Jeho prostřednictvím se například dovídáme, které sbírky byly ve výstavní činnosti muzea nejfrekvencovanější. Byly to nožířské výrobky, sklo – nápojové, osvětlovací i dekorativní, dřevo, keramika, tapiserie, lidová umělecká výroba, a to jak tradiční, tak i současná. Na uměleckých výstavách se představili především výtvarníci se vztahem k Valašsku, v šedesátých a devadesátých letech pak vedle nich i výtvarné skupiny a umělci s celostátní i mezinárodní renomé. Zajímavé je sledování prostřednictvím muzejních tiskovin přehled a vývoj výstav odrážejících aktuální společenskou situaci. Jsou to výstavy reagující na nejružnější politická výročí vzpomínaná v průběhu kalendářního roku, povinně zařazované do výstavních plánů. A tak v sedmdesátých letech stále vítězí revoluční tradice, bratrství v boji, socialistická budovatelská aktivita a umění bojující se v průběhu let osmdesátých transformují do poněkud stravitelnější podoby (např. „Politický plakát“ či „Mladí umělci dnešku“ k výročí Vítězného Února, „Děti, mír a umění“ k příležitosti uctění osvobození republiky, „Leningrad objektivem Petra Hajducha“ k pravidelně se opakující oslavě Velké říjnové socialistické revoluce). Už od samého počátku let devadesátých se objevují v přehledu realizovaných výstav i témata dříve přísně zapovězená, jako „Českoslovenští letci a bitva o Británii“, „Princip Thonet“, „Poutní místa na Moravě a ve Slezsku“, „Já bych rád k Betlému“, „Josef Sousedík – vynálezce, podnikatel, vsetínský starosta, vlastenec“ nebo „Už máte vypálené?“

Nejstarší dochovaný plakát vsetínského muzea se svým zaměřením z fondu archivovaných tiskovin svého druhu poněkud vymyká. Na rozdíl od ostatních neplní ryze informační a propagační funkci. Jeho poslání je výchovné, jeho text je výzvou – ke spolupráci s muzeem i k zamyšlení nad významem historického kulturního dědictví a jeho ochrany. Snad právě proto je svým obsahem stále aktuální i po více než půlstoletí od svého vzniku – i v letošním roce významných jubileí Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně.

H. Jabůrková